

Ainevaldkond „Sotsiaalained“

Sotsiaalne pädevus

Sotsiaalne pädevus tähendab suutlikkust mõista inimühiskonna ajaloo ja nüüdisajal toimivate ühiskondlike muutuste põhjusi ja tagajärgi; tunda lihtsamaid sotsiaalteaduste uurimismeetodeid ja kasutada mõnda neist õppetöös ja igapäevases elus; luua tulevikustsenaariume ja -visioone mingis sotsiaalselt või personaalselt olulises valdkonnas; tunda ja austada inimõigusi ja demokraatiat, teadmisi kodanikuõigustest ning -vastutusest, nendega kooskõlas olevaid oskusi ja käitumist; ära tunda kultuurilisi eripärasid ja järgida üldtunnustatud käitumisreegleid; jätkuvalt huvituda oma rahva, kogukonna ja maailma arengust, kujundada oma arvamus ning olla aktiivne ja vastutustundlik kodanik.

Ainevaldkonna kuuluvus, tunnijaotus

Ainevaldkonda õppeained on *ajalugu, ühiskonnaõpetus* ning *inimeseõpetus*. Kooli kõnepuuetega õpilaste osakonnas õpitakse ajalugu 6. - 10. klassini, ühiskonnaõpetust 6., 7., 9. ja 10. klassis, inimeseõpetust 2. -3. ja 6. – 8. klassini.

Sotsiaalainete nädalatundide jaotumine kooliastmeti on järgmine:

I kooliaste

Inimeseõpetus – 3 nädalatundi

II kooliaste

Inimeseõpetus – 4 nädalatundi

Ajalugu – 4 nädalatundi

Ühiskonnaõpetus – 2 nädalatundi

III kooliaste

Inimeseõpetus – 2 nädalatundi

Ajalugu – 7 nädalatundi

Ühiskonnaõpetus – 2 nädalatundi

Ainevaldkonna kirjeldus

Sotsiaalainetes käsitletakse inimese ja ühiskonna toimimist minevikus ning tänapäeval. Sotsiaalainete vahendusel kujuneb õpilastes võime näha ühiskonna arengus põhjuslikke jm seoseid ning teha teadlikke valikuid seonduvalt iseenda ja sotsiaalse keskkonnaga, lähtudes ühiskonnas kehtivatest väärtustest ja moraalinormidest, ning toimida kõlbelise ja vastutustundliku ühiskonnaliikmena ning isiksusena.

Ainevaldkonna õppeainete õppega taotletakse, et õpilane:

1. omandab adekvaatse enesehinnangu ning teadmisi, oskusi ja hoiakuid, mis toetavad tervikliku ja autonoomse inimese kujunemist, terviseteadlikkuse, tervist tugevdava käitumise ning tervisliku eluviisi;
2. omandab tervikliku arusaama ühiskonna nähtustest ja protsessidest ning nende seostest ja mõjust;

3. mõistab kultuurilist mitmekesisust ja demokraatia tähtsust ning ühiskonna jätkusuutliku arengu vajalikkust, aktsepteerides erinevusi;
4. hindab väärtusi, nagu vabadus, inimväärikus, võrdõiguslikkus, ausus, hoolivus, sallivus, vastutustunne, õiglus ja isamaalisus ning lugupidamine enda, teiste inimeste ja keskkonna vastu.

Ainevaldkonnasisese lõiminguga taotletakse, et õpilane areneks ennast teostavaks terviklikuks isiksuseks, kes suhtub endasse ja teistesse positiivselt, arvestab kaasinimesi, lähtub oma tegevuses üldinimlikest väärtustest, näeb ja mõistab ühiskonnas toimuvat ning tal on oskusi ja valmidust ühiskonnaellu sekkuda ning selles osaleda.

Üldpädevuste kujundamine sotsiaalainete ainevaldkonnas

Kõik sotsiaalvaldkonna ained on toeks, et õpilasel areneks suutlikkus analüüsida oma käitumist ja selle tagajärgi, sobival viisil väljendada oma tundeid, aktsepteerida inimeste erinevusi ning arvestada neid suheldes; ennast kehtestada, seista vastu ebaõiglusele viisil, mis ei kahjusta enda ega teiste huve ega vajadusi.

Sotsiaalvaldkonna õppeainete kaudu õpitakse tundma ning järgima ühiskonnas kehtivaid väärtusi, norme ja reegleid, omandatakse teadmisi, oskusi ja hoiakuid sotsiaalselt aktsepteeritud käitumisest ning inimeste vastastikustest suhetest, mis aitavad kaasa tõhusale kohanemisele ja toimetulekule perekonnas, eakaaslaste hulgas, kogukonnas ning ühiskonnas.

Sotsiaalainete kaudu kujundatakse alus maailmavaatelse mitmekesisusega arvestamiseks ning valmisolek dialoogiks erineva maailmavaate esindajatega. Kõigi valdkonna õppeainete seisukohalt on tähtis koostööoskus ja töötamine rühmas.

Väärtuspädevuse kujundamist toetavad kõik ainevaldkonna õppeained erinevate rõhuasetuste kaudu. Näiteks toetavad suutlikkust mõista humanismi, demokraatia ja jätkusuutliku arengu põhiväärtusi ning nendest oma tegutsemises juhinduda ajalugu ja ühiskonnaõpetus. Inimeseõpetus toetab väärtussüsteemide mõistmist, mõtete, sõnade ja tunnetega kooskõlas elamist, oma valikute põhjendamist ning enda heaolu kõrval teiste arvestamist. Oskust seista vastu kesksete normide rikkumisele kujundavad ühiskonnaõpetus ja inimeseõpetus. *Õpetatakse õpilasi arvestama teiste ja enda eripäradega, väärtustama oma tugevaid külgi ning sihikindlalt arendama oma nõrgemaid omadusi. Olulisel kohal on väärtussüsteemide ning uute mõistete selgitamine, kasutades IKT vahendeid, skeeme, jooniseid.*

Enesemääratluspädevust – suutlikkust mõista ja hinnata iseennast; hinnata oma nõrku ja tugevaid külgi ning arendada positiivset suhtumist endasse ja teistesse; järgida tervislikke eluviise; lahendada tõhusalt ja turvaliselt iseendaga, oma vaimse, füüsilise, emotsionaalse ning sotsiaalse tervisega seonduvaid ja inimsuhetes tekkivaid probleeme – toetab peamiselt inimeseõpetus, ent rahvusliku, kultuurilise ja riikliku enesemääratluse kujundajana teisedki valdkonna õppeained.

Õpipädevust toetatakse oskuste kujundamise kaudu. Iga sotsiaalvaldkonna õppeaine kujundab suutlikkust organiseerida õpikeskkonda ning hankida õppimiseks vajaminevaid vahendeid ja teavet, samuti oma õppimise planeerimist ning õpitu kasutamist erinevates kontekstides ja probleeme lahendades. Õppetegevuse ja tagasiside kaudu omandavad õppijad eneseanalüüsi oskuse ning suudavad selle järgi kavandada oma edasiõppimist.

Suhtluspädevuse kujundamisel on oluline roll kõigil valdkonna õppeainetel. Suutlikkust ennast selgelt ja asjakohaselt väljendada erinevates suhtlusolukordades; lugeda ning mõista teabe- ja tarbetekste ning ilukirjandust; kirjutada eri liiki tekste, kasutades kohaseid keelevahendeid ja

sobivat stiili; väärtustada õigekeelsust ning väljendusrikast keelt taotlevad kõik valdkonna õppeained. *Kõnepuudega lapsi õpetades tuleb kohandada õppetekste, samuti koostatakse õpilaste sõnavara ja keeleteadmisi arvestavaid töölehti, kasutatakse palju materjali visualiseerimist (esitlused, pildimaterjal, skeemid/kavad, märksõnad, tabelid, IKT vahendid). Jutustamisel kasutatakse abivahendeid (skeeme, pilte, tugisõnu.)*

Matemaatikapädevust – suutlikkust kasutada erinevaid ülesandeid lahendades matemaatikale omast keelt, sümboleid ning meetodeid kõigis elu- ja tegevusvaldkondades – toetavad kõik valdkonna õppeained.

Ettevõtlikkuspädevuse peamine kujundaja on ühiskonnaõpetus, kuid ka teised valdkonna õppeained. Õpitakse nägema probleeme ja neis peituvaid võimalusi, püstitama eesmärke, genereerima ideid ning neid teostama; õpitakse initsiatiivikust ja vastutust, tegema eesmärkide saavutamiseks koostööd; õpitakse tegevust lõpule viima, reageerima paindlikult muutustele, võtma arukaid riske ning tulema toime ebakindlusega; õpitakse ideede teostamiseks valida sobivaid ja loovaid meetodeid, mis toetuvad olukorra, enda suutlikkuse ja ressursside adekvaatsele analüüsile ja tegevuse tagajärgede prognoosile ning on kooskõlas eesmärkidega.

Digipädevuse kujunemist toetab õpilase eesmärgipärane õppimisele suunatud uueneva digitehnoloogia kasutamine – digitaalsed õppematerjalid, -keskkonnad ja programmid; koostöö erinevates digikeskkondades; oskus kaitsta oma privaatsust, isikuandmeid ja digitaalset identiteeti; info leidmine ja säilitamine digivahendite abil; kriitiline suhtumine infosse; digiloome digivahenditega.

Lõiming

Lõiming teiste valdkonnapädevuste ja ainevaldkondadega

Sotsiaalne on teiste ainevaldkondadega seotud valdkonnapädevuste kujundamise kaudu. Emakeelepädevus – suutlikkus väljendada ennast selgelt ja asjakohaselt nii suuliselt kui ka kirjalikult; lugeda ja mõista erinevaid tekste; kasutada kohaseid keelevahendeid ja sobivat stiili ning ainealast sõnavara ja väljendusrikast keelt ning järgida õigekeelsusnõudeid. Lisaks tähtsustuvad teksti kriitilise analüüsi oskus, meediakirjaoskus, info hankimine ja selle kriitiline hindamine, tööde vormistamine ning autoriõiguse kaitse. *Õpetamisel arvestatakse õpilaste kõneerivajadust: vajadusel lihtsustatakse tekste, suuliste ülesannete sooritamisel (nt kirjeldamine) toetatakse tugisõnadele, skeemidele jms. Uued sõnad ja mõisted seotakse sõnaühenditeks ja lauseteks vastavalt keeleõpetuse tunnis omandatud oskustele.*

Võõrkeeltepädevus – teadmised erinevatest kultuuridest ja traditsioonidest, oma ja teiste kultuuride erinevuste mõistmine ning lugupidamine teiste keelte ja kultuuride vastu mitmekultuurilises ühiskonnas; võõrkeeleoskus.

Matemaatikapädevus – ajaarvamine; ressursside planeerimine (aeg, raha); matemaatiline kirjaoskus, arvandmete esitlemine ja tõlgendamine (graafikud, tabelid, diagrammid); oskus probleeme püstitada, sobivaid lahendusstrateegiaid leida ja neid rakendada, lahendusideid analüüsida ning tulemuse tõesust kontrollida; oskus loogiliselt arutleda, põhjendada ja tõestada ning väärtustada matemaatilist käsitlust, mõista selle sotsiaalset, kultuurilist ja personaalset tähendust.

Loodusteaduslik pädevus – looduskeskkonna ja geograafilise asendi mõju inimühiskonna arengule, inimese areng ja rahvastikuprotsessid; majanduse ressursid; ühiskonna jätkusuutlikkus, säästlik tarbimine, üleilmastumine, globaalprobleemide, sh keskkonnaprobleemide märkamise ja mõistmine ning jätkusuutliku ja vastutustundliku eluviisi väärtustamine.

Tehnoloogiline pädevus – ametid ja elukutsed erinevates ühiskondades, tehnika ja tootmise arengu seos muutustega ühiskonnas; tööturg, kutsesuunitlus ja karjääri planeerimine; oskus hinnata tehnoloogia rakendamise kaasnevaid võimalusi ja ohte; rakendada nüüdisaegseid tehnoloogiaid tõhusalt ning eetilisel ja õpi-, töö- ja suhtluskeskkonna kujundamisel; kasutada tehnilisi vahendeid eesmärgipäraselt ja säästlikult, järgides ohutuse ning intellektuaalomandi kaitse nõudeid.

Kunstipädevus – Eesti, Euroopa ja maailma erinevate rahvaste kultuuriteemade käsitlemine, iluhinnangute muutumine ajas; esteetiline areng ja eneseteostus, rahvakultuur ning loominguline eneseväljendusoskus.

Tervise- ja kehakultuuripädevus – suutlikkus mõista ja väärtustada kehalise aktiivsuse tähtsust tervisliku eluviisi osana eri ajastuil; arendada sallivat suhtumist kaaslastesse ning koostööpõhimõtteid tervislikku eluviisi järgides.

Läbivad teemad

Läbiva teema „Elukestev õpe ja karjääri planeerimine” käsitlemisega aidatakse õpilasel kujuneda isiksuseks, kes on valmis õppima kogu elu, täita erinevaid rolle muutuvast õpi-, elu- ja töökeskkonnas ning kujundama oma elukäiku teadlike otsuste kaudu, et teha mõistlikke kutsevalikuid.

Läbiva teemaga „Keskond ja jätkusuutlik areng” toetatakse õpilase kujunemist sotsiaalselt aktiivseks, vastutustundlikuks ja keskkonnateadlikuks inimeseks, kes püüab leida lahendusi keskkonna- ja inimarengu küsimustele, pidades silmas nende jätkusuutlikkust.

Läbiva teema „Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus” käsitlemisega toetatakse õpilase kujunemist aktiivseks ning vastutustundlikuks kogukonna- ja ühiskonnaliikmeks, kes mõistab ühiskonna toimimise põhimõtteid ja mehhanisme ning kodanikualgatuse tähendust, on ühiskonda lõimitud, toetub oma tegevuses riigi kultuuritraditsioonidele ja arengusuundadele ning osaleb poliitiliste ja majandusotsuste tegemises.

Läbiva teema „Kultuuriline identiteet” käsitlemisega toetatakse õpilase kujunemist kultuuriteadlikuks inimeseks, kes mõistab kultuuri osa inimeste mõtte- ja käitumise kujundajana ja kultuuride muutumist ajaloo vältel ning kellel on ettekujutus kultuuride mitmekesisusest ja kultuuriga määratud elupraktika eripärasest nii ühiskonna ja terviku tasandil (rahvuskultuur) kui ka ühiskonna sees (regionaalne, professionaalne, klassi-, noorte- jms kultuur; subkultuur ja vastukultuur) ning kes väärtustab omakultuuri ja kultuurilist mitmekesisust, on kultuuriliselt salliv ning koostööaldis.

Läbiva teema „Teabekeskond” käsitlemisega toetatakse õpilase kujunemist infoteadlikuks inimeseks, kes tajub ja teadvustab ümbritsevat infokeskkonda ning suudab seda kriitiliselt analüüsida ja selles toimida olenevalt oma eesmärkidest ning ühiskonnas omaks võetud kommunikatsioonieetikast.

Läbiva teemaga „Tehnoloogia ja innovatsioon” toetatakse õpilase kujunemist uuendusaltiks ja tänapäevaseid tehnoloogiaid eesmärgipäraselt kasutada oskavaks inimeseks, kes tuleb toime kiiresti muutuvast tehnoloogilises elu-, õpi- ja töökeskkonnas.

Läbiva teema „Tervis ja ohutus” käsitlemisega toetatakse õpilase kasvamist vaimselt, emotsionaalselt ja füüsiliselt terveks ühiskonnaliikmeks, kes on võimeline käituma turvaliselt ning kujundama tervet keskkonda.

Läbiva teemaga „Väärtused ja kõlblus” taotletakse õpilase kujunemist kõlbeliselt arenenud inimeseks, kes tunneb nüüdisajal rahvusvaheliselt üldtunnustatud väärtusi ja kõlbluspõhimõtteid, järgib neid koolis ja väljaspool kooli, ei jää ükskõikseks, kui neid eiratakse, ning sekkub vajaduse korral oma võimaluste piires.

Füüsiline õpikeskkond

1. Kool korraldab valdava osa õpest klassis, kus on mööbli ümberpaigutamise võimalus rühmatöökaks ja ümarlauavestluseks ning toetavad demonstratsioonivahendid (internetiühendus, audiovisuaalse materjali kasutamise seade).
2. Õppe sidumiseks igapäevaeluga võimaldab kool õpet väljaspool klassi (muuseumis, arhiivis, näitusel, raamatukogus) vähemalt kaks korda õppeaasta jooksul.
3. Kool võimaldab kasutada ainekava eesmärke toetavaid õppematerjale ja -vahendeid: Eesti Vabariigi põhiseadus, ÜRO inimõiguste ülddeklaratsiooni, ÜRO lapse õiguste konventsiooni, ajalooatlased, kontuur- ja seinakaardid, allikakogumikud, käsiraamatud, elulooraamatud ja teabekirjandus, auvised, digitaliseeritud andmebaasid ja arhiivid, illustratiivne pildimaterjal (fotod, karikatuurid), erialased teatmeteosed, ajalehed ja ajakirjad ning statistilised ja metoodilised materjalid; IKT-põhised õppematerjalid.

Hindamine

Ainevaldkonna õppeainete hindamise täpsustatud tingimused ja kord sätestatakse kooli õppekavas, hindamisest teavitamine kooli kodukorras. Õpilase ainealaseid teadmisi ja oskusi võrreldakse õpilase õppe aluseks olevas ainekavas toodud oodatavate õpitulemustega ja tema õppele püstitatud eesmärkidega.

Hindamise põhiülesanne on toetada õpilase arengut, et kujuneks positiivne minapilt ja adekvaatne enesehinnang, kusjuures oluline on õpilase enda roll hindamisel, pakkudes võimalusi enesehindamiseks.

Hinnatakse õpilaste teadmisi ja oskusi, kuid ei hinnata hoiakuid ega väärtusi. Hoiakute ja väärtuste kohta antakse õpilasele tagasisidet. Aineteadmiste ja -oskuste ning hoiakute hindamine võib kanda nii kujundava kui ka kokkuvõtva hindamise ülesandeid, kusjuures põhirõhk on kujundaval hindamisel. Sotsiaalainetes hinnatakse õpilase teadmisi ja oskusi suuliste vastuste (esituste), kirjalike ja/või praktiliste tööde ning praktiliste tegevuste alusel, arvestades õpilase teadmiste ja oskuste vastavust taotletavatele õpitulemustele. Kirjalikke ülesandeid hinnates arvestatakse eelkõige töö sisu, kuid parandatakse ka õigekirjavead, mida hindamisel ei arvestata. Õpitulemuste hindamisel kasutatakse sõnalisi hinnanguid ja numbrilisi hindeid. Õpilane peab teadma, mida ja millal hinnatakse ning milliseid hindamisvahendeid kasutatakse ja millised on hindamise kriteeriumid.

Inimeseõpetus

Sissejuhatus

Inimeseõpetuses käsitletakse inimest ja tema sotsiaalset keskkonda tervikuna, integreerides õppesisu kõigis kooliastmes. Inimeseõpetuses käsitletakse eakohaselt õpilaste isiksuse kujunemisele ja sotsialiseerumisele kaasa aitavaid teadmisi, oskusi ja hoiakuid. Õpitavat käsitletakse võimalikult igapäevaeluga seonduvalt, kusjuures õppes on olulisel kohal aktiivõpimeetodid.

Inimeseõpetuse õpetamise üldeesmärk on aidata kaasa õpilaste sotsiaalses elus vajalike toimetulekuoskuste arengule, mille elluviimiseks kujundatakse õpilastes terviklikku isiksust, sotsiaalset kompetentsust, terviseteadlikkust ja üldinimlikke väärtusi. Inimeseõpetuses käsitletakse inimest ja tema sotsiaalset keskkonda tervikuna. Väärtuskasvatuse ja hoiakute kujundamine toimub üksteist mõistvas õhkkonnas ning on suunatud õpilaste positiivse mõtlemise arendamisele. Sotsiaalne õpikeskkond toetub eelkõige õpilaste isikupära ja isiklike seisukohtade austamisele, vabaks arvamuse avalduseks, initsiatiiviks, tegutsemiseks nii üksi kui koos teistega. Inimeseõpetus on kontsentriiline õppeaine, mille võtmeteemasid käsitletakse igas kooliastmes; *kõnepuudega laste puhul aitab kontsentriiline käsitus ühtlasi kinnistada ja laiendada sõnavara ning kommunikatiivseid oskusi.*

I kooliastmes on rõhk õpilase enesekohasel pädevusel ning enese suhtestamisel lähiümbrusega, lõimides inimeseõpetuse temaatikat teiste õppeainetega. Teemasid käsitletakse võimalikult igapäevaeluga seonduvalt, õppes on olulisel kohal aktiivõpimeetodid.

Õpetamisel arvestatakse õpilaste kõneerivajadust:

1. *Vajadusel lihtsustatakse tekste, suuliste ülesannete sooritamisel (nt kirjeldamine) toetatakse tugisõnadele, skeemidele jms.*
2. *Uued sõnad ja mõisted seotakse sõnaühenditeks ja lauseteks vastavalt keeleõpetuse tunnis omandatud oskustele.*
3. *Õpetamisel kasutatakse visuaalseid õppematerjale, erinevaid näit- ja IKT- vahendeid.*

Õppetegevused (läbi aasta)

Vestlemine, vaatlemine, võrdlemine, analüüsimine, praktiline tegevus esemetega, käeline tegevus, joonestamine, lihtsamate tabelite, skeemide ja graafikute täitmine ning lugemine, õppefilmide vaatamine ja analüüsimine, ainealaste oskuste kasutamine elulistes situatsioonides.

2.klass

1 tund nädalas

Ndl	Õppesisu		Õpitulemused
	Laiem teema	Alateemad	
1.	Sissejuhatus.	Tutvumine õpilastega ning aine tutvustamine. Õpilaste ainealaste (eel)teadmiste	Teab, et ta on õpilane ning õpilase töö on õppimine. Teab, mida õpitakse inimeseõpetuse tunnis. Selgitab enda õppimise eesmärged ning toob näiteid, kuidas õppimine aitab igapäevaelus paremini hakkama saada. Läbi aasta: osaleb aktiivselt arutelus, avaldab oma arvamust, väljendab end arusaadavalt,

	Turvalisus.	väljaselgitamine. Häire koolis. Liiklemine kooliteel.	kasutab õpitud termineid oma kõnes korrektselt, väärtustab uute teadmiste saamist.
	Tähtpäevad.	Ohud maal ja linnas. Vanavanemate päev.	Teab, mis on häire ning kuidas peab häire korral tegutsema. Teab liiklusega seotud olulisemat sõnavara, tunneb mõnda liiklusemärki. Teab peamisi liiklusreegleid. Oskab hinnata enda ja teiste käitumist liikluses. Teab, et maal ja linnas on nii sarnaseid kui ka erinevaid ohte. Teab, miks peetakse vanavanemate päeva ning mida võiks sel päeval teha. Väärtustab perega koos veedetud aega.
2.	Mina ja teised.	Mina ja minu sõbrad ning klassikaaslased. Sõprus ja sõpruse hoidmine. Sallivus. Enesehinnang.	Teab oma vanust, sugu ja sünnipäeva. Oskab öelda, mida ta oskab ja mida ta ei oska, mis talle meeldib ja mis ei meeldi. Teab, kui vanad on tema klassikaaslased. Teab, kes on sõber ning kuidas sõbraga käituda. Teab, et tülitseda ei ole ilus ja tuleb ära leppida. Mõistab, et kiusamine ja vägivald ei ole aktsepteeritud ja lubatud käitumine. Oskab suhelda ja käituda teisi arvestades, on õiglane.
3.	Minu kool ja huvialad.	Minu kool. Tegevused koolis. Huvialad (sh väljaspool kooli). Kohusetunne.	Teab, mis on kool. Teab, kes on õpilane. Teab oma klassikaaslaste ja õpetaja nime. Teab oma kooli nime ja mis klassis ta käib. Teab, mis ruumid on meie koolis. Teab, mida koolis tehakse ning kes koolis töötavad. Teab, mida on sobilik teha koolis tunnis ja vahetunnis. Selgitab, miks üks või teine tegevus sobib/ei sobi kooli. Oskab nimetada huvialasid. Oskab rääkida enda huvialadest. Oskab tuua näiteid kohusetundlik olemise kohta.
4.	Viisakas käitumine.	Käitumisreeglid kodus, koolis ja külas. Meedia.	Teab oma kodu, kooli ja klassi peamisi käitumisreegleid, arvestab neid ning kirjeldab, mis on õiglane ja ebaõiglane käitumine. Oskab selgitada, kuidas peab käituma külas. Mõistab, et kõik, mida näeb ja kuuleb meedias, et tarvitse olla tõde.
5.		Käitumine söögilauas. Käitumine teatris, kinos, muuseumis.	Oskab katta lauda. Oskab söögilaua ääres viisakalt käituda. Teab, kumma käega peab hoidma kahvlit, nuga ja lusikat. Teab, mida võtta kaasa teatrisse, kinno, muuseumisse. Oskab seal käituda.
6.		Sünnipäeva pidamine. Sünnipäeval käimine. Riietumine.	Oskab kirjeldada oma lemmiksünnipäeva. Teab peamisi sünnipäevaga seotud kombeid. Oskab kirjutada kutsele olulist infot. Teab, mida tuleb arvestada sünnipäeva planeerimisel või sünnipäevale minnes. Oskab riietuda peoks, spordiks, mängimiseks õues ja toas ning õppimiseks koolis. Teab, kuidas tuleb oma riiete eest hoolitseda.
7.		Enda, sõprade, kooli ja viisaka/ohutu käitumisega seotud teemade kordamine.	Oskab rääkida endast, oma sõpradest ja klassikaaslastest ning koolist. Teab, kuidas käituda erinevates kohtades viisakalt ning nii, et ei sea ennast ja teisi ohtu. Mõistab, et vastutust oma tegude eest.
8.	Mina ja minu pere.	Minu pere ja sugulased.	Oskab jutustada oma perest ja lähisugulastest. Teab, keda kutsutakse vanaemaks, vanaisaks, onuks ja tädi. Väärtustab toetavaid persuhteid.

9.	Tegevused kodus.	Vaba aja tegevused. Ohud kodus.	Oskab nimetada erinevaid vaba aja tegevusi. Teab, millega armastavad tema klassikaaslased vabal ajal tegelda. Teab, et mitmekülgset veedetud vaba aeg on väärtuslik. Teab, mis õnnetusi võib kodus juhtuda ja kuidas neid ennetada. Teab, mida teha õnnetuse korral. Teab, kuidas abi kutsuda. Teab, et hädaabi telefoninumber on 112. Teab, miks peetakse isadepäeva ning mida võiks sel päeval teha. Väärtustab perega koos veedetud aega. Oskab kirjeldada mardipäeva rahvakombeid.
	Tähtpäevad.	Isadepäev. Mardipäev.	
10.	Töö.	Pereliikmete tööd kodus. Vanemate elukutsed.	Teab, mis töid tehakse kodus ja kes neid teevad. Teab, et kodus tuleb üksteist abistada ning üksteisega arvestada. Teab, mis ametit peavad nende vanemad. Oskab jutustada oma lemmiktööst. Teab, miks on vaja tööl käia. Teab, et kõik elukutsed on vajalikud.
11.	Tähtpäevad.	Lapsed ning haridus ja/või töö. Kadripäev.	Teab, et haridus on väga vajalik. Mõistab, et kõik inimesed maailmas ei saa koolis käia. Oskab kirjeldada kadripäeva rahvakombeid. Teab, et asjad võivad olla ainult enda omad, ühised või ainult teise omad. Küsib alati võõra asja võtmiseks luba ning tagastab alati laenatud esemed omanikule.
	Asjad.	Minu oma, meie oma.	
12.	Tähtpäevad.	Asja väärtus ja hind. Asjad ja prügi. Advendiaeg.	Mõistab, et asjade hind ja väärtus võivad olla erinevad (odav asi võib olla väärtuslik, kallid asi ei tarvitse olla väärtuslik). Teab, et kõige tähtsam ei ole elus omada palju asju. Teab, et mida enam on meil asju, seda enam me toodame prügi. Oskab prügi sorteerida ja teab, miks see on vajalik. Teab, millal on advendiaeg ja mida sel perioodil tavaliselt tehakse. Teab, et kõige tähtsam ei ole elus omada palju asju.
13.		Pidupäevad kodus. Advendiaeg.	Teab, milliseid pidupäevi peetakse tema kodus. Oskab rääkida oma pere traditsioonidest.
14.		Jõulud.	Teab, millal on jõulud. Teab, mis on jõulukalender. Teab erinevaid jõulukombeid, -ehteid ja -toite. Teab, et jõulude ajal käiakse kirikus.
15.		Pere, asjade väärtuse ning tähtpäevade teemade kordamine. Aastavahetus.	Oskab rääkida oma perega seonduvatest teemadest: pereliikmetest, kodustest töödest, pereliikmete töödest, laste tööst, asjade väärtusest ja pidupäevadest kodus. Teab, millal peetakse aastavahetust ning mida siis tavaliselt tehakse.
16.	Aeg ja aja planeerimine.	Õö ja päev. Päevaplaan. Aja planeerimine.	Nimetab ja kasutab oma kõnes õpitud ajaühikuid. Teab, et ööpäevas on 24 tundi. Teab, et öö ja päev on erinevatel aastaegadel eri pikkused. Oskab kirjeldada oma päevaplaani. Teab, et kindla päevaplaani järgi elamine on tervisele kasulik (nt õpilane magab alati öösel vajaliku arvu tunde, ei pea pidevalt muretsema, et midagi olulist jääb tegemata jne). Mõistab, et oskuslikult aega planeerides on võimalik aega säästa.
17.		Aastaajad ja kuud.	Teab ja oskab nimetada õiges järjekorras nädalapäevi, sh eristab puhkepäevi. Teab, et aastas

		Minevik, olevik, tulevik.	on 12 kuud. Teab kuude nimetusi ja järgnevust. Teab, mis on kalender ning oskab seda kasutada. Teab, mis on minevik, olevik ja tulevik. Oskab rääkida oma minevikust, olevikust ja tulevikust. Oskab määratleda, kas tegevus toimus minevikus või toimub olevikus või tulevikus.
18.		Kell ja kellaeg (täis- ja pooltunnid). Ajähikute kordamine.	Tunneb ning oskab ka ise kellal märkida täis- ja pooltunde. Teab ja kasutab ennelõunaseid ja pärastlõunaseid kellaegu. Ütleb kellaega erinevatel viisidel, nt kell on 8, kell on 8:00, kell on 20:00, kell on pool 8, kell on 7:30, kell on 19:30,
19.	Kodukoht.	Kodukoht (Tartumaa). <i>Sõltub õpilase kodu asukohast.</i>	Oskab öelda, kus ta elab (maakond, linn, vald, küla, tänav, majanumber, korterinumber, talu nimi). Teab, kus elab tema parim sõber. Teab, kus asub meie kool. Tunneb huvi oma kodukoha vastu. Oskab Eesti kaardil näidata oma elukohta. Teab, millised kuulsamad paigad asuvad tema kodukohas. Teab mõnda kuulsat inimest, kes on pärit tema kodukohast.
20.		Kodukoht Eesti.	Oskab öelda, mis riigis me elame. Tutvub Eesti maakondadega. Teab, et Eestis on 15 maakonda. Oskab nimetada (ning kaardil näidata) oma kodumaakonda ning naabermaakondi. Teab Eesti kõige suuremat järve (Peipsi järv), kõige kõrgemat mäe (Suur-Munamägi), kõige suuremat saart (Saaremaa) ja kõige suuremat linna (Tallinn). Oskab maailma kaardil näidata Eestit.
21.		Eesti tuntud inimesed. Eestimaa tuntud kohad, kaubad jms.	Tunneb huvi oma riigi vastu. Nimetab tuntud inimesi. Teab, millised kuulsamad paigad asuvad meie kodumaal (nt Tartu Ülikool).
22.		Eesti Vabariigi sünnipäev.	Teab ja eristab Eesti lippu, vappi, rahvuslille, -lindu ja -kivi. Teab, millal on Eesti Vabariigi aastapäev ning mida sel päeval tehakse. Teab, kes on Eesti Vabariigi president. Teab Eesti naaberriike. Väärtustab oma kodumaad. Teab, et Eestis elab mitmeid eri rahvuseid ning kõigil neil on oma kombed ja tavad.
23.	Minu keha. Enese eest hooldamine.	Kehaosad (pea- ja näoosad, kereosad, meeelundid).	Oskab nimetada ja näidata peamisi inimese kehaosaid (pea, kael, kere, käed, jalad, sõrmed, varbad, põlv, küünarnukk, istmik, kõht, selg) ning pea ja näo osaid (silmad, nina, suu, kõrvad, laup, kukal, pealagi, lõug, põsed).
24.	Tähtpäevad.	Ohud tervisele kodus, koolis ja õues. Kahjulikud harjumused. Vastlapäev.	Teab, mis võib olla tervisele ohtlik kodus, koolis ja õues. Teab, kuidas ohte vältida ning mida ette võtta, kui on ohtu sattunud. Teab tervisele kahjulikke harjumusi ning seda, et neist tuleks hoiduda (nt liigsöömine, ebatervislik toitumine, vähene magamine, suitsetamine, alkoholi ja narkootikumide tarbimine jne). Mõistab, et tal on alati õigus keelduda ennast kahjustavast tegevusest. Teab, kuidas abi kutsuda. Oskab kirjeldada vastlapäeva rahvakombeid.
25.		Terve ja haige laps.	Oskab väärtustada terve olemist. Teab, et haigena ei saa inimene lubada endale samaväärset

	Tähtpäevad.	Liikumine ja puhkus. Emakeelepäev.	elu nagu tervena. Teab, mis on nakkushaigus. Teab, et liikumine on tervisele väga kasulik. Teab, et tervisele on väga oluline ka korralikult puhata. Oskab kirjeldada emakeelepäeva kombeid. Teab, miks peetakse emakeelepäeva.
26.		Pesemine. Saunas käimine.	Teab, et puhtus on tervisele kasulik. Oskab selgitada, kuidas peab puhtust hoidma. Teab, mis on saun ja mida saunas tehakse.
27.		Tervislik toit. Toit ja nälg.	Teab, et lisaks liikumisele ja pesemisele on väga oluline tervislikult toituda. Oskab nimetada tervislikke ja ebatervislikke toite. Mõistab, et kõik inimesed maailmas ei saa nii hästi süüa kui enamik inimesi Eestis. Püüab mõista, mis tunne on olla näljas. Püüab toitu mitte raisata.
28.		Esmaabi ja ravimine.	Teab, millal ja miks tuleb käia arsti juures. Teab, et ravimid võivad olla ka ohtlikud. Teab, mis on retsept. Teab peamisi esmaabi põhimõtteid ja võtteid levinumate õnnetuste korral (nt haav, kukkumine, mesilase nõelamine, ninaverejooks, praht silmas, puugihammustus, põletus ja rästikuhammustus).
29.	Tähtpäevad.	Munapühad.	Teab munapühade erinevaid nimetusi (lihavõtte-, kiige-, kevad-, ülestõusmispühad) ning peamisi munapühade kombeid.
30.	Looduses käitumine.	Ohud looduses. Üksi metsas.	Teab, mis ohud võivad olla looduses ning kuidas neist hoiduda. Teab, mida teha, kui on hätta sattunud.
31.	Säästlikkus.	Eluslooduse säästmine.	Teab, et elusloodust tuleb hästi hoida. Teab, et mitte ühtki elusolendit ei ole vaja hävitada ilma mõjuva põhjuseta. Mõistab, et kõik elusolendid on olulised ja looduses omavahel seotud. Kui hävib üks liik, võib see ohustada teisi liike. Teab, mida tema saab teha looduse hoidmiseks (ei tapa loomi, ei lõhu taimi, ei viska prügi maha jne).
32.	Tähtpäevad.	Elektri säästmine. Emadepäev.	Selgitab elektri vajalikkust. Mõistab, et kõik inimesed maailmas ei saa piiramatult kasutada elektrit. Väärtustab mugavusi, mis on Eestis. Selgitab, kuidas saaks elektrit kokku hoida ning miks see on vajalik. Püüab ka ise elektrit kokku hoida. Teab, miks peetakse emadepäeva ning mida võiks sel päeval teha. Väärtustab perega koos veedetud aega.
33.		Vee säästmine.	Selgitab vee vajalikkust. Mõistab, et kõik inimesed maailmas ei saa piiramatult kasutada vett. Väärtustab mugavusi, mis on Eestis. Selgitab, kuidas saaks vett kokku hoida ning miks see on vajalik. Püüab ka ise vett kokku hoida.
34.		Õhu säästmine.	Mõistab, et puhas õhk on väga oluline. Teab, mis võib puhta õhu rikkuda. Nt teab, et kilekotte jms ei tohi lõkkes põletada.
35.		Säästlikkuse teemade kokkuvõte.	Mõistab, miks on vaja loodust säästa. Oskab tuua näiteid, kuidas saab säästa elusloodust, elektrit, vett ja õhku. Püüab ka ise säästlikumalt käituda. Teab, et igal lapsel on õigused ja

	Lastekaitsepäev. Lapse õigused, kohustused ja kaitse. Õppekäik loodusesse.	kohustused. Teab, kelle poole võib oma murega pöörduda. Teab, millega tegeleb lastekaitse. Tahab tutvuda uute paikadega. Rakendab õpitut igapäevaelus. Käitub loodust säästvalt.
--	--	--

Õpitulemused 2. klassis

Õpilane

Mina ja teised

1. väärtustab ennast ja teisi ning teab, et inimesed, nende arvamused, hinnangud ja väärtused on erinevad.
2. oskab suhelda ja käituda teisi arvestades ja tehes koostööd.
3. sõnastab oma tundeid ja teab, et nende väljendamiseks on erinevaid viise.
4. väärtustab hoolivust, ausust, õiglust ja vastutustunnet.
5. väärtustab sõprust ja toetavaid peresuhteid.

Käitumine

1. kirjeldab lapse õiguseid ja kohustusi, mõistab vastutust oma tegude eest.
2. teab põhilisi käitumisreegleid, arvestab neid ning kirjeldab, mis on õiglane ja ebaõiglane käitumine.

Aja planeerimine

1. kirjeldab oma päevaplaani.

Tervis

1. teab, milline on tervislik eluviis ning kuidas hoida füüsilist ja vaimset tervist.
2. väärtustab tervislikke eluviise.
3. mõistab oma õigust keelduda ennast kahjustavast tegevusest.
4. teab, kuidas ohuolukorras käituda (sh abi kutsuda).

Säästlikkus

1. teab, et asjade väärtus ei sõltu asjade hinnast.
2. teab, et paljude asjade omamine ei ole elus peamine.
3. käitub säästlikult nii eluslooduse kui ka eluta looduse suhtes.

Kodukoht

1. kirjeldab ja väärtustab oma kodu, kodukohta ja kodumaad.
2. teab eesti riigi sümboleid, erinevaid eestis elavaid rahvuseid ja lähemaid naaberriike.
3. teab tähtpäevi (nt isadepäev, emadepäev, vanavanemate päev, mardipäev, kadripäev, vastlapäev, jõulud, munadepühad, emakeelepäev, eesti vabariigi aastapäev, lastekaitsepäev) ning nende tähtpäevade kombeid.

Õppetegevused (läbi aasta)

Vestlemine, vaatlemine, võrdlemine, analüüsimine, praktiline tegevus esemetega, käeline tegevus, joonestamine, lihtsamate tabelite, skeemide ja graafikute täitmine ning lugemine, õppefilmide vaatamine ja analüüsimine, ainealaste oskuste kasutamine elulistes situatsioonides.

3.klass

2 tundi nädalas

Ndl	Õppesisu		Õpitulemused
	Laiem teema	Alateemad	
1.	Sissejuhatus	Tutvumine õpilastega ning aine tutvustamine. Liikeline kooliteel, ohud linnas ja maal. Häire koolis.	Teab, et ta on õpilane ning õpilase töö on õppimine. Teab, mida õpitakse inimeseõpetuse tunnis. Selgitab enda õppimise eesmärgid ning toob näiteid, kuidas õppimine aitab igapäevaelus paremini hakkama saada. Õpilane teab liiklusreegleid, mis tagavad tema turvalisuse, ning kirjeldab, kuidas käituda liikluses turvaliselt. Teab, mis on häire ning kuidas peab häire korral tegutsema. Läbi aasta: osaleb aktiivselt arutelus, avaldab oma arvamust, väljendab end arusaadavalt, kasutab õpituid termineid oma kõnes korrektselt, väärtustab uute teadmiste saamist.
	Turvalisus		
2.	Kool ja õppimine	Minu kool ja huvialad Haridustee Teabeallikad	Õpilane teab, mis koolis ja mitmendas klassis ta õpib. Õpilane kirjeldab oma huve ja tegevusi, mida talle meeldib teha. Teab, et haridus on väga vajalik. Mõistab, et kõik inimesed maailmas ei saa koolis käia. Väärtustab mugavusi, mis on Eestis (lapsed saavad koolis käia ega pea lapsena tööle minema). Õpilane kirjeldab eri meeltega tajutavaid teabeallikaid ning selgitab, kuidas reklaamid võivad mõjutada inimeste käitumist ja otsuseid. Õpilane väärtustab igähe individuaalsust seoses välimuse, huvide ja tugevustega. Õpilane väärtustab inimese õigust olla erinev. Õpilane selgitab endasse positiivse suhtumise tähtsust, nimetab enda õigusi ja kohustusi ning teab, et inimeste õigustega kaasnevad kohustused.
3.	Lapse õigused ja kohustused	Õigused ja kohustused koolis, kodus ja ühiskonnas. Inimeste erinevus.	
4.	Viisakas käitumine.	Käitumisreeglid kodus, koolis ja külas. Käitumine internetis. Meedia.	Teab oma kodu, kooli ja klassi peamisi käitumisreegleid, arvestab neid ning kirjeldab, mis on õiglane ja ebaõiglane käitumine. Oskab selgitada, kuidas peab käituma külas. Teab peamisi interneti positiivseid ja negatiivseid külgi. Oskab internetis viisakalt käituda. Ei sea end ja oma sõpru ohtu. Mõistab, et kõik, mida näeb ja kuuleb meedias, et tarvitse olla tõde.

5.		Käitumine söögilauas. Käitumine teatris, kinos, muuseumis.	Oskab katta lauda. Oskab söögilaua ääres viisakalt käituda. Teab, kumma käega peab hoidma kahvli, nuga ja lusikat. Teab, mida võtta kaasa teatrisse, kinno, muuseumisse. Oskab seal käituda.
6.		Sünnipäeva pidamine. Sünnipäeval käimine. Riietumine.	Oskab kirjeldada oma lemmiksünnipäeva. Teab peamisi sünnipäevaga seotud kombeid. Oskab kirjutada kutsele olulist infot. Teab, mida tuleb arvestada sünnipäeva planeerimisel või sünnipäevale minnes. Oskab riietuda peoks, spordiks, mängimiseks õues ja toas ning õppimiseks koolis. Teab, kuidas tuleb oma riiete eest hoolitseda.
7.		Enda, sõprade, kooli ja viisaka/ohutu käitumisega seotud teemade kordamine.	Oskab rääkida endast, oma sõpradest ja klassikaaslastest ning koolist. Teab, kuidas käituda erinevates kohtades viisakalt ning nii, et ei sea ennast ja teisi ohtu. Mõistab, et vastutust oma tegude eest.
8.	Mina ja teised	Minu pere ja sugulased. Mina ja sõbrad	Oskab jutustada oma perest ja lähisugulastest. Teab, keda kutsutakse vanaemaks, vanaisaks, onuks ja tädiks. Teab, mis muutused võivad peres aset leida (nt pulmad, lapse sünn, lahutus, matused jne) ning püüab mõista, kuidas nende muutustega paremini toime tulla. Väärtustab toetavaid peresuhteid. Teab, mis töid tehakse kodus ja kes neid teevad. Teab, et kodus tuleb üksteist abistada ning üksteisega arvestada. Kirjeldab omadusi, mis peavad olema hea sõbral, hindab ennast nende omaduste järgi. Õpilane väärtustab sõprust. Teab, kuidas olla hea kaaslane ning kuidas teha koostööd.
9.		Mured koolis. Teod ja tagajärjed.	Õpilane väärtustab leppimise ja vabandamise tähtsust inimsuhetes. Õpilane nimetab ja kirjeldab inimeste erinevaid tundeid ning toob näiteid olukordadest, kus need tekivad, ja leiab erinevaid viise nendega toimetulekuks. Õpilane demonstreerib õpitu olukorras, kuidas keelduda ennast kahjustavast tegevusest. Õpilane teab abi saamise võimalusi kiusamise ja vägivalda korral ning mõistab, et kiusamine ja vägivald ei ole aktsepteeritud ja lubatud käitumine. Oskab kirjeldada mardipäeva rahvakombeid.
	Tähtpäevad.	Isadepäev. Mardipäev.	
10.	Töö.	Elukutsed. Raha teenimine.	Teab, mis ametid peavad nende vanemad. Oskab jutustada oma lemmikametist. Teab, miks on vaja tööl käia. Teab, et kõik elukutsed on vajalikud. Õpilane teab, et raha teenitakse tööga.
11.	Asjad. Tähtpäevad	Raha ja asjad Ümberkäimine rahaga. Kadripäev.	Õpilane teab, et raha eest saab osta asju ja teenuseid. Teab, kuidas on tänapäeval võimalik tasuda ostude eest. Oskab abiga koostada eelarvet. Selgitab, milleks kasutatakse raha ning mis on raha teenimine, hoidmine, kulutamine ja

			laenamine. Kirjeldab, milliseid vajadusi tuleb arvestada taskuraha kulutades ja säästes. Oskab kirjeldada kadripäeva rahvakombeid.
12.	Tähtpäevad.	Asja väärtus ja hind. Advendiaeg.	Mõistab oma vastutust asjade hoidmisel ja laenamisel. Teab, et asjade väärtus ei sõltu asjade hinnast. Teab, et paljude asjade omamine ei ole elus peamine. Teab, millal on advendiaeg ja mida sel perioodil tavaliselt tehakse.
13.		Pidupäevad kodus. Advendiaeg.	Teab, milliseid pidupäevi peetakse tema kodus. Oskab rääkida oma pere traditsioonidest.
14.		Jõulud.	Teab, millal on jõulud. Teab, mis on jõulukalender. Teab erinevaid jõulukombeid, -ehteid ja -toite. Teab, et jõulude ajal käiakse kirikus.
15.		Pere, asjade väärtuse ning tähtpäevade teemade kordamine. Aastavahetus.	Oskab rääkida oma perega seonduvatest teemadest: pereliikmetest, kodustest töödest, pereliikmete töödest, laste tööst, asjade väärtusest ja pidupäevadest kodus. Teab, millal peetakse aastavahetust ning mida siis tavaliselt tehakse.
16.	Aeg ja aja planeerimine.	Õö ja päev. Päevaplaan. Aja planeerimine.	Nimetab ja kasutab oma kõnes õpitud ajaühikuid. Teab, et ööpäevas on 24 tundi. Teab, et öö ja päev on erinevatel aastaegadel eri pikkused. Oskab kirjeldada ja koostada oma päevaplaani. Teab, et kindla päevaplaani järgi elamine on tervisele kasulik (nt õpilane magab alati öösel vajaliku arvu tunde, ei pea pidevalt muretsema, et midagi olulist jääb tegemata jne). Mõistab, et oskuslikult aega planeerides on võimalik aega säästa.
17.		Aastaajad ja kuud. Minevik, olevik, tulevik.	Teab ja oskab nimetada õiges järjekorras nädalapäevi, sh eristab puhkepäevi. Teab, et aastal on 12 kuud. Teab kuude nimetusi ja järgnevust. Teab, mis on kalender ning oskab seda kasutada. Teab, mis on minevik, olevik ja tulevik. Oskab rääkida oma minevikust, olevikust ja tulevikust. Oskab määratleda, kas tegevus toimus minevikus või toimub olevikus või tulevikus.
18.		Kell ja kellaeg (täis- ja pooltunnid). Ajaühikute kordamine.	Tunneb ning oskab ka ise kellal märkida täis-, veerand-, pool- ja kolmveerandtunde. Teab ja kasutab ennelõunaseid ja pärastlõunaseid kellaegu. Ütleb kellaega erinevatel viisidel, nt kell on 8, kell on 8:00, kell on 20:00, kell on pool 8, kell on 7:30, kell on 19:30,
19.	Kodukoht.	Kodukoht (Tartumaa). <i>Sõltub õpilase kodu asukohast.</i>	Oskab öelda, kus ta elab (maakond, linn, vald, küla, tänav, majanumber, korterinumbr, talu nimi). Teab, kus elab tema parim sõber. Teab, kus asub meie kool. Tunneb huvi oma kodukoha vastu. Oskab Eesti kaardil näidata oma elukohta. Teab, millised kuulsamad paigad asuvad tema kodukohas. Teab mõnda kuulsat inimest, kes on pärit tema kodukohast. Tunneb ära oma kodukoha sümboolika (lipu, vapi).

20.		Kodukoht Eesti.	Oskab öelda, mis riigis me elame. Tutvub Eesti maakondadega. Teab, et Eestis on 15 maakonda. Oskab nimetada (ning kaardil näidata) oma kodumaakonda ning naabermaakondi. Teab ja oskab kaardil näidata Eesti kõige suuremat järve (Peipsi järv) ja pikimat jõge (Võhandu jõgi), kõige kõrgemat mäge (Suur-Munamägi), kõige suuremat saart (Saaremaa) ja kõige suuremat linna (Tallinn). Oskab maailma kaardil näidata Eestit.
21.		Eesti tuntud inimesed. Eestimaa tuntud kohad, kaubamärgid jms.	Tunneb huvi oma riigi vastu. Nimetab kuulsaid inimesi ja nende tegevusalasid. Teab, millised kuulsamad paigad asuvad meie kodumaal (nt Tartu Ülikool).
22.		Eesti Vabariigi sünnipäev.	Teab ja eristab Eesti lippu, vappi, rahvuslille, -lindu ja -kivi. Teab, millal on Eesti Vabariigi aastapäev ning mida sel päeval tehakse. Teab, kes on Eesti Vabariigi president. Teab Eesti naaberriike. Väärtustab oma kodumaad. Teab, et Eestis elab mitmeid eri rahvuseid ning kõigil neil on oma kombed ja tavad.
23.	Minu keha. Enese eest hoolitsemine.	Kehaosad (pea- ja näoosad, kereosad, meelelendid).	Oskab nimetada ja näidata peamisi inimese kehaosasid (pea, kael, kere, käed, jalad, sõrmed, varbad, põlv, küünarnukk, istmik, kõht, selg) ning pea ja näo osasid (silmad, nina, suu, kõrvad, laup, kukal, pealagi, lõug, põsed).
24.		Ohud tervisele kodus, koolis ja õues. Kahjulikud harjumused. Tähtpäevad. Vastlapäev.	Teab, mis võib olla tervisele ohtlik kodus, koolis ja õues. Teab, kuidas ohu vältida ning mida ette võtta, kui on ohu sattunud. Teab tervisele kahjulikke harjumusi ning seda, et neist tuleks hoiduda (nt liigsöömine, ebatervislik toitumine, vähene magamine, suitsetamine, alkoholi ja narkootikumide tarbimine jne). Mõistab, et tal on alati õigus keelduda ennast kahjustavast tegevusest. Teab, kuidas abi kutsuda. Oskab kirjeldada vastlapäeva rahvakombeid.
25.		Terve ja haige laps. Liikumine ja puhkus. Tähtpäevad. Emakeelepäev.	Oskab väärtustada terve olemist. Teab, et haigena ei saa inimene lubada endale samaväärset elu nagu tervena. Teab, mis on nakkushaigus. Teab, et liikumine on tervisele väga kasulik. Teab, et tervisele on väga oluline ka korralikult puhata. Oskab kirjeldada emakeelepäeva kombeid. Teab, miks peetakse emakeelepäeva.
26.		Pesemine. Saunas käimine.	Teab, et tervisele on kasulik ka puhtus. Oskab selgitada, kuidas peab puhtust hoidma. Teab, mis on saun ja mida saunas tehakse.
27.		Tervislik toit. Toit ja nälg.	Teab, et lisaks liikumisele ja pesemisele on väga oluline tervislikult toituda. Oskab nimetada tervislikke ja ebatervislikke toite. Mõistab, et kõik inimesed maailmas ei saa nii hästi süüa kui enamik inimesi Eestis. Püüab mõista, mis tunne on olla näljas. Püüab toitu mitte raisata.
28.		Esmaabi ja ravimine.	Teab, millal ja miks tuleb käia arsti juures. Teab, et ravimid võivad olla ka ohtlikud. Teab, mis on retsept. Teab peamisi esmaabi põhimõtteid ja võtteid levinumate õnnetuste korral (nt haav,

			kukkumine, mesilase nõelamine, ninaverejooks, praht silmas, puugihammustus, põletus ja rästikuhammustus).
29.	Tähtpäevad.	Munapühad.	Teab munapühade erinevaid nimetusi (lihavõtte-, kiige-, kevad-, ülestõusmispühad) ning peamisi munapühade kombeid.
30.	Looduses käitumine.	Ohud looduses. Üksi metsas.	Teab, mis ohud võivad olla looduses ning kuidas neist hoiduda. Teab, mida teha, kui on hätta sattunud.
31.	Säästlikkus.	Eluslooduse säästmine.	Teab, et elusloodust tuleb hästi hoida. Teab, et mitte ühtki elusolendit ei ole vaja hävitada ilma mõjuva põhjuseta. Mõistab, et kõik elusolendid on olulised ja looduses omavahel seotud. Kui hävib üks liik, võib see ohustada teisi liike. Teab, mida tema saab teha looduse hoidmiseks (ei tapa loomi, ei lõhu taimi, ei viska prügi maha jne).
32.		Tähtpäevad. Elektri säästmine. Emadepäev.	Selgitab elektri vajalikkust. Mõistab, et kõik inimesed maailmas ei saa piiramatult kasutada elektrit. Väärtustab mugavusi, mis on Eestis. Selgitab, kuidas saaks elektrit kokku hoida ning miks see on vajalik. Püüab ka ise elektrit kokku hoida. Teab, miks peetakse emadepäeva ning mida võiks sel päeval teha. Väärtustab perega koos veedetud aega.
33.		Vee säästmine.	Selgitab vee vajalikkust. Mõistab, et kõik inimesed maailmas ei saa piiramatult kasutada vett. Väärtustab mugavusi, mis on Eestis. Selgitab, kuidas saaks vett kokku hoida ning miks see on vajalik. Püüab ka ise vett kokku hoida.
34.		Õhu säästmine.	Mõistab, et puhas õhk on väga oluline. Teab, mis võib puhta õhu rikkuda. Nt teab, et kilekotte jms ei tohi lõkkes põletada.
35.		Säästlikkuse teemade kokkuvõte. Lastekaitsepäev. Lapse õigused, kohustused ja kaitse.	Mõistab, miks on vaja loodust säästa. Oskab tuua näiteid, kuidas saab säästa elusloodust, elektrit, vett ja õhku. Püüab ka ise säästlikumalt käituda. Teab, et igal lapsel on õigused ja kohustused. Teab, kelle poole võib oma murega pöörduda. Teab, millega tegeleb lastekaitse.
36.		Õppekäik loodusesse.	Tahab tutvuda uute paikadega. Rakendab õpitut igapäevaelus. Käitub loodust säästvalt.

Õpitulemused 3. klassis

Õpilane

Mina ja teised

1. väärtustab ennast ja teisi ning teab, et inimesed, nende arvamused, hinnangud ja väärtused on erinevad.
2. kirjeldab eestis elavate rahvuste tavasid ja kombeid ning austab neid.
3. oskab suhelda ja käituda teisi arvestades ja tehes koostööd.
4. sõnastab oma tundeid ja teab, et nende väljendamiseks on erinevaid viise.

5. väärtustab hoolivust, ausust, õiglust ja vastutustunnet.
6. väärtustab sõprust ja toetavaid peresuhteid.

Käitumine

1. kirjeldab lapse õiguseid ja kohustusi, mõistab vastutust oma tegude eest.
2. teab põhilisi käitumisreegleid, arvestab neid ning kirjeldab, mis on õiglane ja ebaõiglane käitumine.

Aja planeerimine

1. oskab koostada oma päevakava, väärtustades aktiivset vaba aja veetmist.

Tervis

1. teab, milline on tervislik eluviis ning kuidas hoida füüsilist ja vaimset tervist.
2. väärtustab tervislikke eluviise.
3. mõistab oma õigust keelduda ennast kahjustavast tegevusest.
4. teab, kuidas ohuolukorras käituda (sh abi kutsuda).

Säästlikkus

1. teab, et asjade väärtus ei sõltu asjade hinnast.
2. teab, et paljude asjade omamine ei ole elus peamine.
3. käitub säästlikult nii eluslooduse kui ka eluta looduse suhtes.
4. mõistab, et võrreldes paljude maailma piirkondadega on eestis elada üsna turvaline ja mugav.

Kodukoht

1. kirjeldab ja väärtustab oma kodu, kodukohta ja kodumaad.
2. teab eesti riigi sümboleid, erinevaid eestis elavaid rahvuseid ja lähemaid naaberriike.
3. teab tähtpäevi (nt isadepäev, emadepäev, vanavanemate päev, mardipäev, kadripäev, vastlapäev, jõulud, munapäev, emakeelepäev, eesti vabariigi aastapäev, lastekaitsepäev) ning nende tähtpäevade kombeid.

Õpitulemused I kooliastme lõpuks

Õpilane

1. väärtustab ennast ja teisi ning teab, et inimesed, nende arvamused, hinnangud ja väärtused on erinevad;
2. oskab suhelda ja käituda teisi arvestades ja tehes koostööd, ning sõnastab oma tundeid ja teab, et nende väljendamiseks on erinevaid viise;
3. väärtustab hoolivust, ausust, õiglust ja vastutustunnet;
4. teab põhilisi käitumisreegleid, arvestab neid ning kirjeldab, mis on õiglane ja ebaõiglane käitumine;
5. väärtustab sõprust ja toetavaid peresuhteid armastuse ning vastastikuse toetuse allikana;
6. teab, milline on tervislik eluviis ning kuidas hoida füüsilist ja vaimset tervist, ning väärtustab neid;
7. mõistab oma õigust keelduda ennastkahjustavast tegevusest ning teab, kuidas ohuolukorras abi kutsuda;

8. kirjeldab, mis on lapse õigused ja kohustused, mõistab vastutust oma tegude eest ning planeerib oma aega ja igapäevaseid tegevusi;
9. teab, mis on perekond, kodu, kodukoht ja kodumaa, ning väärtustab neid;
10. teab Eesti riigi sümboleid ja lähemaid naaberriike.

Inimeseõpetus II kooliastmes

Sissejuhatus

Inimeseõpetuse üldeesmärk on aidata kaasa õpilase sotsiaalses elus vajalike toimetulekuoskuste arengule, mille elluviimiseks kujundatakse õpilases terviklikku isiksust, sotsiaalset kompetentsust, terviseteadlikkust ja üldnimlikke väärtusi. Väärtuskasvatus ja hoiakute kujundamine toimub vaimses õpikeskkonnas üksteist mõistvas õhkkonnas ning on suunatud õpilaste positiivse mõtlemise arendamisele oma arengu- ja toimetulekuvõimaluste üle. Soodne sotsiaalne õpikeskkond toetub eelkõige õpilaste isikupära ja isiklike seisukohtade austamisele, võimaluste tagamisele vabaks arvamuse avaldamiseks, initsiatiiviks, osalemiseks ja tegutsemiseks nii üksi kui ka koos teistega. Õppetegevused muutuvad põhikooli kolme kooliastme jooksul lihtsamast keerukamaks, ent peavad aine eesmärkidest lähtuvalt olema õpilasele mõistetavad ja tähenduslikud ning toetama arusaama õpitava vajalikkusest.

II kooliastmes on keskmes õpilase sotsiaalne pädevus ja sotsiaalsete probleemide ennetamine ning õpilase tervist tugevdav ja väärtustav eluviis. Õpitavat käsitletakse võimalikult igapäevaeluga seonduvalt, kusjuures õppes on olulisel kohal aktiivõppemeetodid.

Õpetamisel arvestatakse õpilaste kõneerivajadust:

4. *Vajadusel lihtsustatakse tekste, suuliste ülesannete sooritamisel (nt kirjeldamine) toetatakse tugisõnadele, skeemidele jms.*
5. *Uued sõnad ja mõisted seotakse sõnaühenditeks ja lauseteks vastavalt keeleõpetuse tunnis omandatud oskustele.*
6. *Õpetamisel kasutatakse visuaalseid õppematerjale, erinevaid näit- ja IKT- vahendeid.*

5.klass

2 tundi nädalas

Nädal	Õppesisu	Õppetegevused	Õpitulemused
Tervis (10 tundi)			
1.	Tervis. Sissejuhatus. Tervise olemus.	Loeng, arutelu, iseseisev-, rühma- ja paaristöö,	Õpilane: 1. kirjeldab füüsilist, vaimset ja sotsiaalset tervist ning selgitab tervise olemust nendest mõistetest lähtuvalt; 2. teab enda põhilisi tervisenäitajaid: kehakaalu ja kehapiikkust, kehatemperatuuri, pulsisagedust ning enesetunnet;
2.	Tervisenäitajad: mõõdetavad ja hinnangulised näitajad.	demonstratsioon, esitlus, õppemäng,	

3.	Tervist mõjutavad tegurid: eluviis, pärilikkus, keskkond ja arstiabi.	praktiline tegevus, loovtöö, filmi ja video vaatamine, juhtumianalüüs, referaat.	3. nimetab tervist tugevdavaid ja tervist kahjustavaid tegevusi ning selgitab nende mõju inimese füüsilisele, vaimsele ja sotsiaalsele tervisele;
4.	Stress. Pingete maandamise võimalused.		4. eristab põhilisi organismi reaktsioone stressi korral ning kirjeldab nendega toimetuleku võimalusi;
5.	Kordamine.		5. väärtustab oma tervist.
Tervislik eluviis (18 tundi) Tervislik toitumine (12 tundi)			
6.	Tervisliku eluviisi komponendid. Sissejuhatus.		Õpilane: 1. oskab eristada tervislikke ja mittetervislikke otsuseid igapäevaelus; 2. koostab endale tervisliku toidumenüü ja analüüsib seda, lähtudes tervisliku toitumise põhimõtetest; 3. kirjeldab tervisliku toitumise põhimõtteid ning väärtustab neid; 4. selgitab, kuidas on toitumine seotud tervisega; 5. kirjeldab tegureid, mis mõjutavad inimese toiduvalikut.
7.	Tervislik toitumine. Toidupüramiid.		
8.	Toiduained ja toitained. Toidupüramiid.		
9.	Tervisliku toitumise põhimõtted.		
10.	Toitumist mõjutavad tegurid. Söögikorrad.		
11.	Kordamine.		
Kehaline aktiivsus (6 tundi)			
12.	Kehalise aktiivsuse tähtsus igapäevaelus, selle vormid ja põhimõtted.	Õpilane: 1. teab kehalise tegevuse mõju oma tervisele ja toob selle kohta näiteid; 2. oskab hinnata oma päevakava, lähtudes tervisliku eluviisi komponentidest;	
13.	Päevakava ning töö ja puhkuse vaheldumine.		

	Puhkus ja uni.		3. hindab ja oskab planeerida kehalise aktiivsuse piisavust oma igapäevategevuses; 4. väärtustab tervislikku eluviisi.
14.	Karastamine. Kordamine.		
Turvalisus ja riskikäitumine (14 tundi)			
15.	Turvaline ja ohutu käitumine kodus ja koolis.		Õpilane: 1. kirjeldab olukordi, kus saab ära hoida õnnetusjuhtumeid 2. selgitab, miks on liikluseeskiri kohustuslik kõigile ning kirjeldab, kuidas seda järgida;
16.	Turvaline ja ohutu käitumine õues ja liikluses.		3. teab, et õnnetuse korral ei tohi enda elu ohtu seada ning kuidas abi kutsuda;
17.	Ohutu ujumine ja paadisõit.		4. nimetab meediast tulenevaid riske oma käitumisele ja suhetele;
18.	Inimene ja teave.		5. oskab infot internetist leida.
19.	Kuidas internetist infot leida?		
20.	Sõiduplaanid, ajakirjad, telefon.		
21.	Kordamine.		
Haigused ja esmaabi (18 tundi)			
22.	Levinumad laste- ja noortehaigused. Käte pesemine.		Õpilane: 1. oskab kirjeldada, kuidas hoida ära levinumaid nakkus- ja mittenakkushaigusi;
23.	Nakkushaigused.		2. selgitab ja toob näiteid, kuidas haigusi ravitakse meditsiiniliste ja rahvameditsiini vahenditega;
24.	Mittenakkushaigused.		3. kirjeldab, kuidas ennast ja teisi inimesi abistada õnnetusjuhtumi korral;
25.	Käitumine õnnetusjuhtumi korral: äikese, tulekahju ja liiklusõnnetuse toimumise korral.		4. teab, kuidas toimida turvaliselt ohuolukorras ja abi kutsuda ning demonstreerib õpitu olukorras lihtsamaid esmaabivõtteid (nt kõhuvalu, külmumine, luumurd, minestamine, nihestus, peapõrutus,
26.	Esmaabi põhimõtted.		

	Esmaabi erinevates olukordades.		<p>palavik ja päikesepiste);</p> <p>5. nimetab esmaabivahendeid ja kirjeldab, kuidas neid praktikas kasutada;</p> <p>6. väärtustab enda ja teiste inimeste elu.</p>
27.	Esmaabi erinevates olukordades. Valu, vigastused, luumurrud.		
28.	Esmaabi erinevates olukordades. Peatraumad, verejooks, šokk, põletus, külmumine, minestamine.		
29.	Hammustused ja mürgistused. Koduapteek.		
30.	Kordamine.		
Keskkond ja tervis (10 tundi)			
31.	Tervislik elukeskkond. Loodus- ja tehiskeskkond.		<p>Õpilane:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. kirjeldab tervislikku elukeskkonda, lähtudes oma kodukoha loodus- ja tehiskeskkonnast 2. eristab tegureid, mis muudavad elukeskkonna turvaliseks ja tervist tugevdavaks või mitteturvaliseks ja tervist kahjustavaks; 3. kirjeldab õpikeskkonna mõju õpilase õpitulemustele.
32.	Tervislik õpikeskkond. Keskkonna hoidmine.		
33.	Keskkonna hoidmine. Müra ja jäätmed.		
34.	Tervis heaolu tagajana. Tervist suvi!		
35.	Kordamine ja läbitud teemablokkide jooksul omandatud teadmiste ja oskuste kontrollimine.		
			Õpilane rakendab omandatud teadmisi ja oskusi.

Õpitulemused 5. klassis

Õpilane

1. kirjeldab füüsilist, vaimset ja sotsiaalset tervist ning selgitab tervise olemust nendest mõistetest lähtuvalt;
2. teab enda põhilisi tervisenäitajaid ning oskab mõõta ja hinnata kehakaalu, kehapiikkust, kehatemperatuuri ning pulsisagedust;
3. nimetab tervist tugevdavaid ja tervist kahjustavaid tegevusi ning selgitab nende mõju inimese füüsilisele, vaimsele ja sotsiaalsele tervisele;
4. kirjeldab üldisi stressi tunnuseid ja stressiga toimetuleku võimalusi;
5. oskab eristada tervislikke ja mittetervislikke otsuseid igapäevaelus;
6. kirjeldab tervisliku toitumise põhimõtteid ning väärtustab neid;
7. teab kehalise tegevuse mõju oma tervisele ja toob selle kohta näiteid;
8. oskab plaanida oma päevakava, lähtudes tervisliku eluviisi komponentidest;
9. väärtustab tervislikku eluviisi;
10. kirjeldab olukordi, kus saab ära hoida õnnetusjuhtumeid ning kuidas ennast ja teisi abistada õnnetusjuhtumite korral;
11. selgitab, miks on liikluseeskiri kohustuslik kõigile, ning kirjeldab, kuidas seda järgida;
12. teab, et õnnetuse korral ei tohi enda elu ohtu seada, ning oskab abi kutsuda;
13. oskab kirjeldada, kuidas hoida ära levinumaid nakkus- ja mittenakkushaigusi;
14. teab, kuidas ohuolukorras turvaliselt käituda ja abi kutsuda, ning demonstreerib õpituatsioonis lihtsamaid esmaabivõtteid (nt kõhuvalu, külmumine, luumurd, minestamine, nihestus, peapõrutus, palavik, päikesepiste jm);
15. nimetab esmaabivahendeid ja kirjeldab, kuidas neid kasutada;
16. kirjeldab tervislikku elukeskkonda, lähtudes oma kodukoha loodus- ja tehiskeskkonnast;
17. toob näiteid tegurite kohta, mis mõjutavad elukeskkonna turvalisust ja tervislikkust;
18. kirjeldab õpikeskkonna mõju õpilase õpitulemustele.

6.klass

1 tund nädalas

Nädal	Õppesisu	Õppetegevused	Õpitulemused
Mina ja suhtlemine (5 tundi)			
1.	Mina-pilt. Minu võimed ja oskused.	Loeng, arutelu, iseseisev-, rühma- ja paaritöö, demonstratsioon, esitlus, õppemäng,	Õpilane: 1. analüüsib enda iseloomujooni ja omadusi, väärtustades positiivseid jooni ja omadusi; 2. mõistab, mis mõjutab enesehinnangut ning kuidas see kujuneb; 3. väärtustab inimestevahelisi erinevusi, on salliv erinevuste suhtes.
2.	Huvitegevus.		
3.	Inimeste sarnasused ja erinevused.		

4.	Enesehinnang.	praktiline tegevus, loovtöö, filmi ja video vaatamine, juhtumianalüüs, lauamäng, referaat.	
5.	Kordamine. Suhtlemine iseendaga.		
Suhtlemine teistega (7 tundi)			
6.	Miks me suhtleme?		
7.	Rääkimine ja kuulamine. Kuidas inimesi mõjutada?		
8.	Suhtlemine sõpradega. Mina arvan nii!		
9.	Ei ütlemine. Arusaamatused ja tülid.		
10.	Valetamine.		
11.	Süüteo ülestunnistamine ja vabandamine. Olen iseseisev.		
12.	Kordamine. Suhtlemine eakaaslaste ja täiskasvanutega.		
Murdeiga ja kehalised muutused (9 tundi)			
13.	Inimese areng. Kehalised muutused.		<p>Õpilane:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. märkab ja jätab suhtlemisel meelde kaaslaste seisukohti, eristab kohast käitumist/suhtlemist kohatust käitumisest/suhtlemisest; 2. võrdleb ja hindab õpetaja suunamisel enda ja kaaslaste emotsionaalseid seisundeid ja käitumist (eesmärk, tingimused, põhjus – tagajärg); 3. kasutab tuttavates olukordades suhtlemissituatsioonist, -partnerist ja -eesmärgist sõltuvaid variatiivseid väljendusviise; 4. demonstreerib õpituatsioonid isikliku arvamuse sobilikul viisil väljendamist ning keeldumist mittesooitud tegevustest.
14.	Poiste ja tüdrukute erinevused.		
15.	Muid muutusi murdeas.		
16.	Üldine hügieen murdeas.		
			<p>Õpilane:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. kirjeldab murdeiga inimese elukaare osana ning murdeas toimuvaid muutusi seoses keha ning tunnetega; 2. aktsepteerib oma kehalisi muutusi ja teab, kuidas oma keha eest hoolitseda; 3. oskab hoolitseda oma välimuse eest; 4. teab, et murdeiga on varieeruv ning igapäev oma arengutempo;

	HIV ja AIDS.		5. teab suguküpsuse tunnuseid ja esmaste sugutunnuste seost soojätkamisega; 6. teab, mis on HIV ja AIDS ning kuidas ennast kaitsta HIViga nakatumise eest.
17.	Kordamine inimese areng.		
18.	Inimese välimus. Rõivad ja jalatsid.		
19.	Sobivad riided. Riiete ja jalatsite hooldus.		
20.	Juuste, käte ja jalgade hooldamine.		
21.	Kordamine inimese välimus.		
Turvalisus ja riskikäitumine (14 tundi)			
Turvalisus (8 tundi)			
22.	Eakaaslaste ja meedia mõju ning iseenda vastutus.		Õpilane:
23.	Vahendatud suhtlemine.		1. nimetab meediast tulenevaid riske oma käitumisele ja suhetele suheldes meedia vahendusel;
24.	Internetiga seonduvad ohud.		2. mõistab vahendatud suhtlemise olemust ning vastutust oma sõnade ja tegude eest.
25.	Internetiohutuse põhimõtted.		
26.	Mina ja internet.		
27.	Tõhusad ja sotsiaalsed oskused.		
28.	Üldised sotsiaalsed oskused.		
29.	Kordamine.		
Uimastid (6 tundi)			
30.	Uimastitega seotud mõisted.		Õpilane:
31.	Alkoholi mõju inimese organismile.		1. demonstreerib õpituatsioonis, kuidas kasutada tõhusaid enesekohaseid ja sotsiaalseid oskusi tubaka, alkoholi ja teiste uimastitega seotud olukordades: emotsioonidega toimetulek, enesetunnetamine, kriitiline mõtlemine, probleemide lahendamine ja suhtlusoskus
32.	Tubaka mõju inimese organismile.		

33.	Energiajoogid.		2. kirjeldab tubaka ja alkoholi tarbimise kahjulikku mõju inimese organismile; 3. väärtustab mitmekesisest positiivset ja tervislikku elu uimastiteta.
34.	Valikud ja vastutus seoses uimastitega.		
35.	Kordamine: uimastid.		

Õpitulemused 6. klassis

Õpilane:

1. analüüsib enda iseloomujooni ja omadusi, väärtustades positiivseid jooni ja omadusi, mõistes, mis mõjutab enesehinnangut ning kuidas see kujuneb;
2. väärtustab inimestevahelisi erinevusi, on salliv erinevuste suhtes;
3. märkab ja jätab suhtlemisel meelde kaaslaste seisukohti, eristab kohast käitumist/ suhtlemist kohast käitumisest/suhtlemisest;
4. võrdleb ja hindab õpetaja suunamisel enda ja kaaslaste emotsionaalseid seisundeid ja käitumist (eesmärk, tingimused, põhjus – tagajärg);
5. kirjeldab murdeiga inimese elukaare osana ning murdeas toimuvaid muutusi seoses keha ning tunnetega;
6. aktsepteerib oma kehalisi muutusi ja teab, kuidas oma keha eest hoolitseda;
7. teab, et murdeiga on varieeruv ning igaühel on oma arengutempo;
8. teab suguküpsuse tunnuseid ja esmaste sugutunnuste seost soojätkamisega;
9. teab, mis on HIV ja AIDS ning kuidas ennast kaitsta HIViga nakatumise eest;
10. mõistab meedia kaudu suhtlemisel ohtusid oma käitumisele ja suhetele ning vastutust oma sõnade ja tegude eest;
11. demonstreerib õpituatsioonis, kuidas kasutada tõhusaid enesekohaseid ja sotsiaalseid oskusi tubaka, alkoholi ning teiste uimastitega seotud olukordades: emotsioonidega toimetulek, enesetunnetus, kriitiline mõtlemine, probleemide lahendamine ja suhtlusoskus;
12. kirjeldab tubaka, alkoholi ja teiste uimastite tarbimise kahjulikku mõju tervisele;
13. väärtustab turvalisust ja ohutut käitumist.

7.klass

Nädal	Õppesisu	Õppetegevused	Õpitulemused
Mina ja suhtlemine (5 tundi)			
1.	Sissejuhatus. Minu omadused ja eneseanalüüs.	Loeng, arutelu, iseseisev-, rühma- ja paaritöö, demonstratsioon, esitlus, õppemäng, praktiline tegevus,	Õpilane: 1. analüüsib enda iseloomujooni ja omadusi, väärtustades positiivseid jooni ja omadusi; 2. mõistab, mis mõjutab enesehinnangut ning kuidas see kujuneb; 3. mõistab enesekontrolli olemust ning demonstreerib õpituatsioonis oma käitumise kontrolli, saades hakkama vihaga ja teiste emotsioonidega;
2.	Enesehinnang ja usk endasse.		
3.	Oskus ennast kontrollida.		
4.	Väärtushinnangud.		

5.	Kordamine ja kokkuvõte.	loovtöö, filmi ja video vaatamine, juhtumianalüüs, referaat, ideekaart, rollimäng.	4. oskab suheldes enda kohta tagasisidet anda ning teistelt seda vastu võtta 5. oskab selgitada ja põhjendada oma väärtusi seoses eneseanalüüsiga.
Suhtlemine teistega (10 tundi)			
6.	Minu ja teiste vajadused. Vajaduste hierarhia..		Õpilane: 1. tunneb ära enda ja teiste inimeste põhilised vajadused ning teadvustab neid; 2. toob näiteid olukordade kohta, kus inimeste vajadused võivad erineda ning selgitab selle mõju suhtlemisele ja suhetele.
7.	Vajaduste seos suhtlemisega.		
8.	Suhtlemise komponendid.		Õpilane: 1. teab suhtlemise olemust ning väärtustab tõhusate suhtlusoskuste vajalikkust; 2. eristab verbaalset ja mitteverbaalset suhtlemist; 3. kirjeldab erinevaid mitteverbaalseid suhtlusvahendeid ning nende mõju verbaalsele suhtlemisele; 4. demonstreerib õpitu olukorras aktiivse kuulamise võtteid; 5. mõistab eneseavamise mõju suhtlemisele; 6. demonstreerib õpitu olukorras, kuidas väljendada oma tundeid verbaalselt, säilitades ja tugevdades suhteid.
9.	Verbaalne ja mitteverbaalne suhtlemine.		
10.	Aktiivne kuulamine. Suhtlemine ja viisakus.		
11.	Tunnete väljendamine. Emotsioonid.		
12.	Kordamine.		
13.	Kehtestav, agressiivne ja alistuv käitumine.		Õpilane: 1. eristab ning kirjeldab kehtestavat, agressiivset ja alistuvat käitumist ning mõistab nende käitumiste mõju suhetele; 2. teab, et „ei“ ütlemine on oma õiguste eest seismine, ning oskab partnerit arvestavalt öelda „ei“ ennast ja teisi kahjustava käitumise korral ning aktsepteerib partneri „ei“ ütlemist ennast ja teisi kahjustava käitumise korral; 3. väärtustab positiivset suhtumist endasse ja teistesse.
14.	Ei ütlemine ennast ja teisi kahjustava käitumise korral		
15.	Kordamine ja läbitud teemabloki jooksul omandatud teadmiste ja oskuste kontrollimine.		
Suhted teistega (9 tundi)			
16.	Tõhusad sotsiaalsed oskused: üksteise aitamine, jagamine, koostöö ja		Õpilane: 1. kirjeldab tõhusate sotsiaalsete oskuste (üksteise aitamine, jagamine, koostöö ja hoolitsemise) toimimist igapäevaelus;

	hoolitsemine.		2. oskab abi pakkuda ning teistelt abi vastu võtta
17.	Sallivus enda ja teiste vastu.		3. väärtustab hoolivust, sallivust, koostööd ja üksteise abistamist
18.	Hoolivus.		4. eristab inimeste erinevaid rolle suhetes ning nende muutuvat iseloomu.
19.	Sõprussuhted.		Õpilane:
20.	Usaldus, empaatia ja vastutus suhetes.		1. demonstreerib õpituatsioonis oskust näha olukorda teise isiku vaatenurgast;
21.	Kaaslaste mõju ja surve.		2. tähtsustab oskust panna end teise inimese olukorda ja mõista tema tundeid, väärtustab empaatilist suhtlemist;
22.	Erinevuste ja mitmekesisuste väärtustamine.		3. väärtustab sõprust kui vastastikuse usalduse ja toetuse allikat;
23.	Erivajadustega inimesed.		4. kirjeldab kaaslaste rühma arvamuste, valikute ja käitumise mõju ning surve tagajärge.
24.	Eelarvamuste mõju suhetele. Kordamine.		Õpilane mõistab isikuseärasusi ning teadvustab soolisi erinevusi ja inimeste erivajadusi.
Konfliktid (3 tundi)			
25.	Konfliktide olemus ja põhjused.		Õpilane:
26.	Tõhusad ja mittetõhusad konfliktide lahendamise teed.		1. teab, eristab ja kirjeldab efektiivseid ning mitteefektiivseid konflikti lahendamise viise;
27.	Kriitika kui tagasiside. Kokkuvõte.		2. kasutab õpituatsioonis konflikte lahendades tõhusaid viise ning väärtustab neid.
Otsustamine ja probleemide lahendamine (5 tundi)			
28.	Otsustamine ja probleemide lahendamine.		Õpilane:
29.	Erinevate käitumisviiside leidmine probleemide		1. teab ja oskab õpituatsioonis otsuseid langetades leida erinevaid lahendusviise;
			2. kirjeldab otsustades erinevate lahendusviiside puudusi ja eeliseid.

	lahendades.		
30.	Tagajärgede arvestamine probleemilahenduses.		Õpilane: 1. mõistab otsustades lahendusviiside lühi- ja pikaajalisi tagajärgi; 2. selgitab ja kirjeldab eri situatsioonidesse sobiva parima käitumisviisi valikut, toetudes omandatud teadmistele; 3. väärtustab vastutuse võtmist otsuseid langetades.
31.	Vastutus otsustamisel.		
32.	Kordamine.		
Positiivne mõtlemine (3 tundi)			
33.	Positiivne mõtlemine.		Õpilane: 1. nimetab ja väärtustab enda ning teiste positiivseid omadusi; 2. väärtustab positiivset mõtlemist.
34.	Positiivsed jooned ja omadused endas ning teistes, nende märkamine.		
35.	Kordamine ja läbitud teemablokkide jooksul omandatud teadmiste ja oskuste kontrollimine.		Õpilane rakendab omandatud teadmisi ja oskusi.

Õpitulemused 7. klassis

Õpilane

1. analüüsib enda iseloomujooni ja -omadusi, väärtustades endas positiivset;
2. mõistab enesehinnangut mõjutavaid tegureid ja enesehinnangu kujunemist;
3. mõistab enesekontrolli olemust ning demonstreerib õpituatsioonis oma käitumise kontrolli;
4. teab suhtlemise olemust ning väärtustab tõhusate suhtlusoskuste vajalikkust;
5. kirjeldab erinevaid mitteverbaalseid suhtlusvahendeid ning nende mõju verbaalsele suhtlemisele;
6. demonstreerib õpituatsioonis aktiivse kuulamise jt tõhusa suhtlemise võtteid;
7. mõistab eneseavamise mõju suhtlemisele ning demonstreerib õpituatsioonis, kuidas oma tundeid empaatiliselt ja suhteid tugevdavalt väljendada;
8. teadvustab eelarvamuste mõju suhtlemisele ja toob näiteid eelarvamuste mõju kohta igapäevasuhtluses;
9. eristab ning kirjeldab kehtestavat, agressiivset ja alistuvat käitumist ning mõistab nende käitumiste mõju suhetele;
10. teab, et ei ütlemine on oma õiguste eest seismine, ning demonstreerib õpituatsioonis kehtestava käitumise võtteid;
11. kirjeldab tõhusate sotsiaalsete oskuste (üksteise aitamise, jagamise, koostöö ja hoolitsemise) toimimist igapäevaelus;

12. oskab abi pakkuda ning teistelt abi vastu võtta, väärtustab hoolivust, sallivust, koostööd ja üksteise abistamist;
13. demonstreerib õpituatsioonis oskust näha olukorda teise isiku vaatenurgast ning väärtustab empaatilist suhtlemist;
14. väärtustab sõprust kui vastastikuse usalduse ja toetuse allikat, kirjeldab kaaslaste mõju ja survet otsustele, mõistab otsuste tagajärgi ning mõistab isiku iseärasusi, teadvustab soolisi erinevusi ja inimeste erivajadusi;
15. teab probleemide erinevaid lahendusviise ja oskab neid õpituatsioonis kasutada;
16. kirjeldab erinevate lahendusviiside puudusi ja eeliseid ning mõistab nende tagajärgi, selgitab ja kirjeldab eri situatsioonidesse sobiva parima käitumisviisi valikut;
17. selgitab konflikti häid ja halbu külgi ning aktsepteerib konflikte kui osa elust, teab konfliktide lahendamise tõhusaid viise ja demonstreerib neid õpituatsioonis;
18. nimetab ja väärtustab enda ning teiste positiivseid omadusi, väärtustab positiivset mõtlemist.

Õpitulemused III kooliastme lõpuks

Õpilane

1. kirjeldab enesehinnangu, enesekontrolli ning eneseanalüüsi võimalusi ja olulisust igapäevasuhtes, väärtustab inimeste erinevusi ning oskab teisi arvestada, demonstreerides seda õpituatsioonis;
2. väärtustab enda ja teiste positiivseid iseloomujooni ja omadusi ning sõprust ja armastust vastastikuse toetuse ning usalduse allikana;
3. väärtustab hoolivust, ausust, õiglust ja vastutustunnet ning kirjeldab tõhusaid sotsiaalseid oskusi igapäevaelus: üksteise aitamist, jagamist, hoolitsemist ja koostööd;
4. kirjeldab, millised kehalised ja emotsionaalsed muutused toimuvad murdeas, aktsepteerides nende individuaalsust;
5. kirjeldab ja selgitab konfliktide võimalikke põhjusi ning oskab eristada tõhusaid ja mittetõhusaid konfliktide lahenduse viise; demonstreerib, kuidas õpituatsioonis tõhusalt verbaalselt oma tundeid väljendada, aktiivselt kuulata ja kehtestavalt käituda;
6. kirjeldab, mis on füüsiline, vaimne ja sotsiaalne tervis, ning arvestab tervisliku eluviisi komponente igapäevaelus;
7. kirjeldab uimastite tarbimisega kaasnevaid riske ja väärtustab tervislikku elu uimastiteta; demonstreerib õpituatsioonis, kuidas keelduda ennast ja teisi kahjustavast tegevusest;
8. teab ja oskab õpituatsioonis leida erinevaid lahendusviise otsuste langetamisel;
9. teab, kuidas toimida ohuolukorras, oskab õpituatsioonis abi kutsuda ning valdab esmaabivõtteid;
10. kirjeldab tegevusi, mis muudavad tema elukeskkonna turvaliseks ja tervist tugevdavaks.

Inimeseõpetus III kooliastmes

Sissejuhatus

Inimeseõpetuse üldeesmärk on aidata kaasa õpilase sotsiaalses elus vajalike toimetulekuoskuste arengule, mille elluviimiseks kujundatakse õpilases terviklikku isiksust, sotsiaalset kompetentsust, terviseteadlikkust ja üldinimlikke väärtusi. Väärtuskasvatus ja hoiakute kujundamine toimub vaimses õpikeskkonnas üksteist mõistvas õhkkonnas ning on suunatud õpilaste positiivse mõtlemise arendamisele oma arengu- ja toimetulekuvõimaluste üle. Soodne sotsiaalne õpikeskkond toetub eelkõige õpilaste isikupära ja isiklike seisukohtade austamisele, võimaluste tagamisele vabaks arvamusevalduseks, initsiatiiviks, osalemiseks ja tegutsemiseks nii üksi kui ka koos teistega. Õppetegevused muutuvad põhikooli kolme kooliastme jooksul lihtsamast keerukamaks, ent peavad aine eesmärkidest lähtuvalt olema õpilasele mõistetavad ja tähenduslikud ning toetama arusaama õpitava vajalikkusest.

III kooliastmes keskendutakse õpilase ealiste iseärasuste (murdeiga) ja arenguülesannetega toimetulekule, tervise tervikkäsitlusele ning enese- ja sotsiaalsetele oskustele. Inimeseõpetuses võib teemasid käsitleda nii üksteisele järgnevatena kui ka integreerituna, et saavutada oskuste, teadmiste ja väärtuste põhjal õpitulemused. Õpitavat käsitletakse võimalikult igapäevaeluga seonduvalt, kusjuures õppes on olulisel kohal aktiivõppemeetodid.

Õpetamisel arvestatakse õpilaste kõneerivajadust:

7. *Vajadusel lihtsustatakse tekste, suuliste ülesannete sooritamisel (nt kirjeldamine) toetutakse tugisõnadele, skeemidele jms.*
8. *Uued sõnad ja mõisted seotakse sõnariihenditeks ja lauseteks vastavalt keeleõpetuse tunnis omandatud oskustele.*
9. *Õpetamisel kasutatakse visuaalseid õppematerjale, erinevaid näit- ja IKT- vahendeid.*

8.klass

2 tundi nädalas

Tundide arv	Õppesisu	Õppetegevused	Õpitulemused
5	Inimese elukaar ja murdeea koht selles Areng ja kasvamine. Arengut ja kasvamist mõjutavad tegurid. Inimese elukaar. Murde- ja noorukiea koht elukaares. Inimene oma elutee kujundajana. Enesekasvatuse alused ja võimalused. Vastutus seoses valikutega	loeng-diskussioon, ilukirjanduslik lisalugemine ja diskussioon selle üle lauamäng, rühmatöö ristsõna koostamine, individuaalne töö päeviku pidamine, juhtumianalüüs, loovtöö	Õpilane 1. iseloomustab murde- ja noorukiea arenguülesandeid üleminekul lapseest täiskasvanuikka; 2. kirjeldab, kuidas mõjutavad inimese kasvamist ja arengut pärilikud ning keskkonnategurid; 3. toob näiteid inimese võimaluste kohta ise oma eluteed kujundada ning mõistab

			<p>enda vastutust oma elutee kujundajamisel;</p> <p>4. kirjeldab põhilisi enesekasvatuse võtteid: eneseveenmist, enesetreeningut, eneseergutust ja -karistust ning enesesisendust.</p>
6	<p>Inimese mina Minapilt ja enesehinnang. Eneseanalüüs: oma iseloomujoonte, huvide, võimete ja väärtuste määramine Konfliktide vältimine ja lahendamine</p>	<p>loeng, diskussioon, paaristöö, juhtumianalüüs, õppemäng, loovtöö, lisalugemine ja diskussioon päeviku pidamine, enesevaatlus, individuaalne töö, intervjuu, küsimustik, mõistekaart loeng-diskussioon rollimäng, rühmatöö, ajurünnak, demonstratsioon</p>	<p>Õpilane:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. selgitab, mis on minapilt ja enesehinnang; 2. kirjeldab positiivse endassesuhtumise kujundamise ja säilitamise võimalusi; 3. kasutab eneseanalüüsi oma teatud iseloomujooni, huve, võimeid ja väärtusi määramiseks; 4. väärtustab võimalusi oma iseloomu, huve, võimeid ja väärtusi positiivses suunas kujundada ning toob nende kohta näiteid; 5. kirjeldab inimeste erinevaid iseloomujooni, huve, võimeid ja väärtusi ning mõistab toetavate suhete rikastavat iseloomu; 6. kirjeldab suhete säilitamise ning konfliktide vältimise võimalusi; 7. demonstreerib õpitu olukorras tõhusaid konfliktide lahendamise võimalusi.
7	<p>Inimene ja rühm Erinevad rühmad ja rollid. Rollide suhtelisus ja kokkuleppelisus. Reeglid ja normid rühmas. Inimsuhted rühmas, toetavad reeglid ja normid. Rühma</p>	<p>loeng-diskussioon rollimäng, rühmatöö, juhtumianalüüs, õppemängud, demonstratsioon intervjuu, esitlus,</p>	<p>Õpilane:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. iseloomustab erinevaid rühmi ning liigitab neid suuruse, liikmetevahelise läheduse ja ülesande järgi; 2. kirjeldab inimeste erinevaid rolle rühmades ning nende mõju inimese

	kuulumine, selle positiivsed ja negatiivsed küljed. Hoolivus rühmas. Rühma surve ja toimetulek sellega. Sõltumatus, selle olemus. Autoriteet	mõistekaart, ristsõna koostamine, individuaalne töö	käitumisele; 3. mõistab normide ja reeglite vajalikkust ühiselu toimimisel ning korraldamisel; 4. võrdleb erinevate rühmade norme ja reegleid ning kirjeldab nende erinevusi.
7	Turvalisus ja riskikäitumine Tõhusad enesekohased ja sotsiaalsed oskused, et vältida riskikäitumist: emotsioonidega toimetulek, enesetunnetamine, kriitiline mõtlemine, probleemide lahendamine, suhtlusoskus Hakkamasaamine kiusamise ja vägivallega. Erinevad legaalsed ja illegaalsed uimastid. Uimastite tarvitamise lühi- ja pikaajaline mõju	loeng-diskussioon, selgitus paaristöö, rühmatöö, video, dramatiseering, demonstratsioon, rollimäng, loovtöö individuaalne töö, esitus mõistekaart	Õpilane: 1. demonstreerib õpitu olukorras, kuidas kasutada tõhusaid sotsiaalseid oskusi uimastitega seotud olukorras: emotsioonidega toimetulek, enesetunnetamine, kriitiline mõtlemine, probleemide lahendamine ja suhtlemisoskus; 2. demonstreerib õpitu olukorras tõhusaid käitumisviise kiusamise ja vägivalga korral koolis; 3. eristab legaalseid ning illegaalseid uimasteid; 4. kirjeldab uimastite tarvitamise lühi- ja pikaajalist mõju inimese füüsilisele tervisele.
8	Inimese mina ja murdeea muutused Varane ja hiline küpsemine – igapäev oma tempo. Muutunud välimus. Nooruki põhimured küpsemisperioodil. Suguküpsus. Naiselikkus ja mehelikkus. Soorollid ja soostereotüübid. Lähedus suhetes. Sõprus. Armumine. Käimine. Lähedus ja seksuaalhuvi. Vastutus seksuaalsuhtes ja turvaline seksuaalkäitumine	juhtumianalüüs, selgitus, diskussioon ristsõna koostamine, individuaalne töö, mõistekaart loeng-diskussioon, vastavasisulise ilukirjandusliku allika analüüs, paaristöö, rühmatöö, ajurünnak, loovtöö	Õpilane: 1. kirjeldab põhimuresid küpsemisperioodil ning nendega toimetuleku võimalusi; 2. selgitab, milles seisneb suguküpsus; 3. kirjeldab omadusi, mis teevad noormehe ja neiu meeldivateks suhtluskaaslasteks; 4. selgitab soorolli olemust ning kirjeldab soostereotüüpset suhtumist; 5. kirjeldab inimliku läheduse erinevaid avaldumisviise: vastastikust seotust ja meeldimist, sõprust ning armumist;

			<p>6. kirjeldab, milles seisneb inimese vastutus seksuaalsuhetes;</p> <p>7. selgitab turvalise seksuaalkäitumise põhimõtteid.</p>
2	<p>Õnn Õnn. Toimetulek iseenda ja oma eluga õnne eeldusena</p>	<p>juhtumianalüüs, lisa lugemine ja diskussioon, kohtumine erinevate inimestega, rühmatöö individuaalne töö, loovtöö</p>	<p>Õpilane mõistab, et toimetulek iseenda ja oma eluga tagab õnne ning rahulolu.</p>
12 3	<p>Tervis Tervis kui heaoluseisund. Terviseaspektid: füüsiline, vaimne, emotsionaalne ja sotsiaalne tervis. Terviseaspektide omavahelised seosed. Eesti rahvastiku tervisenäitajad. Tervislik eluviis ning sellega seonduvate valikute tegemine ja vastutus. Tegurid, mis mõjutavad tervise seotud valikuid</p>	<p>loeng-diskussioon mõistekaart, ajurünnak küsimustik</p>	<p>Õpilane:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. kirjeldab füüsilise, vaimse, emotsionaalse ja sotsiaalse tervise vastastikust mõju ning seost; 2. analüüsib enda tervise seisundit; 3. kirjeldab tähtsaid tervisenäitajaid rahvastiku tervise seisukohalt; analüüsib tegureid, mis võivad mõjutada otsuseid tervise kohta, ning demonstreerib õpitu olulisust tervise seonduvate valikute puhul individuaalselt ja koostöös teistega.
1	<p>Tervisealased infoallikad ja teenused. Tervise infoallikate usaldusvärsus</p>	<p>internetiallikate kasutamine arutelu, analüüs</p>	<p>Õpilane analüüsib ja hindab erinevate tervise infoallikate ning teenuste kasutamise võimalusi ja usaldusvärsust.</p>
4	<p>Kehaline aktiivsus tervise tugevdajana. Kehaline vormisolek ja sobiva kehalise aktiivsuse valik. Toitumise mõju tervisele. Toitumist mõjutavad tegurid.</p>	<p>loeng-diskussioon juhtumianalüüs, rühmatöö, film</p>	<p>Õpilane:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. selgitab kehalise aktiivsuse mõju inimese füüsilisele, vaimsele, emotsionaalsele ja sotsiaalsele tervisele; oskab planeerida eri tüüpi kehalist aktiivsust oma igapäevaellu ning väärtustab kehalist aktiivsust eluviisi osana;

			<ol style="list-style-type: none"> 2. analüüsib oma igapäevatoitu vastavust tervisliku toidu põhimõtetele; 3. analüüsib inimese kehalise aktiivsuse ja toitumise mõju tervisele.
4	<p>Vaimne heaolu. Vaimset heaolu säilitada aitavad tegevused ja mõttelaad. Stress. Stressorid. Stressi kujunemine. Stressiga toimetulek. Kriis, selle olemus. Käitumine kriisiolukorras.</p> <p>Abistamine, abi otsimine ja leidmine.</p>	<p>juhtumianalüüs, diskussioon, rühmatöö</p> <p>individuaalne töö, enesevaatlus, internetiallikate kasutamine, mõistekaart.</p>	<p>Õpilane:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. teab, mis tegurid ja toimetulekumehhanismid aitavad säilitada inimese vaimset heaolu; 2. selgitab stressi olemust, põhjuseid ja tunnuseid; 3. kirjeldab stressiga toimetuleku viise ning eristab tõhusaid toimetulekuviseid mittetõhusatest; 4. kirjeldab kriisi olemust ja seda, kuidas käituda kriisiolukorras; 5. teab abi ja toetuse võimalusi.
11 4	<p>Suhted ja seksuaalsus</p> <p>Sotsiaalne tervis ja suhted. Suhete loomine, säilitamine ja katkemine. Suhete väärtustamine.</p> <p>Armastus. Seksuaalsuse olemus: lähisuhted, seksuaalidentiteet, seksuaalne nauding, soojätkamine.</p> <p>Seksuaalne areng.</p>	<p>loeng-diskussioon, teemakohase ilukirjanduse lugemine, juhtumianalüüs, rühmatöö, individuaalne töö, esitlus</p>	<p>Õpilane:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. kirjeldab viise, kuidas luua ning säilitada mõistvaid, toetavaid ja lähedasi suhteid sotsiaalse tervise kontekstis; 2. kirjeldab tunnete ja läheduse jagamise viise; 3. selgitab, milles seisneb partnerite vastutus seksuaalsuhetes; 4. demonstreerib õpitu olukorras oskusi, mis aitavad kaasa suhete loomisele ja säilitamisele: üksteise aitamine, jagamine, koostöö, teineteise eest hoolitsemine; 5. väärtustab tundeid ja armastust suhetes ning vastutustundlikku käitumist seksuaalsuhetes;

			6. selgitab seksuaalsuse olemust ja seksuaalse arengu individuaalsust ning tunnete osa selles arengus.
5	Seksuaalne orientatsioon. Soorollide ja soostereotüüpide mõju inimese käitumisele ning tervisele. Seksuaalvahekord. Turvaline seksuaalkäitumine. Rasestumisvastased meetodid. Seksuaalõigused	diskussioon rühmades, juhtumianalüüs, õppemäng, rühmatöö, erinevate inimestega kohtumine individuaalne töö, allikaanalüüs, intervjuu	Õpilane: 1. selgitab soorollide ja soostereotüüpide mõju inimese käitumisele ning tervisele; 2. kirjeldab, millised on tõhusad rasestumisvastased meetodid noortele; 3. kirjeldab seksuaalõigusi kui seksuaalsusega seotud inimõigusi.
2	Seksuaalsel teel levivate haiguste vältimine. HIV ja AIDS. Abi ja nõu saamise võimalused	loeng-diskussioon, paaristöö, tööleht, juhtumianalüüs internetiallikate kasutamine ja analüüs	Õpilane: 1. kirjeldab, millised käitumisviisid aitavad ära hoida nakatumist seksuaalsel teel levivatesse haigustesse; 2. kirjeldab seksuaalsel teel levinumate haiguste ärahoidmise võimalusi; 3. teab, mis on HIV ja AIDS ning HIVi nakatumise teid ja võimalusi nakatumist vältida.
9 3	Turvalisus ja riskikäitumine Levinumad riskikäitumise liigid. Riskikäitumise mõju inimese tervisele ja toimetulekule. Tõhusad enesekohased ja sotsiaalsed oskused riskikäitumisega toimetulek	loeng-diskussioon paaristöö, rühmatöö, intervjuu individuaalne töö, mõistekaart, allikaanalüüs	Õpilane: 1. kirjeldab levinumate riskikäitumiste tagajärgi ning mõju inimese tervisele ja toimetulekule; 2. kirjeldab ja selgitab levinumate riskikäitumiste ärahoidmise ning sekkumise võimalusi indiviidi ja rühma tasandil, lähtudes igapäevaelust ning teadvustab ennetamise ja sekkumise võimalusi ühiskonna tasandil.
3	Uimastid ja nende toime kesknärvisüsteemile. Uimastitega seonduvad vääruskumused.	loeng-diskussioon, video, rühmatöö, juhtumianalüüs,	Õpilane: 1. kirjeldab, mis on vaimne ja füüsiline uimastisõltuvus ning kuidas see kujuneb;

	Uimastite tarvitamise isiklikud, sotsiaalsed, majanduslikud ja juriidilised riskid. Sõltuvuse kujunemine	esitlus	2. kirjeldab ja demonstreerib õpituatsioonis, kuidas käituda uimastitega seotud olukordades.
3	Esmaabi põhimõtted ja käitumine ohuolukordades	loeng , juhtumianalüüs, demonstratsioon, õppelaager/õppekäik tööleht	Õpilane: 1. teab, kuidas käituda turvaliselt ohuolukorras ning kutsuda abi allergia, astma, diabeedi, elektrišoki, epilepsia, lämbumise, mürgituse, palaviku ja valu korral; 2. demonstreerib õpituatsioonis esmaabivõtteid kuumakahjustuse, teadvusekaotuse, südameseiskumise ja uppumise korral.
3	Inimene ja valikud Huvid ja võimete mitmekesisus ning valikud. Edukus, väärtushinnangud ja prioriteedid elus. Mina ja teised kui väärtus	rühmatöö individuaalne töö, küsimustik, päeviku analüüs, õppekäik	Õpilane analüüsib ennast oma huvide, võimete ja iseloomu põhjal ning seostab seda valikutega elus.

Õpitulemused 8. klassis

Õpilane:

1. iseloomustab murde- ja noorukiea arenguülesandeid üleminekul lapsest täiskasvanuiks;
2. kirjeldab, kuidas mõjutavad inimese kasvamist ja arengut pärilikkus ning keskkonna tegurid;
3. kirjeldab inimeste erinevaid iseloomujooni, huve, võimeid ja väärtusi ning mõistab toetavate suhete rikastavat iseloomu;
4. kirjeldab suhete säilitamise ning konfliktide vältimise võimalusi;
5. mõistab normide ja reeglite vajalikkust ühiselul toimimisel ning korraldamisel;
6. demonstreerib õpituatsioonis tõhusaid käitumisviise kiusamise ja vägivalda korral koolis;
7. kirjeldab uimastite tarvitamise lühi- ja pikaajalist mõju inimese füüsilisele tervisele;
8. selgitab soorolli olemust ning kirjeldab soostereotüüpset suhtumist;

9. selgitab inimsuhteid;
10. mõistab, et toimetulek iseenda ja oma eluga tagab õnne ning rahulolu;
11. õpilane väärtustab ja järgib tervislikku eluviisi ning on füüsiliselt aktiivne;
12. analüüsib enda tervise seisundit;
13. analüüsib ja hindab erinevate tervise infoallikate ning teenuste kasutamise võimalusi ja usaldusväärsust;
14. selgitab kehalise aktiivsuse mõju inimese füüsilisele, vaimsele, emotsionaalsele ja sotsiaalsele tervisele; oskab planeerida eri tüüpi kehalist aktiivsust oma igapäevaellu ning väärtustab kehalist aktiivsust eluviisi osana;
15. analüüsib oma igapäevatoitu vastavust tervisliku toidu põhimõtetele; analüüsib inimese kehalise aktiivsuse ja toitumise mõju tervisele;
16. selgitab soorollide ja soostereotüüpide mõju inimese käitumisele ning tervisele;
17. kirjeldab levinumate riskikäitumiste tagajärgi ning mõju inimese tervisele ja toimetulekule;
18. teab, kuidas käituda turvaliselt ohuolukorras ning kutsuda abi;
19. analüüsib ennast oma huvide, võimete ja iseloomu põhjal ning seostab seda valikutega elus.

Õpitulemused III kooliastme lõpuks

Põhikooli lõpetaja:

1. teab ja oskab kasutada põhilisi enesekasvatuse viise ning analüüsib ennast, seostades seda oma valikutega elus ja väärtustades ennast;
2. teab ja oskab igapäevaellu planeerida tervislikke valikuid seoses oma füüsilise, vaimse, emotsionaalse ja sotsiaalse tervise ja analüüsib valikuid mõjutavaid tegureid ja oma vastutuse osa selles;
3. teab tervisliku toitumise ja kehalise aktiivsuse põhimõtteid ning mõistab nende rakendamise olulisust igapäevaellus;
4. teab, millised arengumuutused toimuvad murdeas, ja mõistab murdeea eripära teiste eluperioodide seas;
5. mõistab seksuaalsuse olemust ja seksuaalse arengu individuaalsust ning teab turvalise seksuaalkäitumise põhimõtteid ja oma vastutust selles ning väärtustab seksuaalõigusi;
6. analüüsib riskikäitumist mõjutavaid tegureid ja mõju inimese tervisele ning demonstreerib õpitu olukorras, kuidas kasutada tõhusaid enesekohaseid ja sotsiaalseid oskusi riskikäitumisega seotud olukorras;
7. teab ja oskab otsida olulisi infoallikaid tervise teabe ja -abi saamiseks, analüüsides nende kasutusvõimalusi, ning demonstreerib õpitu olukorras esmaabi põhilisi võtteid ja kirjeldab tõhusat käitumist ohuolukorras;
8. kirjeldab stressi ja kriisi olemust inimsuhetes ning teab, kuidas luua ja säilitada toetavaid ning lähedasi suhteid; väärtustab sõprust ja armastust vastastikuse toetuse allikana;
9. kirjeldab rühma mõju inimese käitumisele ja demonstreerib õpitu olukorras oskust keelduda tegevusest, mis kahjustab teda ennast ja teisi;
10. teab kooselu reegleid ja norme toetavates inimsuhetes, mõistab nende vajalikkust rühmas ning väärtustab hoolivust, ausust, õiglust ja vastutustunnet.

Ajalugu

Sissejuhatus

Ajalooõpetuses omandavad õpilased kultuuriruumis ning ajaloolises keskkonnas orienteerumiseks vajalikke teadmisi ja oskusi. Õpilasi suunatakse teadvustama, analüüsima, kriitiliselt hindama ning tõlgendama minevikus aset leidnud sündmusi ja protsesse, nende seoseid omavahel ja tänapäevaga ning ajaloosündmuste erineva tõlgendamise põhjusi.

Põhikooli ajalooõpetus on kronoloogilis-temaatiline. Õppeaine algab sissejuhatava algõpetusega ning jätkub muinas- ja vanaaja, keskaja, uusaja ning lähiajaloo õppimisega. Eesti ajalugu õpitakse lõimituna maailma ajaloo kursusesse. Ainekavas eraldi esitatud Eesti ajaloo teemasid käsitletakse põhjalikult ja süsteemselt ning tõmmatakse paralleele maailma ajalooa. Käsitluse põhimõtte on liikumine lähemalt kaugemale, alustades kodukoha ajaloost, kus on oluline luua käsitletava teema ja paikadega isiklik seos.

Ajalooõpetusel on kronoloogiline, poliitiline, majanduslik, sotsiaalne, kultuuriline ja ideede dimensioon. Põhikoolis tähtsustatakse õpilasele jõukohast, inimesekeskset ajalookäsitlust, eluolu ja kultuuri teiste ajalooõpetuse dimensioonide ees. Maailma ajalugu käsitletakse valitud teemade kaudu, millega ei taotleta ajalooperioodidest tervikpildi kujunemist. Tähtis on luua sild mineviku ja nüüdisaja ajaloosündmuste ja -nähtuste vahel ning kujundada arusaam, et minevikku pöördumata on raske mõista tänapäeva, nt kriisikollete olemust ning paljusid Eesti ajaloo probleeme.

Ajaloo mõistmisele aitavad kaasa ekskursioonid, õppekäigud, ajaloo- ja ilukirjandus, teater ja kino, meedia, internet, erinevad inimesed ning paigad. Seda kogemust koolis õpituga ühendades kujuneb õpilasel arusaam ajaloost. Õpilaste maailmapilti rikastab ainetevaheline integratsioon ning lähedaste teemade lõimitud käsitlemine, lähtudes erinevatest aspektidest.

Õppetegevuses on oluline rakendada mitmekesist metoodikat, mis võimaldab õpilastel aktiivselt osaleda õppetegevuses, arendada oma õpioskusi, teha järeldusi, kujundada ja väljendada oma arvamust ajaloosündmuste või -nähtuste kohta. Ajalooprobleemide analüüsimise kaudu rikastub väärtussüsteem, kujuneb rahvuslik ja kultuuriline identiteet, sallivus ja pooldav suhtumine demokraatlikesse väärtustesse. II kooliastmes kasutatakse erinevaid õppemeetodeid, sh aktiivõpet: vestlus, arutelu, rollimäng, ajaloolise kujutluse loomine, loovülesande, kava, ajajoone, õpimapi koostamine, praktilised ja uurimistööd (nt töö allikate ja kaardiga, töölehe ja kontuurkaardi täitmine, loovtöö kirjutamine, infootsing teabeallikatest), tegevuspõhine õpe (nt dramatiseeringud, mudelite ja makettide valmistamine).

Kõnepuudega lapsi õpetades tuleb kohandada õppetekste, samuti koostatakse õpilaste sõnavara ja keeleteadmisi arvestavaid töölehti, kasutatakse palju materjali visualiseerimist (esitlused, pildimaterjal, skeemid/kavad, märksõnad, tabelid, IKT vahendid). Uusi mõisteid tuleb selgitada läbi kirjelduste ning näidete, teemade kinnistamisel ja kordamisel kasutatakse erinevaid rakendusülesandeid, nagu sobitamine, testid, ristsõnad jms. Erilisel kohal on sõnavaratöö ja õpitava lõimimine teiste õppeainetega. Jutustamisel kasutatakse abivahendeid (skeeme, pilte, tugisõnu).

6.klass

2 tundi nädalas

Nädal	Õppesisu	Õppetegevused	Õpitulemused
1.	Mis on ajalugu Ajalugu ja ajalooallikad. Allikate tõlgendamine: kirjalik allikas, suuline allikas, esemeline allikas, muuseum ja arhiiv.	Vestlus. Esitluse jälgimine. Arutelu. Töölehtede täitmine Lugemine, töö	Õpilane: 1. teab, et mineviku kohta saab teavet ajalooallikatest, mõistab ajalooallika tähtsust, oskab töötada lihtsamate allikatega; 2. kasutab ajalookaarti.
2.	Ajaarvamine: kuidas märgitakse erinevaid aegu? Ajaarvamisega seotud mõisted ja ajaloo perioodid: muinasaeg, vanaaeg, keskaeg, uusaeg, lähiajalugu.	<i>kohandatud</i> tekstiga: küsimustele vastamine, lünkteksti lugemine, kirjutamine. Info otsimine teabeallikatest. Töö ajalooliste kaartidega. Skeemide joonistamine.	Õpilane: 1. kasutab kontekstis aja mõistega seonduvaid sõnu, lühendeid ja fraase <i>sajand, aastatuhat, eKr, pKr, araabia number, Rooma number, ajaloo periodiseerimine</i> ; 2. leiab õpitu põhjal lihtsamaid seoseid (<i>sobitusülesanne</i>); 3. väljendab oma teadmisi nii suuliselt kui ka kirjalikult, koostab kava ja lühijuttu; 4. kasutab ajalookaarti.
3.	Muinasaeg Muinasaja inimesed. Elu kiviajal.	Piltide vaatamine. Mõistete selgitamine.	Õpilane teab inimarengu ajalugu ja kiviaja inimeste elu.
4.	Eesti muinasajal. Jääaja lõpp, esimesed asulad Eestis.	Sobitusülesannete täitmine. Kirjeldamine. Õppekäik muuseumi.	Õpilane: 1. omab ettekujutust inimeste liikumisest ja eluolust Eesti aladele pärast jääaega; 2. oskab kaardilt näidata esimesi asulaid (Pulli, Kunda).
5.	Muistsed kalastajad ja kütid.		Õpilane omab ettekujutust inimeste elamisviisist, elamust, toidust, riietusest ja töödest.
6.	Pronksiaeg Eestis Karjakasvatus ja alepõllundus. Elu Eestimaal pärast pronksiaega.		Õpilane: 1. teab, kuidas tehti alepõldu 2. teab nimetada pronksiaja tööriistu ja inimeste tegevust.
7.	Rauaaeg Põlispõllundus ja naturaalmajandus. Elu Eestimaal rauaajal.		Õpilane teab, mis on põlispõllundus ja selle tekke eeldusi, omab ettekujutust elust rauaajal.

8.	Kordamine: Kiviaeg, pronksiaeg, rauaaeg.	Õpilane oskab võrrelda ja eristada ajastuid: elamud, tööriistad, riietus, toit, tegevusalad; meeste ja naiste tööd.
9.	Uskumused Muinaseestlase uskumustest.	Õpilane teab muinaseestlaste uskumustega seotud mõisteid <i>hiis, targad, ohverdama, ohvrikivi, hingedeaeg</i> .
10.	Eestlaste elu muinasaja lõpul.	Õpilane omab ettekujutust maarahva elukorraldusest ja tegevusest.
11.	Eestlaste sugulased ja naabrid.	Õpilane teab eestlaste päritolu ja arvatavat algkodu, sugulasrahvaid ja naabreid, kasutab ajalookaarti.
12.	Kordamine. Eesti muinasaja üldisloomustus.	Õpilane teab olulisi õpitud ajaloo mõisteid <i>maarahvas, linnus, rehielamu, ait, hagu, kedervars</i> .
13.	Elust vanaajal. Mesopotaamia kultuur	Õpilane teab Mesopotaamia kultuuri kuuluvaid mõisteid <i>niisutusviljelus, kiilkiri, kanal, tamm, kultuur, kuukalender, tempel</i> .
14.	Egiptus - Niiluse kink.	Õpilane: 1. omab ettekujutust Egiptusest; 2. teab teemakohast õpitud sõnavara <i>hieroglüüf, papüürus, püramiid, vaarao, muumia</i> .
15.	India ja Hiina.	Õpilane teab õpitud tähtsamaid India ja Hiina leiutisi.
16.	Vana –Kreeka. Vanaaja Olümpiamängud.	Õpilane teab õpitud tähtsamaid mõisteid <i>akropol, polis, arhitekt, skulptor, tragöödia, komöödia, olümpiamängud</i> .
17.	Rooma riik.	Õpilane teab õpitud olulisemaid mõisteid <i>akvedukt, tsement, kuppel, kanalisatsioon, gladiaator, keiser, term, spaa</i>
18.	Ristiusu teke. Piibel.	Õpilane: 1. omab ettekujutust ristiusu tekkest ja piiblist; 2. teab, miks tähistatakse jõule ja ülestõusmispühi.
19.	Vanaaja kordamine.	Õpilane teab põhilisi õpitud vanaajaga seotud mõisteid ja leiutisi.
20.	Keskaeg Lääne-Euroopas.	Õpilane omab ettekujutust ajastust ja teab õpitud olulist sõnavara <i>feodaal, feodaalkord, feood, talupoeg, teotöö</i> .
21.	Põllumajanduse ja karjakasvatuse areng keskajal. Talupoja elu keskajal	Õpilane omab ettekujutust talupoegade elust keskajal ja tunneb sõnu <i>naturaalmajandus, põud, viljaikaldus</i> .
22.	Feodaalide elu keskajal Keskaegsed linnad.	Õpilane omab ettekujutust linnusest, selle ehitusest, feodaalide seisustest, teab keskaegsete linnade tekkimisest.

23.	Keskaja kordamine.	Õpilane: 1. teab keskaja kõige olulisemaid mõisteid; 2. oskab võrrelda talupoegade ja feodaalide elu: toitu ja jooki; riidetust, tarbeesemeid ja nende saamist.
24.	Kirik ja ristsõjad.	Õpilane teab ristsõdade tekkimise põhjusi ja õpitud olulist sõnavara <i>kirik, preester, piiskop, munk, nunn, klooster, rüütlivõrd, Rooma paavst</i> .
25.	Ristsõda jõuab Läänemere äärde. Liivlased ja lätlased.	Õpilane: 1. omab ettekujutust ristiusu levikust Läänemere ääres; 2. teab olulisi õpitud mõisteid.
26.	Eestlaste muistse vabadusvõitluse algus. Ümera lahing.	Õpilane teab tähtsamaid lahinguid, koostab ise piltkava ja oskab jutustab selle järgi Ümera lahingust.
27.	Sõda ristirüütlitaga jätkub. Madisepäeva lahing.	Õpilane teab eestlaste tähtsamaid vanemaid ja jutustab märksõnade/skeemi abil Madisepäeva lahingust.
28.	Taanlased Põhja-Eestis. Vallutussõja lõpp.	Õpilane: 1. omab ettekujutust Eesti alade jaotumisest; 2. oskab täita kontuurkaarti.
29.	Eestlaste vabadusvõitluse kordamine.	Õpilane teab tähtsamaid õpitud ajaloolisi nimesid ja sündmusi.
30.	Eestlased võõra võimu all. Jüriöö ülestõus.	Õpilane teab ülestõusu põhjusi ja lõpptulemust.
31.	Keskaegsed linnad Eestis. Hansalinn Tallinn.	Õpilane omab ettekujutust keskaegsest linnast ja teab olulisi õpitud mõisteid <i>turuplats, raekoda, raad, kaupmees, kaubandus Hansa Liit, hansalinn</i> .
32.	Eestlaste naabrid 13- 15 sajandil. Venelased 13- 15 sajandil.	Õpilane oskab näidata kaardil Eesti naabreid ja neid nimetada.
33.	Liivi sõda 1558-1583.	Õpilane teab Liivi sõja tekkimise põhjusi, oskab määrata sajandit.
34.	Eesti Rootsi koosseisus. Kubermangud.	Õpilane teab Eestimaa jagunemisest Rootsi ajal.
35.	Kooliharidus Rootsi ajal. Tartu Ülikool, talurahvakoolid. Eestikeelse hariduse algus. Kordamine.	Õpilane: 1. teab eestikeelse koolihariduse tekkimisest; 2. teab põhilisi õpitud mõisteid <i>kubermang, kuberner</i> ,

			<i>gümnaasium, pastor, seminar, vaimulik;</i> 3. õpituid sündmusi, aastaarve.
--	--	--	--

Õpitulemused 6. klassis

Õpilane

1. oskab kasutada aja mõistega seonduvaid sõnu, lühendeid, fraase: *aeg, muinasaeg, vanaaeg, sajand, aastatuhat, eKr, pKr*;
2. tunneb mõnda olulist sündmust kodukoha ja Eesti ajaloost, seostab neid omavahel;
3. mõistab, et ajaloosündmustel ja -nähtustel on põhjused ja tagajärjed, loob lihtsamaid seoseid (*nt kirjeldab tugisõnade, skeemi, kaardi, joonise, pildi abil*) mõnda sündmust;
4. teab, et mineviku kohta saab teavet ajalooallikatest, mõistab ajalooallika tähtsust, oskab nimetada esemelisi, kirjalikke ja suulisi ajalooallikaid;
5. väljendab oma teadmisi (*vajadusel abiga*) nii suuliselt kui ka kirjalikult, kasutab ajalookaarti;
6. toob näiteid muinasaja ja vanaaja kohta õpetaja suunavate küsimuste abil;
7. teab olulisemaid ajaloolisi mõisteid.

7.klass

2 tundi nädalas

Nädal	Õppesisu	Õpetegevused	Õpitulemused
1.	Vanad Idamaad Mesopotaamia asukoht, leiutised ja kultuurisaavutused.	Vestlus. Arutelu. Töölehtede täitmine. Lugemine, töö tekstiga: küsimustele vastamine, lünkteksti lugemine,	Õpilane: 1. teab Mesopotaamia asukohta ja oskab näidata kaardil; 2. teab nimetada olulisemaid leiutisi <i>ratas, vanker, potikeder, piltkiri, kiilkiri</i> ja selgitada mõisteid <i>tsivilisatsioon</i> ehk <i>kõrgkultuur, eepos</i> .
2.	Esimesed riigid Mesopotaamias. Sumerid.	kirjutamine. Info otsimine teabeallikatest. Töö ajalookaartidega. Skeemide joonistamine. Piltide vaatamine. Töö mõistetega.	Õpilane: 1. oskab pildi järgi kirjeldada sumerite linnriiki, teab sumerite linnriikide ühiskonnakihtide tegevusalasid; 2. oskab selgitada järgmisi mõisteid: <i>riik, linnriik, tsikuraat, kuningas, ülik, preester, sõltlane, ori</i> .
3.	Vana-Egiptus Egiptuse riik ja vaaraod.	Sobitusülesanded. Kirjeldamine.	Õpilane: 1. teab Vana-Egiptuse asukohta ja kasutab

			<p>ajalookaarti;</p> <p>2. teab tähtsamaid mõisteid <i>hieroglüüf, papüürus, vaarao</i>.</p>
4.	Niilus, niisutussüsteemid.		Õpilane oskab kirjeldada niisutussüsteemi tööd pildi järgi, vajadusel tugisõnadele või kavale toetudes.
5.	Egiptuse religioon.		Õpilane omab ettekujutust surnute austamise kombestikust, teab sellega seotud sõnavara <i>tempel, püramiid, sfinks, muumia, sarkofaag</i> .
6.	Egiptuse kultuuri ja teadussaavutused.		Õpilane nimetab Vana-Egiptuse tähtsamaid leiutisi ja saavutusi <i>ehituskunstis, aritmeetikas, geomeetrias, meditsiinis</i> ning nende kasutamist tänapäeval.
7.	Kordamine: Vanad Idamaad.		Õpilane oskab näidata ajalookaardil Mesopotaamia ja Egiptuse asukohta, teab põhimõisteid.
8.	Iisraeli ja Juuda riik Juudi rahvas.		Õpilane: <ol style="list-style-type: none"> 1. oskab näidata ajalookaardil riigi asukohta; 2. oskab skeemi järgi selgitada Iisraeli riigi tekkelugu ja riigi jagunemist.
9.	Juutide usk ja kombed.		Õpilane omab ettekujutust mõningatest juudi rahva kommetest.
10.	Ainujumala usk.		Õpilane teab, et Iisraelis tekkis monoteistlik religioon ja selle tekke põhjust.
11.	Vana Testament.		Õpilane selgitab Vana Testamendi kui juutide püha raamatu tähendust ja teab kümme käsku.
12.	Kordamine: Iisrael ja Juuda riik.		Õpilane omab ettekujutust kristluse tekkest, seosest Jeesus Kristusuga ja tema õpetusega.
13.	Vana – Kreeka Asukoht, kultuur ja eluolu.		Õpilane: <ol style="list-style-type: none"> 1. oskab kirjeldada ajalookaardi ja skeemi abil Kreekat; 2. teab, et Vana-Kreekas oli kõrgkultuur; 3. oskab selgitada sõnade <i>labürint, preesterkuningas, kuldvillak, argosõitjad</i> tähendust.

14.	Vana-Kreeka kunst ja teater.	Õpilane teab teatri/kunsti iseloomulikke jooni ning olulisi mõisteid <i>teater, tragöödia, komöödia, vaasimaal</i> .
15.	Vana-Kreeka skulptuur ja arhitektuur.	Õpilane teab mõningaid tähtsamaid mõisteid.
16.	Hellenismi periood.	Õpilane teab mõisteid <i>Hellas</i> ja <i>hellenid</i> , seostab neid Kreekaga.
17.	Aleksander Suur, sõjaretked.	Õpilane teab, kes oli Aleksander Suur, omab ettekujutust tema tegevusest ja ajastust.
18.	Kreeka linnriigid.	Õpilane: 1. oskab skeemi ja piltide järgi kirjeldada linnriiki; 2. teab sõnade <i>polis, akropol, agora, kodanikud, aristokraadid, tirann, alfabeet</i> tähendust
19.	Ühiskonnakorraldus ja kasvatus.	Õpilane tunneb ajastu ühiskonnakorraldust ja oskab kirjeldada Sparta kasvatust.
20.	Vana-Kreeka religioon ja mütoloogia.	Õpilane teab mõnda mütoloogilist tegelast: Zeus, Herakles ja oskab neid lühidalt pildi ja mõtteskeemi abil kirjeldada.
21.	Kordamine: Vana-Kreeka. Vanaaja seitse maailmaimet.	Õpilane: 1. oskab leida kaardilt Vana-Kreeka riike; 2. teab tähtsamaid mõisteid ja isikuid; 3. oskab piltide järgi nimetada maailmaimesid ja nende asukohti.
22.	Vana-Rooma Rooma riigi tekkimine.	Õpilane teab Rooma riigi tekkimise legendi.
23.	Rooma vabariik. Riigikord, rahvakoosolek.	Õpilane: 1. oskab selgitada skeemi abil Rooma vabariigi riigikorda; 2. teab sõnade <i>vabariik, senat, konsul, patriitsid, plebeid, rahvakoosolek</i> tähendust.
24.	Roomast saab suurriik.	Õpilane: 1. näitab kaardil Rooma suurriiki; 2. oskab selgitada sõnu <i>triumf, foorum, provints, asevalitseja, villa</i> .

25.	Roomlaste usk ja eluolu. Haridus ja kirjaoskus.		Õpilane: 1. teab, et roomlased uskusid vaimudesse, hingedesse ja jumalatesse; 2. oskab skeemi järgi kirjeldada pereliikmete rolle; 3. teab, millist haridust anti poistele ja tüdrukutele; 4. teab, et ladina tähestik pärineb roomlastelt.
26.	Kodusõjad ja orjade ülestõusud. J. Caesar.		Õpilane: 1. teab põhjusi, miks toimusid orjade ülestõusud; 2. teab, kes oli Caesar; 3. oskab selgitada sõnu <i>leegion</i> , <i>leegionär</i> , <i>palgavägi</i> , <i>gladiaator</i> .
27.	Rooma keisririik.		Õpilane selgitab skeemi abil Rooma keisririigi riigikorraldust.
28.	Elu Rooma keisririigis.		Õpilane teab, et Rooma oli orjanduslik riik, kus elanikud jagunesid rikkasteks ja vaesteks.
29.	Rooma kultuur. Cicero, Vergilius.		Õpilane: 1. omab mõningast teavet Rooma kultuuri kohta; 2. teab sõnade <i>büst</i> , <i>akvedukt</i> , <i>võlv</i> , <i>kuppel</i> , <i>tsement</i> tähendust.
30.	Jeesus Kristus ja ristiusu teke.		Õpilane teab olulisi õpitud mõisteid.
31.	Ristiusk ja Rooma riik. Ristiusu kirik.		Õpilane: 1. teab, et apostlid levitasid ristiusku; 2. oskab selgitada tähtsamaid õpitud mõisteid <i>Piibel</i> , <i>kirik</i> , <i>piiskop</i> , <i>vaimulikud</i> , <i>ilmikud</i> , <i>kogudus</i> , <i>apostlid</i> , <i>märter</i> .
32.	Piibel. Uus ja vana testament.		Õpilane teab piiblis kirjapandud põhitõdesid.
33.	Keiser Constantinus Suur. Konstantinoopol.		Õpilane teab uue pealinna tekke põhjusi ja olulist õpitud sõnavara.
34.	Suur rahvaste rändamine ja Lääne-Rooma langus.		Õpilane teab, miks ja millal Lääne-Rooma riik langes.
35.	Kordamine.		Õpilane teab olulisemaid ajaloolisi mõisteid ja fakte.

Õpitulemused 7. klassis

Õpilane

1. selgitab, kus ja millal tekkisid vanaaja kõrgkultuurid, ning näitab kaardil Egiptust ja Mesopotaamiat; selgitab vanaaja riiklikku korraldust, elulaadi ja religiooni Egiptuse ning Mesopotaamia näitel;
2. tunneb vanaaja kultuuri- ja teadussaavutusi: meditsiini, matemaatikat, astronoomiat, kirjandust, teab, et esimesed kirjasüsteemid olid kiilkiri ja hieroglüüfkiri;
3. teab, et Iisraelis tekkis monoteistlik religioon; selgitab, mis on Vana Testament;
4. seletab ja kasutab kontekstis mõisteid *tsivilisatsioon, linnriik, vaarao, muumia, sfinks, tempel, püramiid, preester*;
5. teab, kes olid Mooses ja Taavet, ning iseloomustab nende tegevust.
6. näitab kaardil Kreetat, Kreetat, Balkani poolsaart, Ateenat ja Spartat; kirjeldab märksõnade toel Vana-Kreeka kultuuri ja eluolu järgmistes valdkondades: kirjandus, teater, religioon, kunst;
7. seletab ja kasutab kontekstis mõisteid *polis, rahvakoosolek, akropol, agora, türann, aristokraatia, demokraatia, kodanik, sõltlane, ori, eepos, olümpiamängud, teater, tragöödia, komöödia, skulptuur, hellenid, tähestik*;
8. teab, kes olid Zeus, Herakles, Homeros ja Aleksander Suur ning iseloomustab nende tegevust suunavate küsimuste ja pildimaterjali toel;
9. näitab kaardil Apenniini poolsaart, Vahemerd, Rooma riigi territooriumi ja selle laienemist; teab, kes olid Romulus, Caesar ja Jeesus Kristus, ning iseloomustab nende tegevust suunavate küsimuste abil;
10. iseloomustab eluolu ja kultuuri Rooma riigis; seletab ja kasutab kontekstis mõisteid *vabariik, foorum, kapitoolium, Colosseum, patriits, plebei, konsul, senat, rahvatribuun, orjandus, amfiteater, gladiaator, leegion, kodusõda, kristlus, piibel, provints, ladina keel*.

Õpitulemused II kooliastme lõpuks

Õpilane

1. kasutab asjakohaselt aja mõistega seonduvaid sõnu, lühendeid ja fraase *aeg, muinasaeg, vanaaeg, sajand, aastatuhat, eKr, pKr, araabia number, Rooma number*;
2. tunneb mõningaid iseloomulikke sündmusi kodukoha ja Eesti ajaloost ning seostab neid omavahel;
3. teab mõnda ajaloolist asumit, selle tekkimise ja kujunemise põhjusi;
4. hindab materiaalselt keskkonda kui ajaloosündmuste peamist kandjat;
5. toob näiteid muinasaja ja vanaaja kohta suunavate küsimuste abil;
6. mõistab vanaaja kultuuripärandi tähtsust inimkonna ajaloos ning esitab näiteid erinevate kultuurivaldkondade kohta;
7. mõistab, et ajaloosündmustel ja -nähtustel on põhjused ja tagajärjed, loob lihtsamaid seoseid (*nt kirjeldab mõnda sündmust skeemi, tugisõnade, kaardi, joonise, pildi jm. abil*);

8. teab, et mineviku kohta saab teavet ajalooallikatest, töötab lihtsamate allikatega (Õpilase ajalooentsüklopeedia, 2005).
9. väljendab oma teadmisi nii suuliselt (*sõltuvalt kuulmiskahjustuse ulatusest*) kui ka kirjalikult, koostab *abiga* mõtteskeemi ning kasutab ajalookaarti;
10. teab olulisemaid ajaloolisi mõisteid.

Ajalugu III kooliastmes

Sissejuhatus

Ajalooõpetuses omandavad õpilased kultuuriruumis ning ajaloolises keskkonnas orienteerumiseks vajalikke teadmisi ja oskusi. Õpilasi suunatakse teadvustama, analüüsima, kriitiliselt hindama ning tõlgendama minevikus aset leidnud sündmusi ja protsesse, nende seoseid omavahel ja tänapäevaga ning ajaloosündmuste erineva tõlgendamise põhjusi.

Põhikooli ajalooõpetus on kronoloogilis-temaatiline. Õppeaine algab sissejuhatava algõpetusega ning jätkub muinas- ja vanaaja, keskaja, uusaja ning lähiajaloo õppimisega. Eesti ajalugu õpitakse lõimituna maailma ajaloo kursusesse. Ainekavas eraldi esitatud Eesti ajaloo teemasid käsitletakse põhjalikult ja süsteemselt ning tõmmatakse paralleele maailma ajalooa. Käsitluse põhimõte on liikumine lähemalt kaugemale, alustades kodukoha ajaloo, kus on oluline luua käsitletava teema ja paikadega isiklik seos.

Ajaloo mõistmisele aitavad kaasa ekskursioonid, õppekäigud, ajaloo- ja ilukirjandus, teater ja kino, meedia, internet, erinevad inimesed ning paigad. Seda kogemust koolis õpituga ühendades kujuneb õpilasel arusaam ajaloo. Õpilaste maailmapilti rikastab ainetevaheline integratsioon ning lähedaste teemade lõimitud käsitlemine, lähtudes erinevatest aspektidest.

Ajalooõpetuse kaudu kujundatakse erinevaid oskusi:

1. ajas orienteerumise oskus, oskus analüüsida ajaloolise keskkonna kujunemist;
2. ajaloomõistete tundmine ja kontekstis kasutamine;
3. küsimuste esitamine ajaloo kohta ning neile vastamine;
4. funktsionaalne kirjaoskus, arutlusoskus, järelduste tegemine ja seoste loomine ning oma seisukoha kujundamine ja põhjendamine;
5. empaatia, oskus asetada end kellegi teise olukorda ajastut arvestades; koostööoskus;
6. töö ajalookaardiga, info leidmine erinevatest teabeallikatest, selle kasutamine ja hindamine, suuline ja kirjalik eneseväljendus ning IKT vahendite kasutamine.

Oskuste kujundamine ajalooõpetuses on pidev protsess ning seda tehakse erinevate õppeteemade ja õppemeetodite kaudu.

Kõnepuudega lapsi õpetades tuleb kohandada õppetekste, samuti koostatakse õpilaste sõnavara ja keeleteadmisi arvestavaid töölehti, kasutatakse materjali visualiseerimist (esitlused, pildimaterjal, skeemid/kavad, märksõnad, tabelid, IKT vahendid). Uusi mõisteid tuleb selgitada läbi kirjelduste ning näidete, teemade kinnistamisel ja kordamisel kasutatakse erinevaid rakendusülesandeid, nagu sobitamine, testid, ristsõnad jms. Erilisel kohal on sõnavaratöö ja õpitava lõimimine teiste õppeainetega. Jutustamisel kasutatakse abivahendeid (skeeme, pilte, tugisõnu).

8.klass

3 tundi nädalas

Tundi- de arv	Õppesisu	Õppetegevused	Õpitulemused
10	MAAILM KESKAJAL 476–1492 1. Keskaja koht maailma ajaloos 1. keskaja ühiskonna iseloomustus 2. periodiseering 3. ühiskonnakorraldus 4. feodaalkord 5. eluolu ja maailmapilt	Õpieesmärkide seadmine; ajajoone koostamine ja selgitamine; funktsionaalne lugemine; mõistete selgitamine; tabeli täitmine keskaja periodiseeringu ja perioodide iseloomulike tunnusoonte kohta; skeemi järgi jutustamine; arutelu.	Õpilane iseloomustab feodaalkorda, feodaalset hierarhiat, seisuslikku ühiskonda, naturaalmajandust, talupoegade ja feodaalide elulaadi abivahenditega (<i>skeem/kava, märksõnad, valikvastused, viiped</i>).
15	2. Kirik ja kultuur keskajal 1. ristiusu õpetuse alused 2. kiriku osa ühiskonnas 3. ristisõjad 4. keskaja ülikoolid ja teadus 5. romaani ja gooti stiil	Vestlus; funktsionaalne lugemine; töölehtede täitmine; ajajoone koostamine ristisõdade kohta; mõistekaardi koostamine; stiilide võrdlemine; sobitusülesanne; infootsing teabeallikatest; õppekäik kirikusse.	Õpilane teab kiriku osa keskaja ühiskonnas kultuuripärandi säilitajana ja maailmapildi kujundajana.
7	3. Frangi riik 1. Frangi riigi teke 2. riik Karl Suure ajal 3. Frangi riigi jagunemine 4. kolm tuumikala: Itaalia, Prantsusmaa ja Saksamaa	Töö ajalookaardiga; võrdlemine tänapäeva kaardiga; kontuurkaardi täitmine.	Õpilane iseloomustab Frangi riigi osatähtsust varakeskaegses ühiskonnas ja Frangi riigi jagunemist.
8	4. Bütsants 1. Bütsantsi tugevuse põhjused 2. Justinianus I 3. Vana-Vene riigi teke	Vestlus; töö ajalookaardiga; funktsionaalne lugemine; arutlus; töölehe täitmine.	Õpilane teab, kuidas kujunes Bütsantsi riik ning tekkis Vana-Vene riik.

6	5. Araablased 1. Araabia ühiskond 2. Muhamed. Islam 3. araabia kultuuri mõju Euroopale 4. kalifaat	Töö ajalookaardiga; esitluse kommenteerimine; mõistete selgitamine; töölehe täitmine.	Õpilane iseloomustab araabia kultuuri ja selle mõju Euroopale, näitab kaardil araablaste vallutusi.
9	6. Linnad ja kaubandus 1. linnade teke ja eluolu 2. hansakaubandus Põhja-Euroopas 3. tsunftikord 4. linnade valitsemine	Vestlus; töö ajalookaardiga; funktsionaalne lugemine; mõistekaardi koostamine; arutus; töölehtede täitmine; loovjutu kirjutamine pildi järgi http://hev.edu.ee →Lisamaterjalid põhiõppevarale→Ajaloo pildid→Kaubavedu keskajal.	Õpilane teab, kuhu tekkisid keskaegsed linnad, iseloomustab keskaegse linna eluolu abivahenditega (<i>mõistekaart, kava, pildid</i>).
4	7. Põhja-Euroopa ja Eesti 1. Skandinaavia eluviis ja ühiskond 2. viikingite retked	Vestlus; töö ajalookaardiga; esitluse kommenteerimine; arutus; töölehtede täitmine.	Õpilane kirjeldab viikingite elu, nimetab ja näitab kaardil nende retkede põhisuundi.
12	8. Eesti keskajal 1. eluolu muinasaja lõpus 2. muinasmaakonnad 3. muistne vabadusvõitlus ja ristiusustamine 4. ühiskonna struktuur, valitsemine 5. Liivi ordu, linnad	Töö ajalookaardiga: muinasmaakondade võrdlemine tänapäeva maakondadega; funktsionaalne lugemine; ajatelje koostamine; kava koostamine, loovjutu kirjutamine pildi järgi http://hev.edu.ee →Lisamaterjalid põhiõppevarale→Ajaloo pildid→Ristisõjad; arutus loovjuttude põhjal; test muistse vabadusvõitluse kohta.	Õpilane nimetab Eesti muinasmaakondi ja suuremaid linnuseid, iseloomustab eestlaste eluolu muinasaja lõpul, Eesti ristiusustamist ja muistset vabadusvõitlust abivahenditega (<i>kava/skeem, ajajoon, küsimused, viiped</i>).
9	9. Keskaja ühiskond Saksamaa, Inglismaa ja Prantsusmaa näitel 1. Saksa-Rooma keisririik 2. parlamendi kujunemine Inglismaal 3. Prantsusmaa ühendamise 4. eluolu keskajal	Töö ajalookaardiga; funktsionaalne lugemine; mõistekaardi/kava koostamine; esitluse kommenteerimine; tabeli täitmine; filmi vaatamine; arutus.	Õpilane teab riikide tugevuse/ nõrkuse põhjusi; tunneb teemakohaseid mõisteid; jutustab kava järgi .

8	MAAILM VARAUUSAJAL 1492–1600 1. Ühiskond varauusajal 1. uue maailmapildi kujunemine 2. tehnoloogia areng 3. majanduslikud suhted 4. kujutav kunst, Leonardo da Vinci	Vestlus; mõistekaardi koostamine; funktsionaalne lugemine; sobitusülesanne; esitluse koostamine rühmatööna/ tutvustamine/analüüs.	Õpilane selgitab, kuidas mõjutas varauusaegset ühiskonda tehnoloogia areng; teab, kes oli Leonardo da Vinci, ja iseloomustab tema tegevust; koostab rühmatööna esitluse kas tehnoloogia arengust või Leonardo da Vincist.
8	2. Suured maadeavastused 1. Ameerika avastamine 2. maadeavastuste tähendus Euroopale ja Euroopa mõju avastatud maades 3. Indiasse viiva mereteede avastamine 4. esimene ümbermaailmareis	Kaardi ja ajajoone lugemine; funktsionaalne lugemine; küsimustele vastamine; skeemi koostamine; võrdleva tabeli täitmine maadeavastuste positiivsete ja negatiivsete külgede kohta.	Õpilane teab, kuidas mõjutasid varauusaegset ühiskonda maadeavastused; oskab tabeli abil jutustada maadeavastuste positiivsetest ja negatiivsetest külgedest.
8	3. Reformatsioon reformatsioon Saksamaal. Martin Luther	Funktsionaalne lugemine; Martin Lutheri tegevuse iseloomustamine	Õpilane teab reformatsiooni põhjusi ja olemust; iseloomustab Martin Lutheri tegevust.
8	4. Eesti 16. sajandil 1. reformatsioon 2. haldusjaotus ja linnad 3. Liivi sõja põhjused ja tagajärjed	Kaardi lugemine, võrdlemine tänapäeva kaardiga; esitluse kommenteerimine; kava koostamine; arutlus.	Õpilane iseloomustab Eesti arengut 16. sajandil, majanduse ja linnade arengut ning reformatsiooni mõju; seletab Liivi sõja põhjusi ja tagajärgi abivahenditega (<i>kava, märksõnad</i>).

Õpitulemused 8. klassis

Õpilane

1. iseloomustab seisuslikku ühiskonda abivahenditega (*skeemid, märksõnad, viiped*);
2. teab kiriku osa keskaja ühiskonnas;
3. iseloomustab keskaegse linna eluoluvajadusel abivahenditega (*kava, pildid*);
4. toob esile ristsõdade eesmärgid ja tulemused;
5. nimetab Eesti muinasmaakondi ning suuremaid linnuseid, iseloomustab eestlaste eluolu muinasaja lõpul, Eesti ristiusustamist ja muistset vabadusvõitlust;

6. teab, kuidas mõjutasid varauusaegset ühiskonda maadeavastused, tehnoloogia areng ja reformatsioon;
7. iseloomustab Eesti arengut 16. sajandil, majanduse ja linnade arengut ning reformatsiooni mõju;
8. seletab Liivi sõja põhjusi ja tagajärgi;
9. seletab ja kasutab kontekstis mõisteid *paavst, patriarh, piiskop, preester, munk, nunn, senjäär, vasall, feodaal, pärisori, Inglise parlament, raad, tsunft, gild, Hansa Liit, Mõõgavendade Ordu, Liivi Ordu, romaani stiil, gooti stiil, koraan, mošee, Meka; maadeavastused, reformatsioon, protestandid, luteri usk, renessanss, humanism* abivahenditega (valikvastused)
10. teab, kes olid järgmised isikud ja iseloomustab nende tegevust: Karl Suur, Justinianus, Kolumbus, Martin Luther, Leonardo da Vinci

9.klass

2 tundi nädalas

Tundide arv	Õppesisu	Õppetegevused	Õpitulemused
10	<p>Maailm 1600–1815</p> <p>1. Uusaja ühiskonna põhijooned Euroopas</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. absolutismi kujunemine, Louis XIV 2. Inglise kodusõda ja restauratsioon 3. Inglismaa ja Prantsusmaa 4. 18. sajandi valgustatud absolutism Preisimaa näitel, 5. valgustatud absolutism Venemaa näitel, Katariina II 6. Euroopa 17. ja 18. sajandi sõdades 	<p>Vestlus; töö ajalookaardiga; kontuurkaardi täitmine; funktsionaalne lugemine; mõistete selgitamine; kavastamine; võrdleva tabeli täitmine; lünkteksti täitmine.</p>	<p>Õpilane:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. teab uusaja ühiskonna põhijooni Euroopas; 2. iseloomustab valitsemiskorralduse muutusi uusajal: <i>seisuslik riik, absolutism, parlamentarism</i> 3. oskab selgitada teemakohaseid mõisteid (<i>vajadusel valikvastuste abil</i>).

10	2. Eesti Rootsi ja Vene riigi koosseisus 1. valitsemine: keskviim ja aadli omavalitsus, Balti erikord 2. Põhjasõda, Peeter I 3. Eesti talurahvas 17. ja 18. sajandil 4. muutused majanduses ja poliitikas 5. vaimuelu (religioon, haridus, kirjasõna)	Vestlus; esitluse jälgimine; funktsionaalne lugemine; küsimustele vastamine; ajajoon Põhjasõja kohta; võrdleva tabeli/töölehe täitmine; test.	Õpilane: 1. teab, mis muutused toimusid Rootsi ja Vene ajal Eesti võimukorralduses, talurahva elus, hariduses ja kultuuris; 2. iseloomustab Põhjasõja tagajärgi Eestile.
4	3. USA iseseisvumine 1. Iseseisvussõda 2. USA riiklik korraldus	Vestlus; ajalookaardi lugemine; funktsionaalne lugemine, töölehe täitmine; sobitusülesanne.	Õpilane: 1. teab, kuidas tekkisid Ameerika Ühendriigid; 2. iseloomustab Ameerika Ühendriikide riigikorraldust abivahenditega (<i>märksõnad, küsimused</i>).
8	4. Prantsuse revolutsioon ja Napoleoni ajastu 1. Prantsuse revolutsiooni põhjused ja kulg 2. Napoleoni reformid 3. Prantsuse revolutsiooni ja Napoleoni sõdade tähtsus Euroopa ajaloos	Vestlus; esitluse jälgimine, kommenteerimine; funktsionaalne lugemine, töö ajalookaardiga; ajajoone koostamine.	Õpilane: 1. selgitab Prantsuse revolutsiooni ning Napoleoni reformide põhjusi, tagajärgi ja mõju; 2. toob esile ühiskonna ümberkorraldamise võimalusi reformide ja revolutsiooni teel ning saab aru, mille poolest need erinevad; 3. teab, mis muutused toimusid Euroopa poliitilisel kaardil ning näitab neid.
2	5. Kultuur 1. barokk 2. klassitsism	Baroki ja klassitsismi tunnusjoonte selgitamine piltide põhjal.	Õpilane iseloomustab baroki ja klassitsismi põhijooni.

4	Maailm 1815–1918 1. Industriaalühiskonna kujunemine 1. tööstuslik pööre 2. vabrikutootmine 3. linnastumine 4. industriaalühiskonna sotsiaalne pale	Võrdleva tabeli täitmine; skeemi koostamine; loovjutu kirjutamine märksõnade abil.	Õpilane: 1. teab industriaalühiskonna kujunemisega kaasnenud positiivseid ja negatiivseid muutusi; 2. tunneb teemakohaseid mõisteid.
4	2. Rahvuslus ja rahvusriigid 1. rahvusluse tõus Euroopas 2. rahvusriigi loomine Saksamaa näitel 3. Saksa keisririik	Funktsionaalne lugemine; lünkteksti täitmine; kokkuvõtte kirjutamine.	Õpilane teab, milliseid põhimõtteid rakendas Otto von Bismarck Saksamaa ühendamisel.
10	3. Eesti 19. sajandil ja 20. sajandi algul 1. Vene impeeriumi äärealade poliitika 2. talurahvaseadused 3. rahvuslik ärkamine, selle eeldused, liidrid ja üritused 4. venestusaeg 5. 1905. aasta revolutsiooni tagajärjed	Ajastu tunnusjoonte selgitamine; teksti lugemine koos selgitusega; mõistekaardi ja ajajoone koostamine ärkamisaja kohta; info otsimine internetist ja töölehe täitmine rühmatööna; ristsõna lahendamine; test.	Õpilane: 1. jutustab rahvuslikust liikumisest Eestis <i>abivahenditega (skeem, ajajoon)</i> ; 2. teab ärkamisaja juhte ja nende tegevust; teab venestusaja olemust.
12	5. Esimene maailmasõda 1. uue jõudude vahekorra kujunemine Euroopas 2. sõja põhjused, kulg ja tagajärjed 3. maailmasõja mõju Eestile 4. Eesti iseseisvumine: autonoomiast Vabadussõjani.	Funktsionaalne lugemine; skeemi koostamine; ajajoone koostamine; arutlus; töölehtede täitmine; filmi jälgimine ja arutlus; töö ajalookaardiga; kontuurkaardi täitmine.	Õpilane: 1. näitab kaardil Esimeses maailmasõjas osalenud riikide liite; 2. teab Esimese maailmasõja põhjusi ja tagajärgi; 3. selgitab Eesti iseseisvumist; 4. teab vabadussõja kulgu.

6	4.Teaduse areng ja muutused olmes 19. saj teisel poolel ja 20.saj alguskümnendil 1. ajastu meeleolud 2. teaduste areng 3. tähtsamad leiutised 4. muutused olmes 5. kunst	Esitluste jälgimine teaduste arengu, leiutiste ja kunstivoolude kohta; töölehtede täitmine esitluste põhjal; Rühmatööna infootsing ühe eesti kunstniku/skulptori kohta; esitluse koostamine.	Õpilane: 1. seostab kuulsa nime teadus-saavutuse/ leiutisega; 2. tunneb õpitud kunstistiile ja oskab nimetada nii Euroopa kui Eesti kunstnikke/skulptoreid.
---	--	--	---

Õpitulemused 9. lassis

Õpilane

1. teab, mis muutused toimusid Rootsi ja Vene ajal Eesti võimukorralduses, talurahvaelus, hariduses ja kultuuris ning mis olid põhjasõja tagajärjed Eestile;
2. iseloomustab (*vajadusel abiga – tugisõnadele, mõistekaardile, skeemidele, küsimustele jm toetudes*) valitsemiskorralduse muutusi uusajal: seisuslik riik, absolutism, parlamentarism;
3. selgitab (*vajadusel abiga – tugisõnadele, mõistekaardile, skeemidele, küsimustele jm toetudes*) Prantsuse revolutsiooni ning Napoleoni reformide põhjusi, tagajärgi ja mõju;
4. toob esile ühiskonna ümberkorraldamise võimalusi reformide ja revolutsiooni teel ning saab aru, mille poolest need erinevad;
5. teab, mis muutused toimusid Euroopa poliitilisel kaardil Viini kongressi tulemusena, ning näitab neid kaardil;
6. teab, kuidas tekkisid Ameerika Ühendriigid, ja iseloomustab Ameerika Ühendriikideriigikorraldust;
7. iseloomustab (*vajadusel abiga – tugisõnadele, mõistekaardile, skeemidele, küsimustele jm toetudes*) baroki ja klassitsismi põhijooni;
8. seletab ja kasutab kontekstis mõisteid *reform, revolutsioon, restauratsioon, absolutism, parlamentarism*;
9. teab, kes olid järgmised isikud ja iseloomustab (*vajadusel abiga – tugisõnadele, mõistekaardile, skeemidele, küsimustele jm toetudes*) nende tegevust: Napoleon, Louis XIV, Peeter I.
10. näitab kaardil Esimeses maailmasõjas osalenud riikide liite;
11. iseloomustab (*vajadusel abiga – tugisõnadele, mõistekaardile, skeemidele, küsimustele jm toetudes*) rahvuslikku liikumist Eestis ja Euroopas;
12. selgitab (*vajadusel abiga – tugisõnadele, mõistekaardile, skeemidele, küsimustele jm toetudes*) Eesti iseseisvumist;
13. teab Esimese maailmasõja põhjusi ja tagajärgi;
14. iseloomustab (*vajadusel abiga – tugisõnadele, mõistekaardile, skeemidele, küsimustele jm toetudes*) 19. sajandi ja 20. sajandi alguse peamisi kultuurisaavutusi;

15. seletab ja kasutab kontekstis mõisteid *rahvusriik, monopol, linnastumine, rahvuslik liikumine, venestamine, autonoomia, Antant, Kolmikliit, liberalism, konservatism, sotsialism.*

10.klass

2 tundi nädalas

Tundi- de arv	Õppesisu	Õppetegevused	Õpitulemused
4	<p>Maailm kahe maailmasõja vahel 1918–1939</p> <p>1. Rahvusvaheline olukord</p> <ol style="list-style-type: none"> Pariisi rahukonverents poliitiline kaart pärast Esimest maailmasõda Rahvasteliidu tegevus ja mõju sõjakollete kujunemine Aasias ja Euroopas 	<p>Töö ajaloo- ja kontuurkaardiga; funktsionaalne lugemine, mõistete selgitamine; ajajoone koostamine; töövihiku ülesannete täitmine (valikuliselt); töölehtede täitmine.</p>	<p>Õpilane:</p> <ol style="list-style-type: none"> näitab kaardil esimese maailmasõja järel toimunud muutusi (Versailles' süsteem); oskab sündmusi järjestada ja selgitada nende tähendust rahvusvahelistes suhetes.
2	<p>2. Maailmamajandus</p> <p>Ülemaailmse majanduskriisi põhjused, olemus ja tagajärjed</p>	<p>Vestlus, funktsionaalne lugemine, sõnade ja väljendite selgitamine; lünkteksti täitmine; arutlus õpiku illustratsioonide põhjal; tabeli täitmine.</p>	<p>Õpilane:</p> <ol style="list-style-type: none"> teab majanduskriisi põhjusi, olemust ja tagajärgi; iseloomustab majanduskriisi mõju erinevatele riikidele.
8	<p>3. Demokraatia ja diktatuurid 1920-1930.aastatel. Demokraatia laienemine</p> <ol style="list-style-type: none"> demokraatia ja diktatuuri põhijooned demokraatia Ameerika Ühendriikide näitel autoritarism Itaalia näitel totalitarism NSV Liidu ja Saksamaa näitel 	<p>Esitluse kommenteerimine; mõistete selgitamine; skeemi koostamine; sobitusülesanne; võrdlemine.</p>	<p>Õpilane:</p> <ol style="list-style-type: none"> oskab välja tuua rahvusvahelise olukorra teravnemise põhjusi 1930. aastatel; oskab iseloomustada demokraatlikku, totalitaarset ja autoritaarset ühiskonda; teab, kes olid Stalin, Mussolini, Hitler, Roosevelt.
8	<p>4. Eesti Vabariik</p>	<p>Kordamine; funktsionaalne lugemine;</p>	<p>Õpilane:</p>

	<ol style="list-style-type: none"> 1. Vabadussõda 2. Asutav Kogu: maareform ja põhiseadus 3. demokraatliku parlamentarismi aastad 4. vaiki ajastu 5. majandus 6. kultuur ja eluolu 7. välispoliitika 	<p>töölehe täitmine; mõisteskeemi koostamine; märksõnade abil jutustamine.</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. oskab iseloomustada ja võrrelda Eesti Vabariigi arengut demokraatliku parlamentarismi aastatel ja vaiki ajastul; 2. oskab seletada, milles seisnes “vaiki ajastu”; 3. kirjeldab ümberkorraldusi põllumajanduses ja tööstuses; 4. iseloomustab kultuuri arengut ja eluolu; teab, kes olid Päts ja Tõnisson.
	<p>5. Kultuur ja eluolu kahe maailmasõja vahel</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. uued kultuurinähtused teadus 2. tehnika areng: aatomiuringud, 3. auto ja lennuk, raadio, kino ja film 4. kirjandus ja kunst 5. uued propagandavahendid 	<p>Funktsionaalne lugemine, sõnade selgitamine, küsimustele vastamine; tabeli täitmine.</p>	<p>Õpilane:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. oskab nimetada ja iseloomustada ajastu kultuurinähtusi ja tähtsamaid kultuurisaavutusi; 2. iseloomustab tehnika arengut.
2	<p>Teine maailmasõda 1939–1945 1. Rahvusvaheline olukord</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. lääneriikide järeleandmised Saksamaale. 2. München. 3. MRP 	<p>Esitluse jälgimine ja kommenteerimine; töövihiku ülesannete täitmine (valikuliselt).</p>	<p>Õpilane iseloomustab rahvusvahelist olukorda teise maailmasõja eel ja toob esile teise maailmasõja puhkemise põhjusi.</p>
4	<p>2. Sõjategevuse üldiseloomustus</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. sõja algus ja lõpp 2. sõdivad pooled, rinded 3. holokaust 4. ÜRO asutamine 	<p>Interaktiivse kaardi lugemine; ajajoone koostamine sõjasündmuste põhjal; tabeli täitmine.</p>	<p>Õpilane:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. näitab kaardil teise maailmasõja sõjategevust Idarindel, Läänerindel, Vaiksel ookeanil ja Põhja-Aafrikas ning muudatusi teise maailmasõja järel; 2. teab, millal algas ja lõppes teine maailmasõda, toob esile teise maailmasõja tulemusid ning tagajärjed; 3. teab, mis riigid tegutsesid koostöös

			Saksamaaga ja mis riikidest moodustus Hitlerivastane koalitsioon.
4	Eesti teise maailmasõja ajal <ol style="list-style-type: none"> 1. baaside ajastu 2. iseseisvuse kaotamine 3. juuniküüditamine 4. sõjategevus Eesti territooriumil 5. Nõukogude ja Saksa okupatsioonid 	Esitluse kommenteerimine, mõistete selgitamine; töölehtede täitmine; test.	Õpilane: <ol style="list-style-type: none"> 1. selgitab MRP ja baaside lepingu tähtsust Eesti ajaloos; 2. iseloomustab Eesti Vabariigi iseseisvuse kaotamist; 3. seletab ja kasutab kontekstis mõisteid <i>MRP</i>, <i>holokaust</i>, <i>küüditamine</i>, <i>baaside leping</i>, <i>okupatsioon</i>.
	Maailm pärast teist maailmasõda 1945–2000 Külm sõda <ol style="list-style-type: none"> 1. külma sõja põhijooned ja avaldumisvormid 2. kahepooluselise maailma kujunemine: Trumani doktriin, Marshalli plaan, Berliini blokaad ja Saksamaa lõhestamine 3. kriisid ja sõjad: Kuuba kriis, Berliini müür, Vietnami sõda 	Mõistete selgitamine; funktsionaalne lugemine; töövihiku ülesannete täitmine (valikuliselt).	Õpilane: <ol style="list-style-type: none"> 1. iseloomustab külma sõja olemust ning toob esile selle avaldumise valdkonnad ja vormid; 2. näitab kaardil olulisemaid külma sõja aegseid kriisikoldeid; 3. oskab valikvastustest leida oluliste mõistete selgitusi.
4	Läänemaailm USA ja Saksamaa Liitvabariigi näitel <ol style="list-style-type: none"> 1. USA ühiskond: sisepoliitika, ühiskondlikud liikumised, välispoliitika 2. Saksamaa Liitvabariigi majanduse areng. Ida- ja Lääne-Saksamaa suhted. 	Kohandatud teksti lugemine; töövihiku ülesannete täitmine (valikuliselt, õpetaja abiga).	Õpilane iseloomustab tööstusriikide arengut USA ja Saksamaa Liitvabariigi näitel.
6	Kommunistlikud riigid <ol style="list-style-type: none"> 1. kommunistliku süsteemi teke 2. kommunistlike riikide poliitika ja 	Esitluse kommenteerimine; mõistekaardi koostamine.	Õpilane: <ol style="list-style-type: none"> 1. kasutab mõistekaarti ja iseloomustab kommunistlikku ühiskonda NSV Liidu näitel;

	<p>majanduse iseloomulikud jooned</p> <p>3. NSV Liit: stalinism, sula, stagnatsioon</p>		<p>2. tunneb teemakohaseid mõisteid <i>stalinism, sula, stagnatsioon</i>.</p>
6	<p>Eesti Nõukogude okupatsiooni all</p> <p>1. piiride muutumine</p> <p>2. repressioonid</p> <p>3. kollektiviseerimine</p> <p>4. industrialiseerimine</p> <p>5. poliitiline juhtimine</p> <p>6. kultuur ja eluolu</p>	<p>Mõistete selgitamine; funktsionaalne lugemine;</p> <p>töövihiku ülesannete täitmine (<i>valikuliselt, õpetaja abiga</i>).</p>	<p>Õpilane:</p> <p>1. iseloomustab Eesti arengut NSV Liidu koosseisus;</p> <p>2. tunneb vastava ajajärguga seotud mõisteid <i>repressioon, kollektiviseerimine, kolhoos, sovhoos, industrialiseerimine</i></p>
4	<p>Kommunistliku süsteemi lagunemine</p> <p>1. <i>perestroika ja glasnost</i></p> <p>2. M. Gorbatšov</p> <p>3. B. Jeltsin</p> <p>4. Saksamaa ühinemine</p>	<p>Esitluse kommenteerimine; ajajoone koostamine; töö tekstiga ja töölehtede täitmine.</p>	<p>Õpilane:</p> <p>1. toob esile kommunistliku süsteemi kokkuvarisemise põhjused ja tagajärjed;</p> <p>2. tunneb mõisteid <i>perestroika ja glasnost</i> ning ajaloolisi isikuid.</p>
6	<p>Eesti Vabariigi iseseisvuse taastamine</p> <p>1. fosforiidikampaania</p> <p>2. MRP-AEG</p> <p>3. Eesti Muinsuskaitse Selts</p> <p>4. Laulev revolutsioon</p> <p>5. Rahvarinde moodustamine</p> <p>6. Balti kett</p> <p>7. suveräänsusdeklaratsioon</p> <p>8. põhiseadusliku korra taastamine</p> <p>9. rahareform</p> <p>10. võõrvägede väljaviimine</p>	<p>Esitluse jälgimine ja kommenteerimine; ajajoone koostamine; sündmuste iseloomustamine; töölehtede täitmine; ristsõna koostamine paaristööna.</p>	<p>Õpilane:</p> <p>1. teab EV taastamise etappe;</p> <p>2. analüüsib Eesti iseseisvuse taastamist ja Eesti Vabariigi arengut;</p> <p>3. teab, kes olid järgmised isikud, ja iseloomustab nende tegevust: Mihhail Gorbatšov, Boris Jeltsin, Arnold Rüütel, Lennart Meri, Edgar Savisaar, Mart Laar.</p>
3	<p>Maailm 1990. – 20.... aastail</p> <p>1. üldülevaade</p> <p>2. Euroopa Liidu laienemine</p> <p>3. NATO laienemine</p>	<p>Töö ajalookaardiga; funktsionaalne lugemine;</p> <p>lühikokkuvõtete kirjutamine; test.</p>	<p>Õpilane:</p> <p>1. näitab muutusi maailma poliitilisel kaardil 1990. aastail;</p> <p>2. kirjeldab ÜRO ülesandeid ja põhitegevust</p>

	<ol style="list-style-type: none"> 4. uued vastasseisud 5. ÜRO ülesanded ja põhitegevus nüüdismaailmas 6. Rahvusvaheline Valuutafond, Maailmapank 7. Eesti Vabariik 		<p>nüüdismaailmas;</p> <ol style="list-style-type: none"> 3. teab, millega tegelevad Rahvusvaheline Valuutafond ja Maailmapank; 4. teab, milliste rahvusvaheliste organisatsioonidega EV on liitunud.
	<p>Kultuur ja eluolu 20. sajandi teisel poolel, 21. saj algul</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. teaduse ja tehnika areng: aatomiuringud, infotehnoloogia 2. massikultuur 3. naine ja ühiskondlik elu 4. muutused mentaliteedis 5. globaalprobleemid 	<p>Funktsionaalne lugemine; kava (mõistekaardi) koostamine; tabeli täitmine; arutlemine naise kohast ühiskonnas; loovjutt globaalprobleemi(de)st.</p>	<p>Õpilane:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. iseloomustab kultuuri ja eluolu 20. sajandil; 2. toob näiteid teaduse ja tehnika arengu kohta; 3. oskab arutleda globaalprobleemide teemal.

Õpitulemused III kooliastme lõpuks

Põhikooli lõpetaja:

1. iseloomustab ajaloo põhietappe abivahenditele toetudes (*märksõnad, ajajoon, pildid*);
2. mõistab eri ajastute kultuuripanust ning iseloomustab tähtsamaid ajaloosündmusi, isikuid ja kultuurinähtusi vajadusel abivahenditele toetudes (*märksõnad, ajajooned, pildid, tabelid, viiped*);
3. võrdleb ajaloosündmusi ja -nähtusi, leiab sarnasusi ja erinevusi, toob esile põhjusi ja tagajärgi, arutleb *märksõnade/küsimuste toel*, kujundab oma seisukoha ning põhjendab seda nii suuliselt (*sõltuvalt kuulmiskahjustuse ulatusest*) kui ka kirjalikult;
4. teab Eesti ühiskonna arengujärke ja tähtsamaid ajaloosündmusi, seostab kodukoha, Eesti ja Euroopa ajalugu maailma ajaloo ja saab aru, et ajaloosündmusi võib tõlgendada mitmeti;
5. töötab mitmesuguste ajalooallikatega, kommenteerib ja hindab neid kriitiliselt;
6. otsib, analüüsib ja kasutab ajalooinfot, koostab kava ja mõistekaarti, ajalooreferaati ja lühiaurimust, esitleb seda suuliselt ja kirjalikult ning IKT vahendeid kasutades;
7. töötab kaardiga ja koostab lihtsamaid skeeme;
8. asetab end minevikus elanud inimese olukorda.

Ühiskonnaõpetus

Sissejuhatus

Ühiskonnaõpetusel on oluline koht õpilaste sotsiaalse kompetentsuse kujunemises. Ühiskonnaõpetus aitab õpilasel kujuneda ettevõtlikuks, ennast teostavaks, kaasinimesi arvestavaks, sotsiaalselt pädevaks ja toimetulevaks ühiskonnaliikmeks.

Ühiskonnaõpetuse tunnis omandatud teadmised, oskused ja hoiakud seostuvad tihedalt teistes õppeainetes (ajaloos, geograafias, inimeseõpetuses jt) õpituga, olles aluseks elukestvatele õppele.

Esimeses kooliastmes on ühiskonnaõpetuse teemad lõimitud inimeseõpetuse ainekavva. Teises ja kolmandas kooliastmes õpitakse ühiskonnaõpetust eraldi aiena.

Põhikooli ühiskonnaõpetus käsitleb kõige üldisemal kujul ühiskonna toimimist, kodaniku seoseid ühiskonna põhivaldkondadega (majandus, poliitika, õigus), ent ka suhteid teiste sotsiaalsete rühmadega.

Teises kooliastmes tutvub õpilane oma lähiümbruse sotsiaalsete suhete süsteemiga, keskendudes sotsiaalselt erinevate isiksuste ja rühmade kooseksisteerimisele. Käsitletu keskmes on inimesed meie ümber, kool ning õpilase kodukoht.

Ühiskonnaõpetuses omandavad õpilased sotsiaalse kirjaoskuse: teadmised, oskused, väärtused ja hoiakud ühiskonnas toimimiseks ning vastutustundlike otsuste tegemiseks. Õppeaine üldeesmärk on luua eeldused kodanikuidenteedi ja ühiskonna sidususe tugevdamiseks ning

aktiivse kodaniku kujunemiseks. Ühiskonnaõpetus aitab õpilasel kujuneda ettevõtlikuks, ennast teostavaks, kaasinimesi arvestavaks, sotsiaalselt pädevaks ja toimetulevaks ühiskonnaliikmeks. Teises kooliastmes on käsitletu keskmes inimesed meie ümber, kool ning õpilase kodukoht.

Ainet käsitletakse võimalikult igapäevaeluga seostatult. Ühiskonnaõpetuse eesmärk on praktiliste ülesannete, probleemide analüüsimise ja ainealaste põhimõistete omandamise kaudu saada tervikpilt ühiskonna toimimisest. Olulisel kohal on igapäevaeluga seonduvate probleemide lahendamine ning asjatundlike otsuste tegemise oskuste omandamine, mis aitab kaasa õpilase toimetulekule ühiskonnas.

Kõnepuudega õpilased vajavad õppimisel tavapärasest suuremat tuge näitlikustamiseks. Selleks kasutatakse erinevaid vahendeid (esitlused, pildimaterjal, videod, skeemid/kavad, märksõnad, tabelid, IKT vahendid). Uute mõistete selgitamisel on vajadusel abiks kirjeldused ning näited, teemade kinnistamisel ja kordamisel kasutatakse erinevaid rakendusülesandeid, nagu sobitamine, testid, ristsõnad jms. Erilisel kohal on kõnearenduslik töö (sõnavara laiendamine, õigete grammatiliste vormide kasutamine, tekstimõistmise ning –loomise arendamine) ja õpitava lõimimine teiste õppeainetega.

6.klass

1 tund nädalas

Tundide arv	Õppesisu	Õppetegevused	Õpitulemused
15 8 2	I teema. Sotsiaalsed suhted 1.Inimesed meie ümber, kogukonnad; Euroopa riigid ja rahvad; sallivus 1.1. Eestis ja õpilase kodukohas elavad rahvarühmad (sotsiaalsed, rahvuslikud, religioossed jm). Kultuur rahvusliku identiteedi kandjana.	Infootsing teabeallikatest, allikate kasutamine; arutelud; töölehtede täitmine; juhtumite analüüsimine, õppemängud	Õpilane: 1. seletab oma sõnadega ja kasutab kontekstis mõisteid <i>kodukoha rahvas ja kodukoha rahvused</i> ; 2. nimetab Eestis ja kodukohas elavaid rahvarühmi ning kirjeldab nende eluolu ja kultuuritraditsioone; 3. nimetab Eestis esindatud peamisi usundeid ja kirjeldab nende kombeid;
2	1.2. Sooline võrdõiguslikkus.		Õpilane: 1. seletab oma sõnadega ja kasutab kontekstis mõisteid <i>sallivus, võrdõiguslikku</i> ; 2. toob näiteid meeste ja naiste võrdsete õiguste ning nende rikkumiste kohta; 3. suhtub sallivalt erinevustesse.
2	1.3. Pere ja suguvõsa. Naabruskond maal ja linnas. Sõpruskond. Koolipere.		Õpilane teab ja hoiab kogukonna traditsioone.

2	1.4. Euroopa riigid, Eesti naaberriigid.		Õpilane: 1. seletab oma sõnadega ja kasutab kontekstis mõistet <i>riik</i> ; 2. nimetab ja näitab kaardil Eesti naaberriike ning toob näiteid, kuidas muu maailm mõjutab elu Eestis; 3. teab, mis on isikutunnistus ja vajalikud reisidokumendid (pass, isikutunnistus).
7	2. Vabatahtlik tegevus: kodanikuühendused ja -algatus; koostöö	Infootsing teabeallikatest, allikate kasutamine; arutelud; töölehtede täitmine; juhtumite analüüsimine, õppemängud	Õpilane: 1. seletab oma sõnadega ja kasutab kontekstis mõisteid <i>kodanikuühendus, kodanikualgatus, vabatahtlik tegevus</i> ; 2. nimetab kodukohas tegutsevaid seltsi, klubisid ja ühendusi ning kirjeldab nende tegevust.
2	2.1. Kodukohas tegutsevate seltside, klubide ja ühenduste tegevus.		Õpilane nimetab kodukohas ja koolis tegutsevaid noorteorganisatsioone, kirjeldab nende tegevust ning osaleb neis võimaluse korral.
1	2.2. Noorte-organisatsioonid.		Õpilane teab kodukoha kodanikualgatusi ning osaleb neis võimaluse korral.
2	2.3. Eakohased kodanikualgatused võimalused.		Õpilane toob näiteid vabatahtliku töö kasulikkuse kohta; märkab probleeme ja pakub vajajatele abi.
2	2.4. Koostöö ja ühistegevus, kommunikatsioonivõimalused		
15	II teema. Demokraatia	Infootsing teabeallikatest, allikate kasutamine; arutelud; töölehtede täitmine; juhtumite analüüsimine, õppemängud; õppekäik KOVi või kohtumine KOVi esindajatega	Õpilane: 1. seletab oma sõnadega ning kasutab kontekstis mõisteid <i>demokraatia, valimised</i> ; 2. iseloomustab ja väärtustab demokraatia põhimõtteid (arvamuste mitmekesisus ja sõnavabadus, osalus aruteludes ja otsustamises, õigus valida ja olla valitud).
9	1. Demokraatia põhimõtted ja selle toimimine		Õpilane: 1. teab, et Eesti on demokraatlik vabariik; 2. nimetab Vabariigi Valitsuse, Riigikogu ja Vabariigi Presidendi ning kohtu peamisi ülesandeid.
2	1.1. Rahva osalemine ühiskonna valitsemises		Õpilane teab, mis on kohalik omavalitsus, ning toob näiteid oma valla/linna omavalitsuse kohta.
2	1.2. Võimude lahusus. Riigikogu, Vabariigi Valitsus, Vabariigi President, kohus.		Õpilane: 1. seletab oma sõnadega ja kasutab kontekstis mõistet
2	1.3. Kohalik omavalitsus.		
2	1.4. Seaduse ülimuslikkus, seadus kui regulatsioon.		
1			

			<i>seadus</i> ; 2. teab, et kõik on võrdsed seaduse ees ja peavad seadusi täitma, ning toob näiteid seaduskuuleka käitumise kohta.
2	1.5. Peamised inimõigused (õigus elada, õigus vabadusele ja inimväärikusele jne)		Õpilane: 1. seletab oma sõnadega ja kasutab kontekstis mõistet <i>inimõigus</i> ; 2. nimetab ja austab inimõigusi.
6	2. Koolidemokraatia; lapse õigused ja võimalused osaleda poliitikas	Infootsing teabeallikatest, allikate kasutamine; arutelud; töölehtede täitmine; juhtumite analüüsimine, õppemängud; oma kooli õpilasesindusega kohtumine, õpilaskoosoleku korraldamine; ettepanekute esitamine oma kooli kodukorra eeskirja täiendamiseks ja muutmiseks.	Õpilane: 1. kirjeldab demokraatia põhimõtete toimimist koolis; 2. märkab ning arvestab erinevaid huve ja võimalusi ning on valmis koostööks ja kokkulepeteks.
2	2.1. Õpilasesindus, õpilaste osalemine koolielu korraldamises ja õpilasesinduses		Õpilane toetab oma suhtumise ja tegutsemisega koolidemokraatiat.
2	2.2. Kooli sisekord (kodukord)		Õpilane: 1. tunneb ÜRO lapse õiguste konventsiooni põhimõtteid, nimetab lapse õigusi, tunneb õiguste ja vastutuse tasakaalu ning on viisakas, sõbralik ja väarikas; 2. oskab otsida ja pakkuda abi probleemide lahendamisel.
2	2.3. Lapse õigused (õigus saada haridust, õigus vanemlikule hoolitsusele jne). Õiguste, kohustuste ja vastutuse tasakaal.		
5	Kordamine		

Õpitulemused 6. klassis

Õpilane:

1. on viisakas, sõbralik, väarikas, vastutustundlik, töökas, täpne ja aus;
2. seletab oma sõnadega ning kasutab kontekstis õpituid mõisteid;
3. teab ja väärtustab demokraatia põhimõtteid;
4. mõistab, kuidas demokraatia põhimõtted saavad toimida koolis; märkab probleeme koolis, toetab oma käitumise ja osalemisega koolidemokraatiat;
5. loetleb Eesti riigi valitsemise põhilisi institutsioone ja kirjeldab nende ülesandeid (kohalik omavalitsus, Riigikogu, Vabariigi Valitsus, Vabariigi President, kohus);
6. teab, mis on põhiseadus ja teised seadused ning miks seadusi tuleb täita; teab, mis on lapse õigused ja vastutus;

7. mõistab inimeste iseärasusi; teab, et inimesed erinevad rahvuse, soo, vaimse ja füüsilise suutlikkuse ning vaadete ja usutunnistuste poolest.

7.klass

1 tund nädalas

Tundide arv	Õppesisu	Õppetegevused	Õpitulemused
11 4	III teema. Töö ja tarbimine 1.1. Aja ja kulutuste paneerimine ning raha kasutamine, laenamine ja säästmine.	Infootsing teabeallikatest, allikate kasutamine; töölehtede täitmine; juhtumianalüüs; praktilised tööd: isikliku eelarve planeerimine; õppemängud	Õpilane: 1. teeb vahet vajadustel, soovidel ja võimalustel; 2. oskab kulutusi tähtsuse järjekorda seada, koostada eelarvet oma taskuraha piires ning oma aega planeerida; 3. teab internetipanga ja pangakaardi (PIN-koodi) turvalise kasutamise reegleid.
4	1.2. Elukutsed – teadmised ja oskused. Elukestev õpe. Elukutsed ja ettevõtted kodukohas. Töökultuur ja tööeetika.		Õpilane: 1. iseloomustab, milliseid isiksuse omadusi, teadmisi ja oskusi eeldavad erinevad elukutsed; 2. selgitab, miks on ühiskonna toimimiseks vaja erinevaid elukutseid; 3. väärtustab enda ja teiste tööd.
3	1.3. Teadlik, säästev tarbimine.		Õpilane: 1. oskab lugeda tooteinfot ja teab, kuhu kaebustega pöörduda; 2. tunneb tarbija õigusi.
9 2	IV teema. Meedia ja teave 1.1. Raamatukogu, Internet.	Infootsing teabeallikatest, allikate kasutamine (tuntumad otsingumootorid, ajalehtede elektroonilised väljaanded, kooliga seotud infoportaalid, Interneti-põhised teatmeteosed, noorteportaalid, e-raamatukogu, muusika ja video vahetuskeskkonnad) töölehtede	Õpilane: 1. tunneb Interneti võimalusi, kasutamise ohtusid ja informatsioonilise enesemääramise võimalusi; 2. oskab leida teavet oma eesmärkide ja huvide tarbeks.
2	1.2. Ajalehed, ajakirjad, raadio, televisioon, meediakanalite integratsioon		Õpilane oskab leida teavet oma eesmärkide ja huvide tarbeks, sh kasutab indekseid, sõnastikke, otsingumootoreid, entsüklopeediat.
2	1.3. Autoriõiguste kaitse.		Õpilane: 1. väärtustab teiste autorite ja enda tehtud tööd; viitab

		täitmine, juhtumite analüüs.	teiste autorite loomingu; tunneb autorina vastutust oma teose eest; 2. teadvustab intellektuaalse omandi kaitsega seotud probleeme Internetis.
3	1.4. Teadlik infotarbimine ja – edastamine.		Õpilane: 1. oskab eristada fakti ja arvamust; 2. saab aru, et reklaamiga taotletakse müügiedu; 3. oskab leida teavet oma eesmärkide ja huvide tarbeks, sh kasutab indekseid, sõnastikke, otsingumootoreid, entsüklopeediat; 4. oskab esitada oma teadmisi ja seisukohti; loob, kasutab ning jagab infot.
15	Kordamine		

Õpitulemused 7. klassis:

Õpilane:

1. teeb vahet vajadustel, soovidel ja võimalustel;
2. teab, kuidas raha teenitakse ja millest koosneb pere eelarve; oskab kulutusi tähtsuse järjekorda seada, koostada eelarvet oma taskuraha piires ning oma aega planeerida;
3. iseloomustab, milliseid isiksuse omadusi, teadmisi ja oskusi eeldavad erinevad elukutsed ning selgitab erinevate elukutsete vajalikkust ühiskonnale;
4. oskab tarbijana märgata ja mõista tooteinfot ja tunneb tarbija õigusi.
5. oskab leida ja jagada infot kasutades selleks erinevaid otsingu võimalusi (internet, sõnastikud, entsüklopeediad, indeksid);
6. väärtustab teiste autorite ja enda tehtud tööd; viitab teiste autorite loomingu;
7. tunneb interneti võimalusi, kasutamise ohtusid ja informatsioonilise enesemääramise võimalusi;
8. seletab oma sõnadega ning kasutab kontekstis õpituid mõisteid.

Õpitulemused II kooliastme lõpuks

Õpilane:

1. on viisakas, sõbralik, väärikas, vastutustundlik, töökas, täpne ja aus;
2. teab ja väärtustab demokraatia põhimõtteid;

3. mõistab, kuidas demokraatia põhimõtted saavad toimida koolis; märkab probleeme koolis, toetab oma käitumise ja osalemisega koolidemokraatiat;
4. loetleb Eesti riigi valitsemise põhilisi institutsioone ja kirjeldab nende ülesandeid (kohalik omavalitsus, Riigikogu, Vabariigi Valitsus, Vabariigi President, kohus);
5. teab, mis on põhiseadus ja teised seadused, miks seadusi tuleb täita; teab, mis on lapse õigused ja vastutus;
6. selgitab näidetega, mis on kodanikuühendus, kodanikualgatus ja vabatahtlik töö; põhjendab vabatahtliku töö vajalikkust ning pakub abi abivajajatele; tunneb ära ebaõigluse ja oskab sellele vastu seista;
7. mõistab inimeste iseärasusi, teab, et inimesed erinevad rahvuse, soo, vaimse ja füüsilise suutlikkuse ning vaadete ja usutunnistuste poolest; on salliv erinevuste suhtes ja valmis koostööks, oskab vältida ja lahendada konflikte;
8. toob näiteid ühiskonna toimimiseks ja arenguks vajalikest elukutsetest ja ettevõtetest ning väärtustab töötamist kui peamist elatusallikat; tunneb oma õigusi ja vastutust omanikuna ja tarbijana;
9. oskab leida teavet oma eesmärkide ja huvide tarbeks ning seda kriitiliselt hinnata; esitab oma teadmisi ja seisukohti selgelt ja veenvalt ning suudab neid põhjendada; loob, kasutab ja jagab infot ning väärtustab enda ja teiste autorite tööd;
10. teab, et tal on õigus saada abi, ning oskab leida abi ette tulevates elusituatsioonides.

Ühiskonnaõpetus III kooliastmes

Sissejuhatus

Ühiskonnaõpetusel on oluline koht õpilaste sotsiaalse kompetentsuse kujunemises. Ühiskonnaõpetus aitab õpilasel kujuneda ettevõtlikuks, ennast teostavaks, kaasinimesi arvestavaks, sotsiaalselt pädevaks ja toimetulevaks ühiskonnaliikmeks. Ainet käsitletakse võimalikult igapäevaeluga seostatult. Ühiskonnaõpetuse eesmärk on praktiliste ülesannete, probleemide analüüsimise ja ainealaste põhimõistete omandamise kaudu saada tervikpilt ühiskonna toimimisest. Olulisel kohal on igapäevaeluga seonduvate probleemide lahendamine ning asjatundlike otsuste tegemise oskuste omandamine, mis aitab kaasa õpilase toimetulekule ühiskonnas.

Kolmandas kooliastmes lisanduvad Eesti riigi funktsioneerimisega seotud institutsioonid. Majanduse käsitlemine keskendub isiklikule majandamisele (ettevõtlikkus, kutsevalik, tulu tööst, eelarve, tarbimine ja toimetulek), ettevõtlusele (ettevõtte, ressursid, tootlikkus, kasum, konkurents), riigi majanduse reguleerimisele (majanduspoliitika, maksud, maksutulude kasutamine riigi arenguks; õigusrikkumisest tulenev kahju riigi majandusele) ja turumajanduse sotsiaalsetele mõjudele (tarbimisühiskond, tööturu tasakaal, varanduslik kihistumine).

Kasutatakse erinevaid õppemeetodeid, sh aktiivõpet: rollimäng, arutelu, diskussioon, väitlus, ajurünnak; ühistegevus ja vabatahtlik töö, projektõpe (nt heategevusprojektid; referaadi, uurimistö, arvamustöö, õpimapi koostamine (viitamisreeglitega tutvumine, töö esitlemine); temaatilised mängud, nt tarbijakaitse; infootsing teabeallikatest ja andmete töötlemine ning esitamine IKT võimalusi kasutades; statistika, allikate, sh juriidiliste tekstide ja kaardi analüüs; töölehtede täitmine; reklaami, teemakohaste filmide jms kriitiline analüüs; juhtumianalüüs;

dokumendiplankide täitmine jne; õppekäigud. Aine käsitlemisel on oluline koht uurimuslikel õpivõtetel, mille toel omandavad õpilased probleemide püstitamise, hüpoteeside sõnastamise, töö plaanamise ja korraldamise, kriitilise mõtlemise ning tulemuste tõlgendamise ja esitamise oskused, esitades materjale nii suuliselt kui ka kirjalikult ning kasutades näitlikustamiseks mitmesuguseid visuaalseid vorme.

Ühiskonnaõpetusel on tähtis koht õpilaste väärtushinnangute ja hoiakute kujunemises, nagu ettevõtlikkus, seaduste austamine, töökus, sooline võrdõiguslikkus, kodanikualgatus, sotsiaalne õiglus ja kodanike võrdne kohtlemine, inimõiguste austamine, mõistev suhtumine erinevustesse, tauniv suhtumine eelarvamustesse, säästlik suhtumine keskkonda, lugupidav suhtumine teiste rahvaste ja maade kultuuritraditsioonidesse ning soov neid tunda õppida; oma maa kultuuripärandi väärtustamine; teadvustamine, et kõikjal ei elata ühtviisi hästi jne.

Kogu õppes kasutatakse nüüdisaja tehnoloogilisi vahendeid, sh IKT võimalusi, arvestades kasutatava tarkvara legaalsust, interneti ja IT turvariske ning küberkuritegevust (riigiportaali, e-teenused, omavalitsus- ja riigiasutuste kodulehed, teabepäring, õigusaktid internetis). Nii omandab õpilane teabe ja tehnoloogia kasutamise oskuse, mille vajadus tänapäeva maailmas pidevalt kasvab.

Kõnepuudega õpilased vajavad õppimisel tavapärasest suuremat tuge näitlikustamiseks. Selleks kasutatakse erinevaid vahendeid (esitlused, pildimaterjal, videod, skeemid/kavad, märksõnad, tabelid, IKT vahendid). Uute mõistete selgitamisel on vajadusel abiks kirjeldused ning näited, teemade kinnistamisel ja kordamisel kasutatakse erinevaid rakendusülesandeid, nagu sobitamine, testid, ristsõnad jms. Erilisel kohal on kõnearenduslik töö (sõnavara laiendamine, õigete grammatiliste vormide kasutamine, tekstimõistmise ning –loomise arendamine) ja õpitava lõimimine teiste õppeainetega.

9.klass

1 tund nädalas

Tundide arv	Õppesisu	Õppetegevused	Õpitulemused
19 6 2	<p>Ühiskond ja sotsiaalsed suhted</p> <p>Meedia ja teave</p> <p>Ajakirjanduse roll ühiskonnas: informeerimine, tähelepanu juhtimine probleemidele, avaliku arvamuse kujundamine, meelelahutus jne. Teabe tõlgendamine ja kriitiline analüüs; fakti ja arvamuse eristamine.</p>	<p>Infootsing teabeallikatest (kooli koduleht, ajalehed, ajalehtede elektroonilised väljaanded, tuntumad otsingumootorid, kooliga seotud infoportaalid, Interneti-põhised teatmeteosed, noorteportaalid jms) ja andmete töötlemine ning esitamine IKT võimalusi kasutades; allikate tekstide ja statistika analüüs; töölehtede täitmine.</p>	<p>Õpilane:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid <i>avalik arvamus, ajakirjandusvabadus</i>; 2. analüüsib <i>skeemi abil</i> ühe teema meediakäsitlust ning kasutab lihtsamaid uurimismeetodeid; 3. orienteerub Eesti meediasüsteemis, suudab informatsiooni kriitiliselt hinnata ja kasutada; 4. arutleb meedia rolli üle ühiskonnas eakohaseid näiteid kasutades.

2	Kommunikatsioonieetika, avaliku ja eraelu piir; suhtlemiskultuur.		Õpilane: 1. teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid <i>avalik elu, eraelu, kommunikatsioonieetika</i> ; 2. tunneb autori (ka enda kui autori) õigusi ja vastutust erinevates suhtluskogukondades.
1	Turundus-kommunikatsioon, selle funktsioon ja liigid: valimisreklaam, sotsiaalreklaam, kommertsreklaam jne. Meediamajanduse põhitõed (sisu ja reklaami vahetamine, tulud ja kulud meedias)		Õpilane: 1. teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid <i>reklaam, valimisreklaam, sotsiaalreklaam, kommertsreklaam, tootepaigutus</i> ; 2. eristab infovoost reklaami erinevaid liike ja mõistab nende suhtluseesmärki.
1	Autoriõigused ja -vastutus, teoste kasutamine: viitamine, tsiteerimine, allalaadimine. Plagieerimine.		Õpilane: 1. teab ja oskab kasutada kontekstis mõistet <i>plagiaat</i> ; 2. kasutab töid vormistades nõuetekohast viitamist ja tsiteerimist.
5	Ühiskonna sotsiaalne struktuur Sotsiaalsed rühmad ühiskonnas:	Infootsing teabeallikatest (Rahvusseltside ja usuühenduste koduleheküljed, raamatusari „Rahvused Eestis“) ja andmete töötlemine ning esitamine IKT võimalusi kasutades; allikate tekstide ja statistika analüüs; töölehtede täitmine; tõsielufilmide sarjast „Etnomosaiik“ analüüsimine.	Õpilane: 1. teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid <i>sotsiaalsed erinevused, identiteet</i> ; 2. märkab erinevusi sotsiaalsete rühmade vahel ja mõistab nende põhjusi; 3. väärtustab soolist võrdõiguslikkust.
1	soolised, ealised, rahvuslikud, usulised, varanduslikud, regionaalsed jm		
1	Sotsiaalne kihistumine ja selle põhjused. Sotsiaalne sidusus. Sotsiaalne tõrjutus.		Õpilane: 1. teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid <i>sotsiaalne kihistumine, sotsiaalne sidusus, sotsiaalne tõrjutus</i> ; 2. väärtustab sotsiaalset sidusust.
1	Sotsiaalne õiglus ja võrdõiguslikkus. Solidaarsus.		Õpilane väärtustab sotsiaalset õiglust.
2	Väärtused ja identiteedid. Mitmekultuuriline ühiskond ja selle võimalused ning		Õpilane: 1. teab ja oskab kasutada kontekstis mõistet <i>mitmekultuurilisus</i> ;

	probleemid.		2. mõistab kultuuride erinevusi ja oskab suhelda teiste kultuuride esindajatega.
3	Ühiskonna institutsiooniline struktuur – avalik sektor, erasektor, kolmas sektor Avalik sektor ja selle institutsioonid (riigiasutused, kohalik omavalitsus, avalik-õiguslikud asutused).	Infootsing teabeallikatest (Riigiasutuste kodulehed, mittetulundusühingute koduleheküljed, vabatahtlike tööd tutvustavad materjalid, Eestis asuvate ettevõtete kodulehed ja andmete töötlemine ning esitamine IKT võimalusi kasutades; allikate tekstide ja statistika analüüs; töölehtede täitmine.	Õpilane: 1. teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid <i>avalik sektor, avalik-õiguslik asutus, riigiasutus</i> ; 2. selgitab avaliku sektori spetsiifikat ja rolli ühiskonnas.
1	Erasektor kui kasumile suunatud sektor.		Õpilane: 1. teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid <i>erasektor, eraettevõtte</i> ; 2. selgitab erasektori spetsiifikat ja rolli ühiskonnas.
1	Kolmas sektor kui mittetulundussektor. Sihtasutused, heategevus, vabatahtlik töö, kodanikualgatused.		Õpilane: 1. teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid <i>mittetulundussektor, sihtasutus</i> ; 2. teab sotsiaalse ettevõtluse ja vabatahtliku töö võimalusi ning oskab neid kasutada.
5	Ühiskonnaliikmete õigused Inimõigused meie igapäevaelus, riigi ja üksikisiku roll nende tagamisel.	Infootsing teabeallikatest (Tähtsamad inimõigustealased dokumendid, põhiseadus, „Inimkaubanduse ennetamine: metodoloogia tööks noortega“) ja andmete töötlemine ning esitamine IKT võimalusi kasutades; allikate tekstide ja statistika analüüs; töölehtede täitmine.	Õpilane: 1. teab ja oskab kasutada kontekstis mõistet <i>inimõigused</i> ; 2. selgitab inimõiguste olemust; 3. oskab nimetada tähtsamaid inimõigusi; 4. märkab inimõiguste rikkumist ning astub samme, et edendada inimõiguste järgimist.
1	Põhiõigused; sotsiaal-majanduslikud, poliitilised ja kultuurilised õigused.		Õpilane teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid <i>põhiõigused, sotsiaal-majanduslikud õigused, poliitilised õigused, kultuurilised õigused</i> .
1	Lapse õigused, kohustused ja vastutus.		Õpilane: 1. tunneb lapse õigusi ja lastekaitse põhimõtteid; 2. tunneb õiguste ja kohustuste ning vabaduse ja vastutuse seost.

1	Lastekaitse rahvusvahelised probleemid. Inimkaubandus, tööorjus, seksuaalne eksploatatsioon, elundikaubandus jm. UNISEFi tegevus.		Õpilane: 1. tunneb riske ja oskab vältida ohte; 2. teab, kust otsida abi.
16 3 1	Riik ja valitsemine Demokraatia Demokraatliku ja mittedemokraatliku ühiskonna erinevused.	Infootsing teabeallikatest (Õpetaja käsiraamatud, nt „Inimene ja ühiskond”) ja andmete töötlemine ning esitamine IKT võimalusi kasutades; allikate tekstide ja kaartide analüüs; töölehtede täitmine, ajakirjanduses ilmunud teemakohased artiklite ja filmide analüüs	Õpilane: 1. eristab demokraatiat ja autokraatiat, tunneb ning selgitab demokraatliku, autoritaarse ja totalitaarse ühiskonna põhijooni ning annab neile hinnangu; 2. teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid <i>demokraatia</i> , <i>autokraatia</i> , <i>totalitarism</i> , <i>võimude lahusus ja tasakaal</i> .
1	Demokraatliku valitsemise põhijooned: võimuorganite valitavus ja aruandlus ning võimude lahusus ja tasakaal.		Õpilane: 1. selgitab demokraatia põhimõtteid ja nende rakendamist riigivalitsemises; 2. iseloomustab ja väärtustab demokraatlikus ühiskonnas kehtivaid reegleid (nt kaasamine, enamuse ja vähemuse arvestamine, igäühe võrdsus seaduse ees, seisukohtade mitmekesisus); 3. käitub demokraatia põhimõtete järgi.
1	Õigusriik. Kodanikuvabadused ja -õigused.		Õpilane: 1. teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid <i>õigusriik</i> , <i>kodanikuõigused</i> , <i>kodanikuvabadused</i> ; 2. selgitab õigusriigi toimimise põhimõtteid; 3. väärtustab demokraatlikke vabadusi ja tunneb demokraatlikus ühiskonnas kehtivaid reegleid (nt pluralismi, kaasamist, vähemusega arvestamist, igäühe võrdsust seaduse ees); 4. käitub demokraatia põhimõtete järgi.
13 4	Eesti valitsemiskord Põhiseadus. Põhiseaduslikud institutsioonid. Riigikogu	Infootsing teabeallikatest (Riigiportaal, põhiseadus õigusorganite koduleheküljed,	Õpilane: 1. Teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid <i>põhiseadus</i> , <i>põhiseaduslik institutsioon</i> , <i>põhiseaduslikud õigused</i> ,

	koosseis ja ülesanded. Valitsuse moodustamine ja ülesanded. Vabariigi President. Kontrollorganid: õiguskantsler, riigikontroll. Kohus. Kohalik omavalitsus (KOV)	elektroonilised väljaanded EL-i ja NATO kohta) ja andmete töötlemine ning esitamine IKT võimalusi kasutades; allikate tekstide ja kaartide analüüs; töölehtede täitmine, ajakirjanduses ilmunud teemakohased artiklite ja filmide (nt tõsielufilm „Kodanik – riigi alus”, „Euroopa Liit”) analüüsimine.	<i>seadusandlik võim, opositsioon, koalitsioon, täidesaatev võim, president, õiguskantsler, riigikontroll, kohalik omavalitsus;</i> 2. tunneb ja oskab kasutada Eesti Vabariigi põhiseadust; 3. iseloomustab Eesti riigi poliitilist ja halduskorraldust (kaart); 4. suhtleb riigi- ja omavalitsusasutustega, sh riigi- ja omavalitsusasutuste portaale kasutades.
2	Õigussüsteem: Eesti kohtusüsteem. Õigusaktide kasutamine. Alaealiste õiguslik vastutus.		Õpilane: 1. teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid <i>kohus, kolmeastmeline kohtusüsteem, õigusakt;</i> 2. mõistab seaduste järgimise vajadust ja seaduste eiramise tagajärge ning teab, kuhu oma õiguste kaitseks pöörduda; 3. oskab leida vajalikku õigusakti ning kasutada elektroonilist Riigi Teatajat (eRT).
2	2.3. Kodakondsus. Eesti kodakondsuse saamise tingimused. Kodanikuõigused ja -kohustused. Euroopa Liidu liikmesriikide kodanikud, kodakondsuseta isikud ning kolmandate riikide kodanikud, nende õigused ja kohustused Eestis.		Õpilane: 1. teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid <i>kodakondsus, kodanikuõigused, kodanikukohustused, kodakondsuseta isik;</i> 2. tunneb kodanikuõigusi ja -kohustusi; väärtustab Eesti Vabariigi ja Euroopa Liidu kodakondsust.
2	Erakonnad. Erakonna ülesanded demokraatlikus riigis. Eesti parlamendierakonnad.		Õpilane: 1. teab ja oskab kasutada kontekstis mõistet <i>erakond;</i> 2. nimetab Eesti parlamendi erakondi.
2	Valimised. Valimiste üldine protseduur. Kandidaadid ehk valitavad ja hääletajad ehk valijad; nende rollid. Valimiskampaania. Teadlik		Õpilane: 1. teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid <i>demokraatlikud valimised, valimisõigus, hääleõigus;</i> 2. selgitab valimiste üldiseid põhimõtteid ning kujundab oma poliitilisi eelistusi.

	hääletamine.		
1	Eesti Euroopa Liidu liikmena. Eesti rahvusvahelistes organisatsioonides.		Õpilane: 1. oskab nimetada olulisemaid rahvusvahelisi organisatsioone, mille liige Eesti on; 2. teab Euroopa Liidu liikmelisusest tulenevaid õigusi, võimalusi ja kohustusi.

Õpitulemused 9. klassis

Õpilane:

1. tunneb demokraatia toimimise põhimõtteid ning toob näiteid nende rakendamise kohta; toimib demokraatia põhimõtteid arvestades; on orienteeritud enesearendamisele;
2. määratleb ja tunnetab end oma kogukonna ja Eesti ühiskonna liikmena; on valmis toimima vastutustundliku kodanikuna Eesti Vabariigis, Euroopa Liidus ning maailmas;
3. tunneb ja järgib inimõigusi, märkab nende rikkumist ning tegutseb inimõiguste kaitsel; tunnustab erinevaid inimrühmi võrdselt väärtuslikuna ning käitub sallivalt;
4. tunneb Eesti riigi põhiseadust ja ülesehitust ning halduskorraldust; oskab suhelda riigi- ja omavalitsusasutustega; oskab leida ning kasutada vajalikku õigusakti; järgib seadusi; kasutab kodanikuühiskonna tegutsemisvõimalusi; selgitab näidete kaudu vabaihenduste toimimise põhimõtteid ja eesmärke;
5. tunneb Euroopa Liidu ülesehitust ja väärtusi ning nimetab liikmesriike; nimetab teisi rahvusvahelisi organisatsioone ja selgitab nende tegevuse eesmärke;
6. analüüsib kriitiliselt infokeskkonda, arvestades autorikaitset; oskab leida vajalikku teavet ja vahendeid; kasutab lihtsamaid uurimismeetodeid.

10.klass

1 tund nädalas

Tundide arv	Õppesisu	Õppetegevused	Õpitulemused
15 6	Kodanikuühiskond Kodanikuühiskonna olemus ja põhijooned. Vabaihendused ja MTÜd. Kirik ja usuühendused.	Infootsing teabeallikatest (MTÜde koduleheküljed, noorteorganisatsiooni koduleheküljed) ja andmete töötlemine ning esitamine IKT võimalusi kasutades; allikate tekstide ja kaartide analüüs;	Õpilane: 1. teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid <i>kodanikuühiskond, vabaihendus, mittetulundusühing</i> ; 2. mõistab kodanikuühiskonna ning vabaihenduste toimimise põhimõtteid ja eesmärke;

		töölehtede täitmine, ajakirjanduses ilmunud teemakohased artiklite analüüs	3. iseloomustab kodanikuühiskonna rolli demokraatia tagamisel.
6	Kodanikuosalus ja kodanikualgatus. Kodanikuajakirjandus. Vabatahtlik tegevus, kaasatus ühendustesse ja organisatsioonidesse. Noorte osalusvõimalused. Õpilasmavalitsus ja õpilasorganisatsioonid. Noorteprojektid.		Õpilane: 1. teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid <i>kodanikuosalus, kodanikualgatus</i> ; 2. oskab kasutada tegutsemisvõimalusi kodanikuühiskonnas; 3. analüüsib probleeme ja pakub lahendusi; 4. algatab ning toetab koostööd ühiste eesmärkide seadmisel ja elluviimisel.
3	Käitumine kriisioludes.		Õpilane märkab abivajajat ja abistab võimaluse korral.
20 5	Majandus Turumajanduse põhijooned. Nõudmine ja pakkumine. Konkurents. Tootlikkus ja kasum. Ettevõtluse vormid: AS, OÜ, FIE. Ettevõtluse roll ühiskonnas. Ressursside jagunemine maailmas.	Infootsing teemakohastest teabeallikatest (nt statistilised andmebaasid, Statistikaameti kodulehekülj) ja andmete töötlemine ning esitamine IKT võimalusi kasutades; allikate tekstide ja statistika analüüs; töölehtede täitmine, ajakirjanduses ilmunud teemakohased artiklite ja filmide analüüs	Õpilane: 1. teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid <i>turumajandus, turg ja turusuhted, nõudmine, pakkumine, konkurents, tootlikkus, kasum</i> ; 2. iseloomustab tänapäeva turumajanduse põhimõtteid.
6	Riigi roll majanduses: planeerimine ja regulatsioon. Riigieelarve. Maksud, maksustamise põhimõtted. Tulude ümberjagamine. Ühishüved ja sotsiaalne turvalisus. Aus maksumaksmine. Sotsiaaltoetused ja sotsiaalkindlustus.		Õpilane: 1. teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid <i>riigieelarve, maksud, tulude ümberjagamine, ühishüve, sotsiaalne turvalisus, vaesus, sotsiaalkindlustus, sotsiaaltoetus</i> ; 2. iseloomustab ettevõtluse ja riigi rolli majanduses; 3. selgitab maksustamise eesmärgid ja põhimõtteid; 4. teab Eestis kehtivaid makse ning üksikisiku õigusi ja kohustusi seoses maksudega.
3	Tööturg. Tööturu mõiste.		Õpilane:

	Töoandja ja töövõtja rollid töösuhetes. Tööõigus. Hõivepoliitika, tööturu meetmed tööandjatele ja tööotsijatele. Erinevast soost, erineva haridustaseme ning töö- ja erialase ettevalmistusega inimesed tööturul.		1. teab ja oskab kasutada kontekstis mõistet <i>tööturg</i> ; 2. tunneb erineva haridusega inimeste võimalusi tööturul; 3. teab, mida tähendab olla omanik, ettevõtja, tööandja, töövõtja, töötu; 4. analüüsib ja hindab oma huve, võimeid ning võimalusi edasiõppimise ja karjääri planeerimisel.
6	Isiklik majanduslik toimetulek. Eesmärkide seadmine ja ressursside hindamine. Palk ja palgaläbirääkimised. Isiklik eelarve. Elukestva õppe tähtsus pikaajalises toimetulekus. Säästmine ja investeerimine. Laenamamine. Tarbijakäitumine, säästlik ja õiglane tarbimine. Tarbijakaitse kaupade ja teenuste turul. Tootemärgistused. Isiklik ettevõtlus.		Õpilane: 1. teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid <i>brutopalk, netopalk, laen, investering, tarbijakaitse</i> ; 2. on orienteeritud enesearendamisele ning iseseisvale toimetulekule ühiskonnas; 3. hindab ressursside piisavust ning enda oskusi ja võimeid tegutseda; 4. oskab koostada isiklikku eelarvet; 5. oskab arvutada netopalka; 6. tunneb oma õigusi ja vastutust tarbijana; 7. tarbib säästlikult.

Õpitulemused III kooliastme lõpuks

Põhikooli lõpetaja:

1. tunneb demokraatia toimimise põhimõtteid ning toob näiteid nende rakendamise kohta; toimib demokraatia põhimõtteid arvestades; on orienteeritud enesearendamisele;
2. määratleb ja tunnetab end oma kogukonna ja Eesti ühiskonna liikmena; on valmis toimima vastutustundliku kodanikuna Eesti Vabariigis, Euroopa Liidus ning maailmas;
3. tunneb ja järgib inimõigusi, märkab nende rikkumist ning tegutseb inimõiguste kaitsel; tunnustab erinevaid inimrühmi võrdselt väärtuslikuna ning käitub sallivalt;

4. tunneb Eesti riigi põhiseadust ja ülesehitust ning halduskorraldust; oskab suhelda riigi- ja omavalitsusasutustega; oskab leida ning kasutada vajalikku õigusakti; järgib seadusi; kasutab kodanikuühiskonna tegutsemisvõimalusi; selgitab näidete kaudu vabaihenduste toimimise põhimõtteid ja eesmärke;
5. tunneb Euroopa Liidu ülesehitust ja väärtusi ning nimetab liikmesriike; nimetab teisi rahvusvahelisi organisatsioone ja selgitab nende tegevuse eesmärke;
6. selgitab tänapäeva turumajanduse põhimõtteid, üksikisiku, ettevõtja ja riigi rolli majanduses; mõistab riigi ja turu vahekorda, teab, mis on avalik ja erasektor; tunneb maksustamise eesmärke ning üksikisiku õigusi ja kohustusi seoses maksudega;
7. hindab oma võimalusi, õigusi ning vastutust ettevõtjana ja tööturu osalisena, kavandab oma karjääri, teeb otsuseid enda suutlikkust ja ressursse adekvaatselt analüüsides ning tegevuse tagajärgi prognoosides;
8. hindab ressursside piisavust ning tarbib säästlikult; tunneb oma õigusi ja vastutust tarbijana;
9. analüüsib kriitiliselt infokeskkonda, arvestades autorikaitset; oskab leida vajalikku teavet ja vahendeid; kasutab lihtsamaid uurimismeetodeid;
10. teab, mis on üleilmastumine, toob näiteid üleilmastumise mõjude kohta majandusele, kultuurile, keskkonnale jne.